

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Politikası Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KATILIM BANKALARININ BANKACILIK
SEKTÖRÜNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ**

Alper COŞKUN
2501040204

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mithat Zeki DİNÇER

İstanbul, 2008

T.C.
İstanbul Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İktisat Politikası Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**KATILIM BANKALARININ BANKACILIK
SEKTÖRÜNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ**

Alper COŞKUN
2501040204

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mithat Zeki DİNÇER

İstanbul, 2008

ÖZ

KATILIM BANKALARININ BANKACILIK SEKTÖRÜNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ

Alper COŞKUN

Günümüzden yaklaşık olarak 50 yıl önce hayatımıza ilk kez düşünce olarak giren faizsiz bankacılık sistemi, 1970'li yıllarda düşünce aşamasından çıkıp ilk olarak 1976'da, Mısır'da uygulanmaya başlanmıştır. Ülkemizde 1983 yılında Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmasına izin verilen o dönemki unvanları ile Özel Finans Kurumları yeni unvanları ile Katılım Bankaları, dünya genelinde ve ülkemizde özellikle son on yılda çok büyük bir gelişme kaydetmişlerdir.

Bugün Dünya'da sadece İslam ülkelerinde değil özellikle dünya finans piyasalarında yaşanan entegrasyon sonucunda İngiltere ve ABD gibi gelişmiş finans piyasalarına sahip ülkelerde de faizsiz bankacılık sistemi çok ilerlemiştir. Dünyanın sayılı bankaları, bünyelerinde faizsiz bankacılık bölümleri açarak Ortadoğu'da atıl durumda bulunan petro-dolarları bünyelerine katmaya çalışmaktadırlar.

Ülkemizde katılım bankaları özellikle 2001 yılından sonra büyük bir atılım içerisine girmiş ve diğer ticari bankalar ile rekabet edebilir hale gelmişlerdir. Bunda, 1999 ve 2001 yıllarında yapılan değişiklik ile katılım bankalarının, Bankalar Kanunu'na tabi olması ve katılım bankalarının ticari bankalar ile mevzuat bağlamında aynı hak ve yükümlülöklere kavuşmasının büyük katkısı bulunmaktadır.

Çalışmada Türkiye'de, katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisindeki büyüklüğü ile katılım bankacılığı ve katılım bankalarının kuruldukları dönemden itibaren hizmet çeşitliliği, rakamsal oranlar ve mudilere dağıtılan kâr payları gibi unsurlar açısından sergiledikleri performansın ticari bankalar ile karşılaştırması yapılarak katılım bankaların bankacılık sektörü içerisinde başarılı olup olmadıkları ortaya konmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada katılım bankalarının Türkiye'deki hukuki dayanaklarının değişimine de değinilmiştir.

Çalışmada, Türkiye'deki katılım bankalarının fon toplanan hesapların ve toplanan fonların işletilmesinin ticari bankalara göre farklılıklar arz ettiği, katılım

bankalarının payının bankacılık sistemi içerisindeki %4'ler düzeyinde olduğu, kârlılık açısından ticari bankalara göre daha iyi durumda olan katılım bankalarının müşterilere sunulan hizmet ve ürün çeşitliliği ile likidite açılarından daha kötü durumda olduğu ortaya konulmuştur.

ABSTRACT

THE PLACE AND IMPORTANCE OF PARTICIPATION BANKS IN THE FINANCE MARKETS

Alper COŞKUN

Having appeared as a concept 50 years ago from now on, in Egypt in 1976 the interest-free banking system began to be implemented in 1970's after the stage of conception. Being incorporated with the permission of the decree law in 1983 in Turkey participation banks former private financial corporations have shown considerable improvement throughout the world and our country especially in the last decade.

Today, the interest-free banking system has noticeably developed not only in Islamic countries but also in the ones particularly in England and USA where financial sectors have been extremely enhanced. important banks around the world are including inert petrodollars in the Middle East by opening interest-free banking departments in their own stocks.

Participation banks have shown great progress especially since 2001 and have reached to the capability to compete with other commercial banks. The change made in 1999 and 2000 to make participation banks amenable to law no 4389 on banking law and participation banks having the equal rights with commercial banks play a great role in the participation banks this situation.

This study is basicly relevant with participation banks. In this study, the process of the development of the participation banks in Turkey is mentioned, the information about the system of collecting the funds and the system of using those funds in this kind of banks are given and the performances of the participation banks are assessed and analyzed. Furthermore, in this study, of both the participation banks and commercial banks are assessed by comparing their general qualities, products, and satisfication of their own depositor.

ÖNSÖZ

Son 50 yıldır olan faizsiz şekilde finansman sağlanması çalışmaları özellikle 1970’li yıllarda yaşanan petrol fiyatlarındaki yükselmeden sonra hızlı bir gelişme göstermiş ve bugün uluslararası finans piyasalarında ciddi bir ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Önceleri sadece atıl kaynakların ticarete kazandırılması amacıyla bölgesel olarak kurulan faizsiz finans kuruluşları daha sonra hızla zenginlesen Ortadoğu ülkelerinin petro-dolarlarının değerlendirilmesi amacıyla uluslararası büyüklüğe sahip bankalarca da kullanılmaya başlanmıştır.

Ülkemizde, katılım bankaları, 1970’li yıllarda petrol fiyatlarındaki devamlı ve hızlı artışlar dolayısıyla önemli meblağlara ulaşan Ortadoğu ülkelerinin sermayelerini ülkemize çekebilmek ve çeşitli sebeplerden dolayı bankacılık sektörü içerisinde yer almayan yurtiçi kaynakları sektöre yönlendirmek amacıyla kurulmuşlardır.

İlk başlarda Kanun Hükmünde Kararname ile kurulmalarına izin verilen katılım bankalarının Bankalar Kanunu kapsamına alınması ve 2001 yılında bu bankalarda değerlendirilen fonlar için de mevduat sigortasının getirilmesi bu bankaların güvenilirliğini artırmıştır.

Yurtiçi kaynakları bankacılık sektörüne kazandırmakta başarılı olmalarına rağmen istenilen seviyelerde yurtdışı kaynağı ülkemize çekemeyen katılım bankaları, faaliyete geçtikleri dönemden bugüne çok önemli mesafeler kat etmelerine rağmen kendilerini iyi tanıtamamışlar, hak ettikleri ilgiyi görmemişlerdir.

Ülkemizde 2002 yılından sonra faizlerin giderek düşmesi ve ülke ekonomisinin sürdürülebilir bir denge üzerine oturmasının da etkisiyle katılım bankaları, ticari bankalar ile rekabet edebilir hale gelmişlerdir.

Kamu kurum ve kuruluşlarının ihalelerinde katılım bankalarının taraf olduğu teminat mektuplarının kabul edilmesi, yine Kurum tahsilâtlarının da bu bankalarca yapılabilmesi katılım bankalarının katılım hesabı açan ve bunun karşılığında da fon kullandıran bankalar olmadığını ortaya çıkarmıştır.

Bu çalışma, ülkemizdeki katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisindeki büyüklüğü, katılım bankacılığı ve katılım bankalarının kuruldukları dönemden itibaren hizmet çeşitliliği, rakamsal oranlar ve mudilere dağıtılan kâr payları gibi unsurlar açısından sergiledikleri performansın ticari bankalar ile karşılaştırarak katılım bankaların bankacılık sektörü içerisinde başarılı olup olmadıklarını ortaya koymak amacıyla yapılmıştır. Çalışmada 1992 yılından itibaren günümüze kadar gelen süreçteki verilere yer verilmiştir.

Bu araştırmanın başından sonuna kadar ilgi ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyerek yol gösteren kıymetli hocalarıma şükranlarımı sunarım. Ayrıca her zaman desteğini yanımda hissettiğim eşime ve aileme de teşekkürlerimi sunuyorum.

Alper COŞKUN

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ABSTRACT.....	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xii
ŞEKİL LİSTESİ.....	xiii
GRAFİKLER LİSTESİ.....	xiv
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xv
GİRİŞ	1
I. BÖLÜM MALİ SİSTEM VE KATILIM BANKACILIĞI	4
1.1. Mali Sistem ve İşlevleri	4
1.2. Modern Bankacılık.....	6
1.2.1. Bankacılığın Üstlendiği Fonksiyonlar.....	10
1.2.1.1. Finansal Aracılık Fonksiyonu	11
1.2.1.2. Kaynakların Etkin Kullanımını Sağlama Fonksiyonu	12
1.2.1.3. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme Fonksiyonu	13
1.2.1.4. Dış Ticareti Fonlama ve İhracatı Teşvik Fonksiyonu	13
1.2.1.5. Para ve Maliye Politikalarının Yürütülmesine Yardımcı Olma Fonksiyonu	14
1.2.1.6. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu	15
1.2.1.7. Uluslararası Mali Piyasalarda Risk Yönetimi Fonksiyonu	16
1.2.1.8. Ekonomiyi Yönlendirme, Enflasyonu Kontrol Altında Tutma ve Tam İstihdam Sağlanmasına Yardımcı Olma Fonksiyonu.....	16
1.3. Türk Mali Sisteminin Yapısı.....	18
1.3.1. Mali Piyasalar.....	18
1.3.2. Mali Kurumlar.....	18
1.3.3. Mali Araçlar	19
1.4. Türk Mali Sisteminin Özellikleri	20
1.5. Türkiye’de Katılım Bankacılığı	22
1.5.1. Katılım Bankalarının Tanımı	23
1.5.2. Katılım Bankalarının Kurulmasının Nedenleri	24

1.5.2.1. Dış Faktörler	25
1.5.2.2. İç Faktörler	26
1.5.3. Yasal Düzenlemeler Açısından Katılım Bankaları	27
1.5.3.1. 1983–1999 Arası Dönem	28
1.5.3.2. 1999–2005 Arası Dönem	29
1.5.3.2.1. 4672 Sayılı Yasa İle Birlikte Gelen Özel Finans Kurumları İle İlgili Oluşumlar	32
1.5.3.3. 2005 Sonrası Dönem	33
1.5.3.3.1. 5411 Sayılı Yasa İle Katılım Bankalarına Getirilen Yenilikler .	34
1.5.3.3.1.1. Katılım Fonunun Sigortalanması	34
1.5.3.3.1.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devir ve Tasfiye İşlemleri.....	34

II. BÖLÜM KATILIM BANKALARININ İŞLEYİŞ MEKANİZMALARI 35

2.1. Katılım Bankalarının Faaliyetleri.....	35
2.1.2. Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri	36
2.1.2.1. Özel Cari Hesap	36
2.1.2.2. Katılma Hesabı.....	37
2.1.2.2.1. Katılma Hesaplarının İşlemesi	38
2.1.2.2.1.1. Birim Değer.....	38
2.1.2.2.1.2. Hesap Değeri.....	39
2.1.2.2.1.3. Birim Hesap Değeri.....	39
2.1.2.3. Özel Fon Havuzları	43
2.1.2. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri	44
2.1.2.1. Kâr-Zarar Ortaklığı Yöntemiyle Fon Kullandırma.....	45
2.1.2.1.1. Emek-Sermaye Ortaklığı (Mudaraba).....	46
2.1.2.1.2. Ortaklık (Muşaraka)	48
2.1.2.1.2.1. Daimi Ortaklık	49
2.1.2.1.2.2. Azalan Ortaklık	49
2.1.2.1.3. Kâr-Zarar Ortaklığının Ekonomik ve Sosyal Açıdan Sağladığı Faydalar.....	49
2.1.2.2. Vadeli Satış (Murabaha)	50
2.1.2.3. Bireysel Finansman Desteği.....	52
2.1.2.4. Finansal Kiralama (Leasing-İcara).....	52
2.1.2.5. Selem Satışı.....	53
2.1.2.6. Mal Karşılığı Vesaikin Alım-Satımı	53
2.1.2.6. Diğer Yöntemler.....	53
2.2. Kâr Payı-Faiz Oranı Arası İlişki	54
2.3. Vadeli Satış Yönteminin Yoğun Olarak Kullanılmasının Sebepleri.....	54
2.4. Kâr-Zarar Ortaklığı-Risk Sermayesi İlişkisi	59
2.4.1. Risk Sermayesinin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi	59
2.4.2. Risk Sermayesinin Özellikleri	61
2.4.3. Kâr-Zarar Ortaklıkları ile Risk Sermayesi Arasındaki Benzerlikler.....	63

2.5. Katılım Bankalarının Güçlü ve Zayıf Yönleri	65
2.5.1. Katılım Bankalarının Güçlü Yönleri	65
2.5.2. Katılım Bankalarının Zayıf Yönleri	66
2.6. Kâr Payı-Faiz Farkı	69
2.7. Banka Türleri Arasında Katılım Bankaları	70

III. BÖLÜM KATILIM BANKALARININ PERFORMANS ANALİZİ 72

3.1. Katılım Bankalarının Bankacılık Fonksiyonları Açısından Değerlendirilmesi	72
3.1.1. Ekonomik Amaçlar ve Sermaye Birikimine Etkileri Yönünden Değerlendirme	73
3.1.2. Tasarruf ve Yatırımları Etkileme Açısından Değerlendirme	76
3.1.3. Finansal Aracılık Açısından Değerlendirme	77
3.1.4. Maliye Politikalarının Yürütülmesine Aracılık Açısından Değerlendirme	79
3.1.5. Kaydi Para Oluşturma Açısından Değerlendirme	80
3.2. Bankacılık Sistemi Açısından Değerlendirme	80
3.2.1. Banka İşlemleri Açısından Değerlendirme	82
3.2.2. Hizmet İşlemleri Açısından Değerlendirme	85
3.3. Katılım Bankaları İle Ticari Bankaların Performanslarının Karşılaştırılması 86	
3.4. Katılım Bankalarının Seçilmiş Bazı Büyüklüklerinin Ticari Bankalar İle Karşılaştırılması	94
3.4.1. Aktif Büyüklük Açısından Karşılaştırma	94
3.4.2. Toplanan Fon Açısından Karşılaştırma	96
3.4.3. Nakdi Kredi Kullandırılmaları Açısından Karşılaştırma	97
3.4.4. Toplanan Fon/Kullandırılan Kredi Oranı Açısından Karşılaştırma	99
3.4.5. Kârlılık Açısından Karşılaştırma	101
3.4.6. Banka ve Şube Sayıları Açısından Karşılaştırma	101
3.4.7. Personel Sayıları Açısından Karşılaştırma	103
3.4.8. Mevduat Dağılımı Açısından Karşılaştırma	105
3.4.9. Mudiler Açısından Karşılaştırma	107
3.4.9.1. YTL Mevduata Verilen Kâr Payı ve Faiz Oranları Açısından Karşılaştırma	108
3.4.9.2. USD Mevduata Verilen Kâr Payı ve Faiz Oranları Açısından Karşılaştırma	109
3.4.9.3. EURO Mevduata Verilen Kâr Payı ve Faiz Oranları Açısından Karşılaştırma	109
3.5. Katılım Bankalarının Ekonomiye Katkıları	110

SONUÇ	113
KAYNAKÇA	118
EKLER	124
EK:1 4491 Sayılı Kanun'un 20. Maddesi	124
EK:2 Katılım Bankalarının Kuruluş Şartları.....	125
EK:3 Katılım Bankalarının Kurucularında Aranılan Şartlar	127
EK:4 Katılım Bankalarının Faaliyet İzinleri	129
EK:5 Katılım Bankalarının Kuruluş İzinlerinin İptali	131
EK:6 Katılım Bankalarının Faaliyet İzinlerinin İptali Veya Sınırlandırılması	132
EK:7 Katılım Bankalarının Faaliyet İzinlerinin Kaldırılması Veya Fona Devirleri	133

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1: Banka Sisteminde Kaydi Para Oluşumu.....	16
Tablo 2: Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma.....	20
Tablo 3: Bankacılık Sisteminde Mevduatın Vade Dağılımı	21
Tablo 4: Katılma Hesabı Sahiplerine Örnek Kâr Payı Dağıtım Sistemi Tablosu.....	40
Tablo 5: Kaynak Oluşturma Açısından Değerlendirme.....	83
Tablo 6: Kaynak Kullanırma İşlemleri Açısından Değerlendirme	84
Tablo 7: Ödeme Araçları Çeşitliliği Açısından Değerlendirme.....	85
Tablo 8: Katılım Bankalarının 2001–2006 Yılları Arasındaki Performanslarını Gösteren Oranlar	87
Tablo 9: Ticari Bankaların 2001–2006 Yılları Arasındaki Performanslarını Gösteren Oranlar.....	88
Tablo 10: Katılım Bankaları İle Ticari Bankaların Aktif Büyüklükleri.....	94
Tablo 11: Katılım Bankalarının ve Ticari Bankaların Mevduat Toplamları.....	96
Tablo 12: Katılım Bankalarının ve Ticari Bankaların Kullandıkları Nakdi Kredi Toplamları.....	98
Tablo 13: Katılım Bankalarının ve Ticari Bankaların Topladıkları Fon/Kullandırılan Nakdi Kredi Oranları.....	99
Tablo 14: Katılım Bankaları İle Ticari Bankaların Toplam Vergi Sonrası Net Kârları	101
Tablo 15: Türk Finans Sektörü İçerisinde Yer Alan Bankalar İle Şubelerinin Sayıları	102
Tablo 16: Türk Finans Sektörü İçerisinde Yer Alan Bankaların Personel Sayıları .	103
Tablo 17: Katılım Bankalarının ve Ticari Bankalarının Mevduat Toplamları ve Mudi Sayıları	105
Tablo 18: Katılım Bankaları ve Ticari Bankaların Mevduat Dağılımı	105
Tablo 19: Türk Lirasına Verilen Brüt Kâr Payları ve Ticari Bankaların Verdiği Brüt Ortalama Faiz Tutarları	108
Tablo 20: Amerikan Dolarına Verilen Brüt Kâr Payları ve Ticari Bankaların Verdiği Brüt Ortalama Faiz Tutarları.....	109
Tablo 21: EURO'ya Verilen Brüt Kâr Payları ve Ticari Bankaların Verdiği Brüt Ortalama Faiz Tutarları	109

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1: Risk Sermayesi Modelinin İşleyişi	62
--	----

GRAFİKLER LİSTESİ

Grafik 1: Katılım Bankalarının Aktifleri Toplamının Bankacılık Sektörü İçerisindeki Payı.....	95
Grafik 2: Katılım Bankalarının Topladığı Mevduatın Türk Lirası Ve Yabancı Para Cinsinden Dağılımı	97
Grafik 3: Katılım Bankalarının Nakdi Kredileri Toplamının Bankacılık Sektörü İçerisindeki Payı.....	98
Grafik 4: Katılım Bankalarının ve Ticari Bankaların Topladıkları Fon/Kullandırılan Nakdi Kredi Oranları.....	100
Grafik 5: Katılım Bankalarının Personel Sayısı Toplamının Tüm Sektör İçerisindeki Payı.....	104

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD :	Amerika Birleşik Devletleri
a.e. :	Aynı Eser
a.g.e. :	Adı Geçen Eser
Ar-Ge :	Araştırma-Geliştirme
BDDK :	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu
Bkz	Bakınız
Çev. :	Çeviren
DESİYAB	Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası A.Ş.
TB :	Ticari Bankalar
KB :	Katılım Bankaları
OPEC :	Organization of Petroleum Exporting Countries
ÖFK :	Özel Finans Kurumu
TCMB :	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TMSF :	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
t.y. :	Tarih yok
s. :	Sayfa
Vb. :	Ve benzeri
YP :	Yabancı Para
YTL :	Yeni Türk Lirası
Yy :	Yüzyıl

GİRİŞ

Kalkınmış bir ülke olabilmek için çeşitli alanlarda yatırımlar yaparak üretimi artırmak gerekir. Yatırım yapabilmek için de kişilerin yeterli tasarruf birikimine sahip olması ve bu birikimlerin reel olarak yatırıma yönlendirilmesi gerekmektedir.

Makro dengeler açısından Türkiye'nin istenilen düzeyde yatırımı destekleyecek tasarruf birikimine sahip olmadığı görülmektedir. Yıllar boyunca kamu tarafından, bütçe açıklarına ve borçlara finansman sağlamak amacıyla, izlenen politikalar da yetersiz olan tasarruf birikiminin yatırıma ve üretime yönelmesini engellemiştir.

Yaklaşık olarak 20 yıldır izlenmekte olan yüksek faiz-baskılanmış kur politikası sonucunda, reel faizlerin yüksek düzeyde tutulması zaten istenilen düzeyde olmayan mali piyasadaki sınırlı tasarruf birikiminin kamu kesimine yönelmesine neden olmuştur. Bu durum dışlama etkisi yaratarak, özel sektörün mali piyasadan finansman sağlama noktasında dışlanmasına neden olmuş ve reel sektörün yatırım ve üretim yapma hususlarında sıkıntılarını artırmıştır.

Bu süreci değiştirmek için bazı dönemlerde enflasyonu düşürmeyi hedefleyen ve enflasyon, faiz ve kur dengesini oturtmak için çeşitli araçları çıpa olarak kullanan istikrar politikaları uygulanmış ancak uygulanan bu programlar çeşitli iç ve dış krizler sonucunda kısa ömürlü olmuşlardır. Yaşanılan bu krizlerin faturası, başta ekonomik ve sosyal alanda olmak üzere, birçok alanda halen ödenmektedir.

Ülkemizin, içinde bulunduğu bu kısır döngüden kurtuluş olarak yatırımı, üretimi ve istihdamı artırmak ileri sürülebilir. Bunun için de, finans sektöründen reel sektöre kaynak tahsis edecek, başlıca fonksiyonu fon arz edenler ile fon talep edenler arasında aracılık yapmak olan finansal aracılar ihtiyacı vardır.

Bu noktada katılım bankaları gibi finansal aracılık hizmeti sunan kuruluşların Türkiye ekonomisi için önemi ortaya çıkmaktadır. Üretim ve istihdamın artması için yatırımların artması, bunun da ülkenin yeterli tasarruf birikimine sahip olmasıyla gerçekleştirilebileceğinden hareketle tasarrufların ekonomiye mümkün olan en yüksek oranda dönüşü sağlanmalı, bu yönde faaliyet gösteren kurumlar desteklenmelidir.

1970'lerden itibaren ülkemizde tartışılmaya başlanan katılım bankaları, 1983 yılında Türk mali sistemindeki yerlerini almışlardır. İlk olarak 1985'te kurulan Albaraka Türk ve Faisal Finans Kurumları gibi yabancı sermayeli kuruluşlar olmasına rağmen daha sonraki yıllarda yerli sermayeli kuruluşlar da bu sektöre girmişlerdir.

Katılım bankalarının fon toplama ve kullandırma faaliyetlerinde farklı yöntemler izlemeleri, finansal piyasalarda yeni araçların yer almasına neden olarak bir değişim meydana getirmiştir. Ancak katılım bankalarının tahmin edilen potansiyeli yakalama konusunda ve finansal kesimdeki pastadan aldıkları payı artırma noktasında istenilen seviyeye ulaşamadıkları ortadadır. Bankacılık alanında dünyanın önde gelen kuruluşlarının bir kısmının bünyelerinde faizsiz bankacılık birimi kurmaları bu sistemin potansiyelinin ve uygulanabilirliğinin dünyanın önde gelen bankaları tarafından da kabul edildiğini göstermektedir.

Temel olarak üç bölümden oluşan bu çalışmada ülkemizdeki katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisindeki büyüklüğü, katılım bankacılığı ve katılım bankalarının kuruldukları dönemden itibaren hizmet çeşitliliği, rakamsal oranları ve mudilere dağıtılan kâr payları gibi unsurlar açısından sergiledikleri performansın ticari bankalar ile 1992 yılından itibaren günümüze kadar gelen süreçteki verilere gerek rakamsal gerek de oran analizi yöntemiyle yer verilmek suretiyle karşılaştırması yapılarak katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisinde başarılı olup olmadıkları incelenmiştir.

Çalışmanın birinci bölümünde genel anlamda mali sistem ve işlevlerine değinilerek, Türk mali sisteminin yapısı ve özellikleri açıklanmış ayrıca modern bankacılığın üstlendiği fonksiyonlara değinilmiştir. Katılım bankalarının tanımına yer verilerek ülkemizde katılım bankalarının kurulmalarının nedenleri ve tabi oldukları mevzuat açısından geçirdikleri değişimler gözden geçirilmiştir.

İkinci bölümde katılım bankaları hakkında genel olarak bilgi sahibi olmak amacıyla bu bankalarının fon toplama ve kullandırma gibi ana faaliyetleri ve sisteme yeni getirdikleri emek-sermaye ortaklığı gibi kavramlar üzerinde detaylı bir şekilde

durulmuş, katılım bankalarının çalışma prensipleri gereği ticari bankalara göre güçlü ve zayıf olduğu hususlara değinilmiştir.

Bu bölümde ayrıca toplumda tam olarak netleşmemiş kavramlar olan kâr payı ve faiz kavramları arasındaki farklara da değinilmiş ve risk sermayesi kavramı ile kâr zarar ortaklığı yöntemi arasındaki benzerlikler ele alınmıştır.

Çalışmanın ana temasını oluşturan üçüncü bölümde katılım bankalarının Türk mali piyasasındaki yeri ve önemi incelenmiştir. Bu amaçla katılım bankalarının piyasa içindeki payı ve etkinliği çeşitli başlıklar altında irdelenerek makro düzeyde Türk ekonomisine katkıları ana hatları ile açıklanmıştır. Yine bu bölüm içerisinde katılım bankaları ve mevduat bankalarının çeşitli finansal rasyolarının karşılaştırmalı analizi yapılmıştır.

I. BÖLÜM

MALİ SİSTEM VE KATILIM BANKACILIĞI

1.1. Mali Sistem ve İşlevleri

Mali sistem; mali piyasa, mali kurumlar ve mali araçlardan oluşur. Tasarruf ve yatırım kararlarının farklı birimler tarafından alındığı piyasa mekanizmasına dayalı bir ekonomide, tasarrufların yatırıma dönüştürülme işlevi mali sistem aracılığıyla gerçekleştirilir.¹

Bazı insanlar gelirlerinin tamamını harcamayıp daha az bir kısmını harcadıklarından fon fazlasına sahip olurken, bazı insanlar gelirlerinden daha fazlasını harcamak istediklerinden dolayı, ilave fona ihtiyaç duymaktadır. Mali sistemin temel işlevi, fon fazlası olan iktisadi birimlerin ellerindeki fonların fon ihtiyacı bulunan iktisadi birimlere aktarılmasını sağlamaktır.²

Fon transferi yollarından birisi doğrudan finansman yöntemidir. Doğrudan finansman yönteminde finansal araçlar devreye girmemekte, fon talep edenler bu isteklerini belirten bir belge karşılığında fon arz edenlerden kaynak sağlamaktadır. Finansal sistemde ekonomik birimler arasındaki diğer fon aktarım metodu olan dolaylı finansman yönteminde ise fon arz edenler ellerindeki fonları finansal araçlara aktarırlar. Fona ihtiyacı olanlar da bu ihtiyaçlarını finansal araçlardan karşılarlar.³ Böylece finansal araçlar, ödünç vericiler ile ödünç alıcıların birbirlerini bulmalarını sağlar.

Mali sistem; fonların, yatırım yapma olanağına sahip olmayan insanlardan yatırım yapma olanağı ve fırsatı olan insanlara akmasını sağlayarak daha yüksek yatırım, üretim ve refah düzeyine ulaşılmasına katkıda bulunur.⁴ Bu temel işlevin

¹ Adnan Büyükdeniz, **Türkiye'de Faiz Politikaları**, İstanbul, Bilim ve Sanat Vakfı Yay., 1991, s. 51.

² Frederic S. Mishkin, **The Economics of Money, Banking and Financial Markets**, 6th Ed. U.S.A., Addison Wesley, 2001, p. 21.

³ Semra Pekkaya, **Türk Mali Sistemi İçinde Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Finansal Yapısının Analizi**, y.y., Türkiye Kalkınma Bankası Yay., 1994, s. 1-2.

⁴ Mishkin, **a.g.e.**, s. 22.

yanında mali sistem ve bu sistem içinde faaliyette bulunan kurumlar bir takım ek işlevler yerine getirmektedir. Bu işlevler aşağıda belirtilmiştir.⁵

- Vade ayarlayıcı etki
- Miktar ayarlayıcı etki
- Risk azaltıcı ve dağıtıcı etki
- Finansal danışmanlık ve bilgi sunmada aracılık etkisi

Vade ayarlayıcı etki: Fon arz edenler ellerindeki fonları kısa vadeli olarak ödünç vermeyi isterken, fon talep edenler ise genellikle uzun vadeli ödünç almayı tercih ederler. Bu yüzden finansal aracılar ortaya çıkan bu uyumsuzluğu gidermek amacıyla vade ayarlaması yapmaktadır.

Miktar ayarlayıcı etki: Finansal aracılar çok sayıdaki tasarruf sahibinden topladıkları küçük miktardaki fonları, az sayıdaki fon talep edenlere büyük miktarlarda aktarmaktadır.

Risk azaltıcı ve dağıtıcı etki: Tasarruf sahipleri, fon talep edenlere, finansal aracılık hizmetine başvurmadan, doğrudan borç verirlerse bütün riski yüklenmiş olurlar. Ancak finansal aracılar risk havuzu oluşturarak, riski yayma imkânına sahiptirler. Ayrıca finansal aracılar borçlanma ve borç verme konusunda uzmanlığa sahip olduklarından genelde kârlı işlemlerde bulunmaktadırlar. Ölçek ekonomileri de finansal aracılarının işlem maliyetlerinin düşmesine neden olmaktadır.

Finansal danışmanlık ve bilgi sunmada aracılık etkisi: Finansal aracılar büyüklükleri ve deneyimlerinden dolayı alanlarında uzmanlaşmış kurumlardır. Tasarruf sahipleri ve fon talep edenler bu kurumların uzmanlıklarından yararlanarak hem ellerindeki kaynakları daha verimli kullanabilirler hem de daha rasyonel kararlar alabilirler.

⁵ İlhan Uludağ ve Erişah Arıcan, **Finansal Hizmetler Ekonomisi (Piyasalar–Kurumlar–Araçlar)**, İstanbul, Beta Yay., 1999, s. 117-118.

1.2. Modern Bankacılık

Banka kelimesi, Latince “sıra, tezgah” anlamına gelen, İtalyancada ise “masa” anlamına gelen “Banco” kelimesinden gelmektedir.⁶ Devamlı gelişen ve değişen şartlar karşısında bankaların tüm işlemlerini kapsayan ve uzun süreli geçerli kalabilecek tanımlarını yapmak hem hukuki hem de ekonomik anlamda oldukça zordur.⁷ Bankaların çeşitli bakımlardan sınıflandırılmasında güçlükler olmasına rağmen, ekonomik ve hukuki yapıları hakkında bilgi edinilebilmesi için sınıflandırılmasına gerek duyulmaktadır. Bu nedenle temel kriterlere göre bankaların çeşitleri izleyen bölümde kısaca açıklanmıştır.⁸

Hukuki Yapılarına Göre Bankalar

- Resmi Bankalar: Özel kanunlarla kurulan bankalardır.
- Özel bankalar: Anonim şirket şeklinde kurulan ve bankalar kanunu kapsamında faaliyet gösteren bankalardır.

Sermayelerine Göre Bankalar

- Devlet Bankaları: Sermayesinin tamamı devlete ya da devlet kuruluşuna ait olan bankalardır.
- Karma Bankalar: Sermayesinin bir kısmı devlete ya da devlet kuruluşlarına, bir kısmı d özel şahıslara ait olan bankalardır. Ülkemizde, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası söz konusu banka türüne örnek olarak gösterilebilir.
- Özel Bankalar: Sermayesinin tamamı özel kişi ya da kuruluşlara ait olan bankalardır.
- Yabancı Bankalar: Sermayesinin tamamı yabancı uyruklu kişilere ait olan bankalardır.

⁶ Sururi Kocaimamoğlu, **Bankacılık Ansiklopedisi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1985, s. 70.

⁷ Ali Sait Yüksel, **Bankacılık Hukuku ve İşletmesi**, İ.İ.T.İ.A. Nihad Sayar Yay. ve Yardım Vakfı Yay., İstanbul, 1974, s. 1-2.

⁸ Kocaimamoğlu, **a.g.e.**, s. 71-72.

Faaliyetlerinin Özelliklerine Göre Bankalar

Toptancı Bankalar: Belli bir iş alanında ve özellikle dış ticaretin finansmanında uzmanlaşmış olarak, genellikle büyük şirketler ve hükümetler olan müşterilerinden gelen büyük montanlı kredi taleplerini karşılamak üzere başka şirket ve uluslararası para ve sermaye piyasalarından fonlar temin eden, genellikle az sayıda şube ve uzman personel ile çalışan bankalardır.

Toptancı bankaların genel özellikleri aşağıda sıralanmıştır.⁹

- Toptancı bankalar esnek ve girişimci bir yapıya sahip oldukları için yeni bankacılık hizmetlerinin geliştirilmesine ve konjonktürel dalgalanmalara karşı daha dayanıklıdırlar.
- Toptancı bankalar risk sermayesi uygulaması gerçekleştirerek yüksek riskli sermaye yatırımlarını gerçekleştirirler.
- Toptancı bankaların az sayıda ve büyük montanlı müşterileri olması riskli sermaye yatırımlarının gerçekleştirilmesini sağlamaktadır.
- Toptancı bankaların plasmanları içinde mevduatın payı azdır.
- Fon temini uluslararası para piyasalarından kısa süreli ve düşük maliyetle sağlanır.
- Basit organizasyon şeklinde çalışırlar ve hızlı karar alırlar.
- Az sayıda şube ve az sayıda uzman personelle çalışırlar ancak muhabirlik ilişkileri ile geniş bir örgüt ağı kurarlar.
- Toptancı bankaların müşterileri çok uluslu şirketler, hükümetler ve büyük yatırımcılardır.
- Faiz marjı daha küçüktür.

Perakendeci Bankalar: Perakendeci bankalar, bilanço dışı işlemlerin önemli olmadığı, faaliyetlerini küçük hacimli işletmelere ve bireylere yönelik olarak

⁹ Ellen L. James, **Merchant Banking**, Institutional Investor, y.y., 1989, pp. 234-240

gerçekleştiren ve toplumun geniş kesimlerinin finansal ihtiyaçlarını karşılayan çok sayıda şubeye sahip bankalardır.¹⁰

Yukarıdaki tanıma istinaden perakendeci bankaların genel özellikleri aşağıda sıralanmıştır.

- Perakendeci bankalar büyük ölçüde yurt içi kaynaklar ile çalışırlar.
- Perakendeci bankaların şube sayıları fazladır ve bu nedenle kasalarında atıl fon kalabilir.
- Müşterilerinin kredi taleplerini büyük ölçüde kendi kaynaklarından karşılarlar.
- Geniş bir yapıda örgütlenmelerinde dolayı karar mekanizmaları yavaş işleyebilir.
- Toplam personel maliyeti fazladır.
- Çok çeşitli mevduat ve kredi türü ve mudi ve kredi müşterileri bulunmaktadır.
- Faiz marjı büyüktür.
- Perakendeci bankalar kredilerin geri ödenmeme, faiz oranı, sermaye yeterliliği ve kredi riskleri ile karşılaşabilirler.

Faaliyet Gösterdikleri Yere Göre Bankalar

Serbest Bölge Bankaları: Bankacılık faaliyetlerini serbest bölgelerde çalışan işletmelerin ihtiyaçlarına uygun olarak, serbest bölgelere sağlanan gümrük ve vergi muaflığından faydalanarak herhangi bir kambiyo sınırlamalarına tabii olmaksızın yerine getiren bankalardır.

Kıyı (Offshore) Bankaları: Kıyı bankaları ülke dışından sağladığı fonları yine ülke dışına kullandıran bankalardır. Dıştan dışa bankacılık olarak tanımlanan kıyı bankacılığı, işlemlerin gerçekleştiği ulusal bankacılık sisteminin dışında tutulmaktadır. İşlemler milletlerarası geçerliliği olan paralarla yapılır. Kıyı bankaları

¹⁰ M. K. Levis, K. L. Davis, **Domestik and International Banking**, London, y.y., 1987, pp. 54-55.

belli istisnalar dışında buldukları ülke vatandaşlarından mevduat toplayamaz ve kredi açamazlar¹¹. Kıyı bankaları, vergi avantajları sunulan kağıt üzerindeki merkezlerinde kurulurken, fon toplama ve kredi kullandırma işlemleri başka yerlerde yapılmaktadır.

Uluslararası Bankalar: Uluslararası finans merkezlerinde faaliyet gösteren, yabancı veya kendi ülke parasıyla işlem yapan, işlem hacmi itibari ile toptancı ve perakendeci bankacılık hizmetleri sunan, ülkelerarası gelişmişlik farkını azaltmayı amaçlayan bankalardır.¹²

Ekonomik Fonksiyonlarına Göre Bankalar

Bu türde bir sınıflandırma bankaların yaptıkları işe veya işlem türüne göre sınıflandırılmasıdır. Bu sınıflandırma temel bir sınıflandırma biçimi olup, daha önce açıklanan sınıflandırma biçimlerini de kapsamaktadır.

Merkez Bankaları: Merkez bankaları fiyat istikrarının sağlanması, para piyasasının düzenlenmesi, ülkedeki kredi hacminin ve dağılımının ayarlanması, altın ve döviz rezervlerinin yönetilmesi, dış ödemelerin düzenlenmesi gibi hayati öneme sahip fonksiyonları yerine getirmek için özel kanunla kurulan bankalardır. Türkiye’de bu fonksiyonları 1211 sayılı Kanun’la kurulan Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası yerine getirmektedir.

Ticaret ve Mevduat Bankaları: Çok sayıda şube ve personel ile yaygın şube ağına sahip olan, vadeli ve vadesiz olarak topladığı mevduatı genellikle kısa ve orta vadeli krediler kullandırarak ticareti ve üretimi finanse eden, müşterilerine havale, senet tahsili, kiralık kasa gibi her türlü bankacılık işlemini sunan, modern ticari hayatın olmazsa olmazı sayılabilecek yapıdaki bankalardır.¹³

Yatırım ve Kalkınma Bankaları: Yatırım ve kalkınma bankaları arasında bazı fonksiyonel farklılıklar olduğu için bu bankaların tanımlarına ayrı ayrı değinilecektir.

- Yatırım bankaları: Mevduat toplama yetkisi olmayan, geniş bir şube ağının olmaması nedeniyle bankacılık hizmet ürünlerinin tamamını sunamayan ve

¹¹ Öztin Akgüç, **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, İstanbul, Gerçek Yay., 1987, s. 244.

¹² Levis ve Davis, **a.g.e.**, pp. 19-21

¹³ Ünal Tekinalp, **“Banka Hukukunun Esasları”**, İstanbul, Beta Bas. Yay., 1988, s. 17.

ticaret bankalarına nispetle ticari faaliyetleri sınırlı olan bankalardır. Yatırım bankaları tahvil ihraç ederek ve diğer bankalardan aldıkları kredilerle elde ettikleri kaynakları portföylerin finansmanı, finansal kiralama işlemlerinin finansmanı, kamu ve özel kesime ait orta ve uzun vadeli yatırımların kredi yoluyla finansmanında kullanırlar.

- Kalkınma Bankaları: Mevduat toplama yetkisi olmayan, genellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere yönelik olarak uluslararası finansman kuruluşlarına ait fonların yönlendirilmesi amacıyla kurulmuş bankalardır. Genellikle kamu sermayesi ile kurulan bu bankalar özel sektör yatırımlarını da finanse edebilmektedir. Projelerin hazırlanmasından, verilen kredilerin amacına uygun şekilde kullanımına kadarki işlemlerde şirketlere teknik yardım sağlayabilirler.¹⁴

İpotek ve Emlak Bankaları: Genellikle konut edindirmek gibi sosyal amaçları yerine getirmek amacıyla taşınmaz mal rehini karşılığında orta ve uzun vadeli kredi veren, her türlü bankacılık işlemlerini yapabilen bankalardır.¹⁵

Halk ve Esnaf Bankaları: Küçük ölçekli tacir ve esnaflara mesleki ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla kredi veren, her türlü bankacılık işlemlerini yapabilen bankalardır.

1.2.1. Bankacılığın Üstlendiği Fonksiyonlar

Çeşitli fonksiyonları bulunan bankacılık sistemi, ekonominin temelini teşkil etmektedir. Bu bölümde ticaret, kalkınma ve yatırım bankalarının fonksiyonları birlikte ele alınacaktır. Klasik bankaların fonksiyonlarını sekiz başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar¹⁶:

- Finansal aracılık fonksiyonu,
- Dış ticareti fonlama ve ihracatı teşvik fonksiyonu,
- Uluslararası mali piyasalarda risk yönetimi fonksiyonu,

¹⁴ Halil Çivi, **Türkiye’de Bankacılık**, Ankara, Cumhuriyet Üniv. Yardımcı Ders Kitabı Yay., 1985, s. 55.

¹⁵ A.e., s. 55-56.

¹⁶ Akgüç, a.g.e., s. 5-7.

- Kaynakların etkin kullanımını sağlama fonksiyonu,
- Gelir ve servet dağılımını etkileme fonksiyonu,
- Kaydi para yaratma fonksiyonu,
- Para ve maliye politikalarının yürütülmesine yardımcı olma fonksiyonu,
- Ekonomiyi yönlendirme, enflasyonu kontrol altında tutma ve tam istihdam sağlanmasına yardımcı olma fonksiyonudur.

1.2.1.1. Finansal Aracılık Fonksiyonu

Ekonomik birimler elde ettikleri gelirlerin tamamını harcamayarak bir kısmını tasarruf edebilirler, tamamını harcayabilirler veya borçlanarak gelirlerinden daha fazlasını harcayabilirler.

Ekonomik birimler, tasarruflarını kendi kasalarında saklamaları halinde ilave bir değer elde edemezler. Tasarruf sahibi ekonomik birimler, tasarruflarını hem çalınma, kaybolma vb. risklere karşı korumak hem de ek bir gelir elde etmek için bankalara yatırırlar. Böylelikle bankalar açısından mevduat oluşarak, kredi verebilecekleri bir kaynak doğar.

Keynes'e göre fertler, firmalar ve devlet üç saikle parayı ellerinde tutar. Fertler, firmalar ve devlet gelirlerinin bir bölümünü tüketim harcamaları ve üretim giderlerini karşılamak için nakdi olarak ellerinde bulundururlar. Tutulan paranın miktarı, gelirin elde edilmesi ve harcamanın yapılmasıyla geçen süre ile doğru orantılıdır. Bu süre uzadıkça tutulan paranın miktarı artar. Bu amaçla elde tutulan para, faize karşı duyarlı olmadığı için, ekonomik birimler faiz oranı ne olursa olsun işlem saikiyle tutulan para miktarını değiştirmeme eğiliminde olurlar.

İhtiyat saikiyle tutulan para miktarı, ekonomik birimin gerektiğinde para bulabilme imkânına, gelir seviyesine ve faiz oranına bağlıdır. Reel gelir arttığı zaman ihtiyat saikiyle para talebi artar. Fertler ve firmalar ihtiyat saikiyle tasarruf ettikleri paranın önemli bir bölümünü bankada saklarlar.

Ekonomik birimler spekülasyon amacıyla da tasarruf ettikleri gelirlerinin bir kısmını bankalarda saklamayı tercih ederler. Bu üç saikin dışındaki nedenlerle de

tasarruf yapılması halinde tasarrufların tutulacağı ilk adres yine bankalar olmaktadır.

Bankalar, tasarrufların toplanmasını, değerlendirilmesini ve kredi olarak tekrar ekonomiye yönlendirilmesini sağlarlar. Bankalar, bu görevlerini başarı ile icra ettikleri ölçüde ülke bazında birikim fonksiyonunu yerine getirebilirler.

Bankalarda toplanan fonlar yine bireylere, firmalara ve devlete belirli bir faiz karşılığında belirli bir süre için kullanılır. Bu fonlar kredi alanlar tarafından tüketim ya da yatırım, firmalar için ise işletme sermayesi, sabit sermaye olarak ya da borçlarını ödemek için kullanılır. Devlet ise vergi gelirleri ve giderleri arasındaki açığı bu fonlarla kapatır.

1.2.1.2. Kaynakların Etkin Kullanımını Sağlama Fonksiyonu

Modern refah ekonomisinin temelini İtalyan iktisatçı tarafından ortaya atılan, ‘Başka hiç kimsenin tatminini azaltmadan en az bir kişinin tatmini artıran bir durum Pareto üstün bir durumdur. Bir kişinin tatmininin artırılması en azından bir başkasının tatmininin azaltılmasını gerektiriyorsa başlangıç durumu Pareto optimaldir.’ şeklindeki Pareto etkinlik kuralı oluşturur.¹⁷ Bir ekonomide mevcut kaynakların kullanılarak maksimum hâsılanın elde edilmesi ise iktisadi etkinlik olarak tanımlanır.

Bankalar, topladıkları kaynakları ekonominin ve toplumun ihtiyaç duyduğu öncelikli alanlara aktararak kaynakların yeniden dağılmasına aracılık ederken, mevcut atıl fonları ekonomiye aktararak, hem mudilerin hem de kredi verenlerin maksimum hâsıla elde etmelerine olanak sağlamaktadır.¹⁸ Kaynakların etkin kullanılmaması fon ihtiyacı olan ekonomik birimlerin dolayısıyla da ekonominin gelişmesine engel olur.

Bankalar, topladığı fonları kredi olarak kullanırken, kredi talep edenler arasında seçici davranarak kaynakların etkin kullanımını sağlarlar. Hükümetlerin uyguladığı para ve maliye politikaları da kaynakların etkin kullanılmasında belirleyici

¹⁷ Orhan Türkay, **Mikroiktisat Teorisi**, 10. Baskı, İmaj Yay., Ankara, 2001, s. 312.

¹⁸ Akgüç, **a.g.e.**, s. 5.

rol oynar. Bu politikaların uygulanmasında bankalar aracılık görevi üstlenerek gelir ve servet dağılımı üzerinde de etkili olurlar.

1.2.1.3. Gelir ve Servet Dağılımını Etkileme Fonksiyonu

İktisat politikalarının amaçlarından biriside adil gelir dağılımının sağlanmasıdır. Servet ile tasarruf, tasarruf ile gelir seviyesi arasında doğrusal bir ilişki bulunmaktadır. Gelir dağılımındaki eşitsizlik arttıkça, düşük gelir grupları için tasarruf etmek zor hale gelir. Tasarrufun olmaması da servet oluşturma imkânını ortadan kaldırır. Böylece adil olmayan gelir dağılımı yeniden adil olmayan bir servet dağılımına yol açar. Geliri az olan gruplar tasarruflarını, yatırıma yönlendiremediklerinden dolayı, bankalara yönlendirerek faiz geliri elde etmeye ve refah seviyelerini artırmaya çalışırlar. Faiz gelirleri, bankalara yatırılan tasarruflara göre belirleneceğinden, yüksek faiz oranları gelir dağılımını ve refah seviyesini bozucu etki yapar.

Bankacılık sistemi izlediği kredi politikaları ile de ekonomide gelir ve servet dağılımı üzerinde etkili olabilmektedir. Örneğin bankaların bazı sektörler veya yörelere sağlayabileceği düşük faizli krediler bu sektör veya bölgelerdeki ekonomik birimlerin gelirlerini nispi olarak yükseltecek böylece daha adil bir gelir dağılımı sağlanabilecektir.¹⁹

1.2.1.4. Dış Ticareti Fonlama ve İhracatı Teşvik Fonksiyonu

Bir ülkede tasarrufların istenilen seviyede olmaması, hedeflenen kalkınma hızına ulaşılmasında sıkıntılara neden olur. Yatırımların istenilen seviyede olmaması sonucunda ithalat artacaktır. Artan ithalat talebini karşılamak için gereken döviz, ihracattan veya dış borç olarak sağlanabilir. Dış borç şeklinde sağlanan kaynağın geri ödenmesi esnasında, faiz yükü de olacağı için, dış borçlanma çok fazla tercih edilmemektedir. İdeal olan döviz ihtiyacının ihracat ile karşılanmasıdır. İhracatın gelişmesi ise ülkenin izlediği dış ticaret politikasına ve ihracat işlemlerinin hızlı, güvenli, daha kolay yürütülmesini sağlayacak ve ihracatı finanse edecek bir sistemin

¹⁹ Mikail Altan, **Modern Bankacılık Fonksiyonları Açısından Özel Finans Kurumlarının Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Konya, 1998, s. 44-46.

bulunmasına bağlıdır. Bankacılık sistemi içerisinde geliştirilen belge karşılığı ödeme, peşin ödeme, banka teminatı, akreditif, forfaiting ve factoring gibi bankacılık işlemleri dış ticareti finanse ederek, firmaların ithalat-ihracat işlemlerinin daha kolay ve hızlı bir şekilde yürütülmesini sağlayarak, ihracatı teşvik etmektedir.

1.2.1.5. Para ve Maliye Politikalarının Yürütülmesine Yardımcı Olma Fonksiyonu

Hedeflenen ekonomik ve sosyal amaçlara ulaşmak için para ve maliye politikası araçlarının en etkin şekilde kullanılması gerekmektedir. Para politikasının nihai amacı fiyat istikrarını sağlamak, yeni istihdam oluşturmak ve ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Bu amaçları gerçekleştirebilmek için kullanılan başlıca para politikası araçları şunlardır:

- Mevduat zorunlu karşılık oranı,
- Reeskont oranı,
- Açık piyasa işlemleri,
- Disponibilite oranı,
- Mevduat faiz oranı,
- Bankaları ikna yolu,
- İthalat teminat oranı veya süresi,
- Selektif kredi kontrolü,
- Asgari ödeme oranı.

Merkez Bankaları ve bankalar, para politikası araçlarının uygulayıcılarıdır. Hükümetler parasal taban ve para çoğaltanını değiştirerek ihtiyaç duyulan para arzını istenilen yönde değiştirebilirler.

Merkez Bankası, para arzının genişletilmesini istediği zaman zorunlu karşılık oranını, disponibilite oranını ve reeskont oranını düşürür, bankalardan hazine bonusu ve devlet tahvili alarak bankaların kredi hacmini artırır. Para arzının daraltılmasını istediği zaman tersi uygulamalara başvurur. Ayrıca Merkez Bankası faiz oranlarına müdahale

ederek tasarrufların bankalara yönelmesini veya bankalardan çekilmesini sağlar. Böylece dolaylı yoldan para arzını kontrol altında tutar.

Maliye politikası, devletin kamu adına vergi alarak, harcama yaparak ve borçlanarak ekonomik ve sosyal hayata müdahale etmesidir. Hükümetler uyguladıkları vergi politikası ile ekonomik birimlerin harcama ve tasarruf eğilimlerine müdahale ederler. Hükümetler harcamaları azaltmak ve tasarrufları artırmak istediğinde ya vergi oranlarını artırır yada yeni vergiler ihdas ederler. Böylece gelirleri artan hükümetlerin borçlanma gereksinimleri azalır.

Para ve maliye politikalarının ortak amacı, nihaî olarak ekonomik istikrarı sağlamaktır. Bu ortak amaca rağmen para ve maliye politikası araçlarının ekonomide doğurduğu sonuçlar ve uygulama süreçleri birbirinden farklıdır. Maliye politikası araçları meclisten çıkarılan yasalar ile uygulanır ve daha kesin sonuçlar doğurur. Ancak yasalaşma süreci uzun sürdüğü, ani değişikliklere karşı kolay uyum sağlayamadığı ve etkisini daha geç gösterdiği için hükümetler bu araçları fazla kullanmazlar. Bunun yerine daha kısa sürede uygulanabilen ve etkisini daha kısa sürede gösteren para politikası araçlarının kullanılması tercih edilir.²⁰

1.2.1.6. Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu

Ekonomide üretilen paranın, asli para ve kaydi para olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Asli para, Merkez Bankası tarafından üretilir. Kaydi para ise hem Merkez Bankası hem de ticari bankalar tarafından üretilir. Kaydi para, asli paranın icra ettiği tüm fonksiyonlarını yerine getirebilir.

Para yaratma gücü sadece banka sisteminin elindedir. Özel kişiler kendi aralarında, borç-alacak ilişkisi kurarak, kaydi para yaratamazlar. Kaydi para yaratılmasında temel belirleyici zorunlu karşılık oranıdır. Zorunlu karşılık oranı yükseldikçe para yaratma katsayısı, dolayısı ile kaydi para azalır. Karşılık oranı %10 olan bir bankacılık sisteminin kaydi para yaratmasına ilişkin bir örnek tablo 1’de görülmektedir.

²⁰ A.e., s. 49.

Tablo 1: Banka Sisteminde Kaydi Para Oluşumu

İşlem	Vadesiz Mevduattaki Değişim (Rezerv)	Gerekli Rezerv	Fazla Rezerv	Yaratılan Vadesiz Mevduat
1	1.000	100	900	900
2	900	90	810	810
3	810	80	729	729
4	729	73	656	656
5	656	66	590	590
5	590	59	531	531
6	531	53	478	478
.....
Toplam	10.000	1.000	9.000	9.000

Kaynak: Erdal M. Ünsal, **Makro İktisat**, 4. Baskı, İmaj Yay., Ankara, 2001, s. 391.

Tablo 1’de görüldüğü gibi bankacılık sistemine 1.000.-YTL olarak giren para ile 9.000.-YTL yeni mevduat yaratılarak toplamda 10.000.-YTL’lik mevduat artışı sağlanmıştır.

1.2.1.7. Uluslararası Mali Piyasalarda Risk Yönetimi Fonksiyonu

1970’li yılların başlarında Bretton-Woods anlaşmasının yürürlükten kaldırılması ile sabit kur sistemine son verilerek dalgalı kur sistemine geçilmiştir. Bu tarihlerde döviz kurlarının büyük oranlarda dalgalanması, gelişmekte olan ülkelerin ithalatını azalttığı ve dünya genelinde ticaret hızını yavaşlattığı için ülkelerin döviz kuru risklerinin yönetilmesi gereğini gündeme getirmiştir. Bu sorunların önüne geçilmesi amacıyla gelişmekte olan ülkelerin uluslararası ticarete etkin katılımını sağlayacak finansal teknikler geliştirilmiştir. Risk yönetim aracı olarak geliştirilen bu teknikler future ve forward anlaşmaları, opsiyonlar, swaplar ve bunların türevleridirler. Bankalar geliştirilen bu türev ürünlerinin kullanılmasında hem taraf hem de aracı olarak bu fonksiyonu icra ederler.

1.2.1.8. Ekonomiyi Yönlendirme, Enflasyonu Kontrol Altında Tutma ve Tam İstihdam Sağlanmasına Yardımcı Olma Fonksiyonu

Para ve maliye politikaları, ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesinde asli unsurlardır. Bankaların para ve maliye politikalarının yürütülmesine yardımcı olması

bölüm 1.2.1.5.'de incelenmişti. Bu bölümde ise bankaların ekonomiyi yönlendirme, enflasyonu kontrol altında tutma ve tam istihdam sağlanmasına yardımcı olma fonksiyonu para ve maliye politikası araçlarının sonuçları ile birlikte ele alınacaktır.

Para politikası araçlarının servet etkisi, banka sistemi içerisinde yer alan kreditorler ve borç alanlar üzerindeki vergilere veya sübvansiyonlara bağlıdır. Eğer tasarruflara verilen faiz oranları, enflasyonun altında belirlenir ise servet sahiplerinin servetleri bir taraftan vergi diğer taraftan yüksek enflasyon nedeniyle azalır. Bu da ekonomik gelişmeyi önler. Tasarruf faiz oranlarındaki artış ise serveti artırır.

Faiz oranlarının toplam arz ve toplam talep üzerindeki etkisi önemlidir. Mevduata verilen faizin yükseltilmesi kısa vadede toplam arzı artıracaktır. Çünkü faizlerdeki artış yatırımlarda kullanılmak üzere tekrar ekonomiye dönen tasarrufları artırır. Ancak kredi maliyetleri, üretim maliyetleri içinde önemli bir yer tuttuğu için, faiz oranlarındaki artış uzun vadede toplam arzı azaltır.²¹

Merkez bankaları, para politikası araçlarını fiyat istikrarı sağlamak amacıyla arz ve talep yönlü olarak kullanırlar. Çünkü para talebi reel gelirle doğru orantılıdır. Reel faiz oranı enflasyona bağlı olarak yükseldiği veya düştüğü için tasarruf sahiplerinin beklentileri, reel mevduat faizlerinden çok enflasyon oranından etkilenir. Enflasyon oranının yükselmesinde ise para arzının genişlemesi önemli bir etkiye sahiptir. Para arzının kontrol altına alınmasında da bankalar üzerinden uygulanan para politikası araçları kullanılır.

Hükümetler, para politikalarını merkez bankası aracılığı ile uygulayarak fiyat istikrarını ve sürdürülebilir büyümeyi sağlamayı ve istihdamı artırmayı amaçlar. Ancak enflasyon ile istihdam arasındaki ters yönlü ilişki bu üç amacın aynı anda gerçekleşmesini engeller. Çünkü merkez bankalarının zorunlu karşılık oranlarını artırarak, açık piyasa işlemlerine alıcı olarak girerek ve reeskont oranlarını yükselterek uyguladığı sıkı para politikası ekonomik büyümeyi yavaşlatarak işsizliği artırırken, tersi uygulamalar ise enflasyonu artırırken işsizliği azaltmaktadır.

²¹ A.e., s. 50.

1.3. Türk Mali Sisteminin Yapısı

Mali sistemin üç temel bileşeni vardır. Bunlar mali piyasalar, mali kurumlar ve mali araçlardır.

1.3.1. Mali Piyasalar

Mali piyasalar; finansal araçların, ürünlerin, hizmetlerin üretildiği, transfer edildiği ve alınıp satıldığı organizasyon veya sistemlerdir. Bu piyasalar aracılığıyla fonlar, etkin olarak kullanamayacak olanlardan, etkin olarak kullanacaklara yönelmekte böylece makroekonomik etkinlik artmaktadır.²² Genel kabul görmüş bir sınıflandırmaya göre mali piyasalar, piyasada alım-satıma konu olan ürünlerin vadelerine göre para ve sermaye piyasası şeklinde sınıflandırılabilir.

Para Piyasası: Kısa vadeli fon akımlarının gerçekleştiği piyasadır. Bu piyasada işlem gören finansal araçların vadeleri genellikle bir yılın altındadır. Para piyasasında işlem gören finansal araçlar kısa vadeli olduğu için fiyat dalgalanmalarından az etkilenirler. Bu yüzden de en risksiz finansal yatırımlardır.²³ Hazine bonoları, mevduat sertifikaları, finansman bonoları, repo, banka kabulleri, banka bonoları, eurodolar ve varlığa dayalı menkul kıymetler başlıca para piyasası araçlarıdır.

Sermaye Piyasası: Orta ve uzun vadeli fon akımlarının gerçekleştiği piyasadır. Vade bir yılın üzerinde olduğu için fiyat dalgalanmaları para piyasasına göre daha fazladır ve bu piyasadaki finansal araçlara yapılan yatırımlar daha risklidir.²⁴ Hisse senedi, tahvil gibi finansal araçlar bu piyasada işlem görürler.

1.3.2. Mali Kurumlar

Mali kurumlar, fon fazlası olan iktisadi birimler ile fon ihtiyacı olan iktisadi birimlerin karşılaşmasını ve aralarında fon akımının gerçekleşmesini sağlayan kurumlardır. Mali kurumlar mali piyasalarda faaliyet göstermekte olup finansal ürün, araç ve hizmet sunmaktadırlar.

²² Nazım Ekren, "Özel Finans Kurumları", **75 Yılda Para'nın Serüveni**, İstanbul, Tarih Vakfı Yay., 1998, s. 167-168.

²³ Mishkin, **a.g.e.**, p. 25.

²⁴ **A.e.**, s. 28.

Mali kurumların tasnifinde en temel gruplama bankacılık kesimi ve bankacılık dışı kesim olarak bu kurumları ikiye ayırmaktır.

Banka dışı mali kurumları, bankalardan ayıran en belirgin özellik banka dışı mali kurumların kaydi para yaratamamalarıdır. Bu kurumlar üzerine çek yazılan vadesiz tasarruf hesaplarına sahip olmadıklarından kaydi para yaratamazlar.²⁵

Banka dışı mali kurumlar; leasing şirketleri, factoring şirketleri, tüketici finansman şirketleri, aracı kurumlar, menkul kıymet borsaları, sosyal güvenlik kuruluşları ve sigorta şirketleridir.

1.3.3. Mali Araçlar

Ülkemizde kullanılan finansal araçlar, para ve sermaye piyasası araçları olarak iki kategoride incelenebilir.

Para piyasası araçları:

- Mevduat
- Hazine Bonosu
- Mevduat sertifikası
- Menkul kıymetleştirme ve varlığa dayalı menkul kıymetler
- Finansman bonusu
- Teminat mektupları
- Repo

Sermaye piyasası araçları:

- Tahvil
- Hisse senedi
- Gelir ortaklığı senetleri

²⁵ İlker Parasız, **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, Bursa, Ezgi Kitabevi Yay., 2000, s. 219.

1.4. Türk Mali Sisteminin Özellikleri

Türk mali sisteminin temel özellikleri şunlardır:

- Türk mali sistemi içerisinde bankacılık kesiminin büyük bir ağırlığı bulunmaktadır. Türkiye’de fon akımlarının büyük bir kısmı bankacılık sistemi üzerinden gerçekleşmektedir. Mali sistemde toplanan fonların büyük bir kısmı bankalar tarafından toplanmakta ve fon ihtiyacı olanlara kredi olarak kullanılmaktadır. Fona ihtiyaç duyan şirketler, fon ihtiyaçlarını sermaye piyasalarından değil genellikle bankalardan kredi yoluyla karşılamaktadır.

- Bankacılık sisteminde büyük oranda yoğunlaşma mevcuttur. 2006 yılı sonu itibariyle toplam 50 bankanın faaliyet gösterdiği Türk bankacılık sisteminde ilk 5-10 bankanın sistem üzerinde hâkimiyeti bulunmaktadır. Bankacılık sistemindeki bu yoğunlaşma tablo 2’de aktif ve kredi büyüklüğü açısından görülmektedir.

Tablo 2: Bankacılık Sisteminde Yoğunlaşma

(%)

	1990	1995	2000	2004	2005	2006
İlk beş banka						
Toplam Aktif	54	48	48	58	61	61
Toplam Krediler	57	50	42	54	56	56
İlk on banka						
Toplam Aktif	75	71	69	82	83	83
Toplam Krediler	78	75	71	79	81	81

Kaynak: BDDK Yıllık Faaliyet Raporu 2006, TCMB Finansal İstikrar Raporu 2006.

- Banka sermayesi ile ticari / sınaî sermaye arasında organik bir bütünleşme mevcuttur. Türkiye’de faaliyette bulunan ulusal bankaların büyük bir bölümü holdinglerin doğrudan veya dolaylı olarak kontrolü altındadır. Bu yapı, bankaların bankacılık faaliyetlerini verimli ve rasyonel bir şekilde yapmalarını güçleştirmektedir. Banka sahibi holdingler, bir takım mali sıkıntılarla karşılaştıklarında, almış oldukları kredileri geri ödemeyerek problemlerini bankalara da yansıtmaktadır. Bu durum da tüm bankacılık sistemi ve mali sistem üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir.

Bankalar ve ticari / sınaî sermaye arasındaki bu bütünleşme, bankaların ait oldukları holdinglerin birer mali şubesi gibi çalışmalarına neden olmakta ve

ekonomideki fonların tercihli bir yaklaşımla dağıtılması sonucunu ortaya çıkarmaktadır.²⁶

- Kamu kesimi mali sistem içinde en büyük müşteri konumundadır. Kamu kesimi, hazine bonosu ve devlet tahvili gibi finansal enstrümanlar aracılığıyla, mali piyasalardan büyük miktarda fon toplamaktadır. Türk mali sisteminde, kamu tarafından kısa ve uzun vadeli borçlanmalarda kullanılan hazine bonosu ve devlet tahvilinin ağırlığı bulunmaktadır. Bankalar gerçek ve tüzel kişilere kullandırdıkları kredilere göre daha yüksek getirili, risksiz ve vergi avantajlarına sahip olan kamu kağıtlarını önemli bir plasman aracı olarak kullanmaktadır. Kamu kağıtlarının bankalar için kredi karşısında alternatif bir plasman aracı haline gelmesi bir taraftan bankaları kredi açma konusunda isteksiz hale getirip kredi faizlerinin aşağı çekilmesini engellerken, diğer taraftan kamu kağıtlarına olan talebin genelde bankalarla sınırlı kalması, kamu borçlanmasının maliyetinin düşürülmesini engellemektedir. Mali piyasalarda hazine bonosu ve devlet tahvillerinin hâkimiyeti mali sistemimizde sekuritizasyon imkânlarını azaltıcı yönde etki yapmaktadır.²⁷

- Mali sistemde toplanan ve kullanılan fonlar büyük ölçüde kısa vadeli. Türk mali sisteminde fon toplama amacıyla kullanılan finansal araçlar genelde kısa vadeli ve likiditesi yüksek araçlardır. Mali sistemdeki finansal araçlar içerisinde en büyük paya sahip olan banka mevduatlarının da temel olarak kısa vadeli özellik gösterdiği tablo 3’de görülmektedir.

Tablo 3: Bankacılık Sisteminde Mevduatın Vade Dağılımı (%)

	YTL MEVDUAT				YP MEVDUAT			
	2000	2004	2005	2006	2000	2004	2005	2006
Vadesiz Mevduat	19,24	19,13	19,88	16,43	14,92	25,18	23,93	22,05
Vadeli Mevduat	80,76	80,87	80,12	83,57	85,08	74,82	76,07	77,95
1 ay	28,00	20,12	19,27	24,09	30,59	29,44	25,78	29,46
3 ay	41,64	44,93	45,25	51,58	35,56	28,78	31,61	32,98
6 ay	9,87	7,14	10,32	5,87	7,96	8,14	9,83	6,5
12+ ay	1,25	8,68	5,28	2,03	10,97	8,46	8,85	9,01

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tcmb.gov.tr, (TCMB Elektronik Veri Dağıtım Sistemi) (21.06.2007).

²⁶ Büyükdeniz, (1991), **a.g.e.**, s. 60.

²⁷ **A.e.**, s. 59.

Tablo 3’de 2000, 2004, 2005 ve 2006 yıllarında, bankacılık sektöründeki mevduatın vade dağılımı verilmiştir. Tabloya göre 2000 ile 2006 yılları arasında Türk Lirası mevduatta 3 ay ve 12 ay üzeri vadeli mevduatın oranı artarken diğer vade gruplarının oranı azalmıştır. Ancak yinede Türk Lirası mevduatın yaklaşık olarak %92’sinin vadesiz ve üç aya kadar vadeli mevduat olması genel olarak Türk Lirası mevduatın vadesinin kısa süreli olduğunu göstermektedir.

2000 yılından 2006 yılına kadar geçen süre içerisinde toplam yabancı para mevduat içerisinde vadesiz mevduatın oranı artarken, vadeli mevduatın vadesi ise 1 ve 3 aylık vade türlerinde yoğunlaşmıştır. Yabancı para mevduatın yaklaşık olarak %84’ünün vadesiz ve üç aya kadar vadeli mevduat olması da yabancı para mevduat vadesinin Türk Lirası mevduat vadesine benzer özellikte olduğunu göstermektedir.

1.5. Türkiye’de Katılım Bankacılığı

Türkiye’de 1970’li yıllardan önce faizle ilgili tüm konulara sadece din çerçevesinde bakılarak, faizin ekonomik yönden incelenmesi göz ardı edilmiştir. Faizsiz finansman yöntemlerinin uygulamaya geçirilmesi çalışmalarına, dünyada o dönemde yaşanan gelişmelerinde etkisiyle, 1970’li yıllardan sonra başlanmıştır. Türkiye’de bu yöndeki ilk çalışma, 1975 yılında çıkarılan 11.11.1975 tarih ve 13 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası A.Ş.’nin (DESİYAB), bankacılık alanında kâr/zarar ortaklığı esasına dayanan ve faizsiz kredi ve finansman sağlamak amacı ile kurulmasıdır.

Bankanın yönetim kurulu, bankanın faizli veya faizsiz olarak çalışmasını tercih konusunda yetkili kılınmıştır. Ancak bankaya gerek de mevduat toplama yetkisinin, yurt içinde ve dışında şube açma yetkisinin verilmemesi sebebiyle banka proje değerlendiren ofis şekline bürünmüş, yönetim kurulunun 1978 yılında aldığı kararla DESİYAB faizli olarak çalışmaya başlamıştır. DESİYAB’ın adı 1988 yılında Türkiye Kalkınma Bankası olarak değiştirilmiştir.²⁸

Türkiye’de faizsiz sisteme ilişkin ikinci uygulama ise aslen hiç uygulanamamış olan DESİYAB’ın kararnamesinde de yer alan “Kâr/Zarar Ortaklığı Belgesi

²⁸ Cihangir Akın, **Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma**, İstanbul, Kayıhan Yay., 1986, s. 279-281.

uygulamasıdır. 11.11.1975 tarih ve 13 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile DESİYAB'ın kâr-zarar ortaklığı esasında iş yapabileceği belirtilmesine rağmen söz konusu uygulama hiç işletilmemiştir.²⁹ Kısmen uygulanma imkânı bulan girişimlerden sonraki en büyük adım 24 Ocak 1980 kararları sonucunda kurulan katılım bankaları olmuştur.

1.5.1. Katılım Bankalarının Tanımı

Katılım bankası, sermayesine ilaveten yurt dışından ve yurt içinden özel cari hesaplar ile kâr ve zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayıp ekonomiye fon tahsis etmek amacıyla faaliyet gösteren, toplanan fonları mevzuatında belirtilen usullerle, her türlü zirai, ticari faaliyetlerin ve hizmetlerin finansmanında, ortak yatırımlarda, yurt dışı teminat mektubu verilmesinde, ihracat ve ithalatın finansmanında, yatırımlara ilişkin ekipmanların temin edilip, firmalara taksitle satılması veya kiraya verilmesi gibi hususlarda kullanılabilen mali kuruluştur.³⁰

Katılım bankaları sadece Türkiye'ye özgü kurumlar değildir. Dünyada, başta İslam ülkelerinde olmak üzere, aynı veya benzer sisteme göre faaliyette bulunan çok sayıda finansal kuruluş bulunmaktadır. Kâr ve zarara katılma esasına göre çalışan bu tür kuruluşların oluşturduğu sistem, dünyada daha çok faizsiz bankacılık ya da İslam bankacılığı olarak bilinmesine rağmen ülkemiz mevzuatında ilk etapta özel finans kurumu olarak yerini almıştır.

Ülkemizdeki ilk özel finans kuruluşları 1985 yılında kurulan Al Baraka Türk Finans Kurumu A.Ş. ile Faisal Finans Kurumu A.Ş.'dir. Bu kuruluşları 1989 yılında kurulan Kuveyt Türk Evkaf Finans Kurumu A.Ş., 1991 yılında kurulan Anadolu Finans Kurumu A.Ş., 1995 yılında kurulan İhlas Finans Kurumu A.Ş. ve 1996 yılında kurulan Asya Finans Kurumu A.Ş. izlemiştir. 2001 yılında ülkemizde yaşanan ekonomik kriz neticesinde İhlas Finans Kurumu A.Ş. iflas etmiş ve faaliyet izni iptal edilmiştir. 2001 yılında Faisal Finans Kurumu A.Ş. Ülker gurubu tarafından devralınmış, ticari unvanı ise Family Finas Kurumu A.Ş. şeklinde değiştirilmiştir.

²⁹ A.e., s. 283-285.

³⁰ 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi. 19.12.1983 tarih ve 18256 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

30.12.2005 tarihinde Anadolu Finans Kurumu A.Ş. ve Family Finans Kurumu A.Ş., Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. adı altında birleşmişlerdir.

19.10.2005 tarihinde kabul edilen 5411 sayılı yeni Bankacılık Kanunu ile “Özel Finans Kurumları”, “Katılım Bankaları” unvanını almışlardır. Tez içerisinde de özel finans kurumlarından, katılım bankaları şeklinde bahsedilecektir.

Katılım bankaları mevzuatımızda “...özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplamak ve kredi kullandırmak esas olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubeleri”³¹ şeklinde tanımlanmıştır.

Katılım bankaları, dünyadaki faizsiz bankacılık ve İslam bankacılığının bir yansıması olarak ülkemizde görülmektedir. Bu kuruluşlar dini inançlarından ötürü faizle iş yapmayı istemeyen kesimin elindeki kaynakları ekonomiye aktarmak ve bu kesimin bankacılık hizmetlerine olan ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla, ticari bankaların yaptıklarına benzer işlemlerle faaliyette bulunurlar.

1.5.2. Katılım Bankalarının Kurulmasının Nedenleri

Toplumlar sürekli değişim hâindedir. Toplumsal yaşamın önemli bir boyutu olan ekonomik alan da devamlı olarak değişim sürecinden geçen dinamik bir yapıya sahiptir. Toplumu oluşturan bireylerin ihtiyaçlarında meydana gelen değişmeler, ekonomik alanda da karşılığını bulmakta ve siyasiler ekonomiyi bu ihtiyaçlara göre yeniden düzenleme ihtiyacı hissetmektedir.

Katılım bankaları da böyle bir ihtiyacın ürünüdür. Mevduat bankalarının hâkimiyetindeki Türk finans piyasasına çeşitlilik ve derinlik kazandırmak ve toplumsal ihtiyaçlara cevap vermek amacıyla, 1983 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile Türk mali sistemine dâhil edilmişlerdir. Katılım bankalarının kurulmasında birtakım iç ve dış faktörler önemli rol oynamıştır.

³¹ 5411 sayılı Bankacılık Kanunu, Madde 3.

1.5.2.1. Dış Faktörler

1970’li yılların başında OPEC ülkelerinin ortaklaşa uyguladıkları bir strateji sonrasında petrol fiyatlarındaki devamlı ve hızlı artışlar, Ortadoğu’daki petrol zengini ülkelerin daha da zenginleşmelerine ve gelirlerinin aşırı miktarda artmasına neden olmuştur.³² Petrol fiyatlarındaki bu yükselme sonucunda önemli miktarda döviz geliri elde eden bu ülkeler, yatırım ve ithalatlarını artırmalarına rağmen, yeterli teknik altyapıya sahip olmadıklarından dolayı, elde ettikleri bu kaynakların tümünü kendi ülkelerinde yatırıma dönüştürememişlerdir.

Petrol fiyatlarındaki bu artış, petrol ithalatçısı olan Türkiye gibi ülkeleri olumsuz yönde etkilemiş olup, bu ülkelerin başka alanlara tahsis edebilecekleri fonların azalmasına neden olmuştur. Bu süreç, sonuçta petrol üreticisi ülkeleri dışarıda yatırım alanları aramaya sevk ederken, petrol tüketicisi ülkeleri de söz konusu fonları ülkelerine çekme konusunda çalışmalar yapmaya yöneltmiştir. Batı ülkelerinde faizsiz sistemle kurulan bankalar da, bu yöndeki çabaların örnekleridir.³³

1980’li yılların başlarında Türkiye’nin, Ortadoğu’nun petrol zengini ülkeleriyle ticari ve siyasi alandaki ilişkileri hızlı bir gelişme trendi izlemesine rağmen, bu olumlu trend ülkelerin mali yapıları arasındaki farklılıklar dolayısıyla mali alandaki ilişkilere yansımamıştır. Bu farklılığı azaltmak ve ilişkilerin gelişme süreci izlediği Ortadoğu’daki komşu ülkelere, mali yapılarına ters düşmeyen bir finansal araç sağlanarak, bu ülkelerin ülkemizde mali ve fiziki yatırım faaliyetlerini hızlandırmak amacıyla katılım bankalarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır. Katılım bankaları ile, mali yapılarındaki farklılıklar nedeniyle ülkemize çekemediğimiz petrodolarlar ülkemize çekilebilecek, diğer taraftan da ülkeler arasındaki ticari ve mali ilişkiler daha da yoğunluk kazanacaktı. Ortadoğudaki petrol zengini bu ülkeler birikimlerinin hepsini kalkınmalarında kullanmadıklarından dolayı, uluslararası banka sistemine de bir miktar para akımı olmuştur. Paraların bir kısmı faizli esasla işleyen Batı bankalarına yatırılırken, bazı çevreler ise faizi kabul etmediklerinden dolayı, ellerindeki paraların sadece kâr-zarar sistemine göre faaliyette bulunan

³² İsmail Özsoy, **Özel Finans Kurumları**, İstanbul, Asya Finans Yay., 1997, s. 98.

³³ Vural Günel, **Özel Finans Kurumları**, Ankara, Türkiye Bankalar Birliği Yay., 1984, s. 2.

kurumlar tarafından kullanılmasını istemişlerdir. Getirilen katılım bankacılığı sistemi ile kendilerine Batı dünyası finans sistemi içinde yer bulamayan fonların da ülkemiz emrine verilmesi hedeflenmiştir.³⁴

Katılım bankaları yoluyla başlangıçta, yukarıda dış faktör olarak ele alınan, körfez sermayesinin yurda çekilmesi amacı ön planda iken, 1990 sonrası dönemde iç unsurun daha öncelikli hale geldiği, yani faize sıcak bakmayan kesimin elindeki atıl fonların ekonomiye kazandırılması amacının ön plana çıktığı görülmektedir.³⁵

1.5.2.2. İç Faktörler

“İslam dininin faizi açık bir şekilde yasaklamasından dolayı müslümanların faizli bankalar ile olan ilişkileri hiçbir zaman istenilen düzeyde olmamıştır. Müslümanlar 20. yy’ın başlarından itibaren İslam ülkelerinde de kurulmaya başlayan klasik bankalar ile ilişkiye girmekten kaçınmışlar, bundan dolayı bu kurumlar Batı’da gösterdikleri performansı İslam ülkelerinde gösterememişlerdir.”³⁶

Bu süreç sonrasında ortaya çıkan katılım bankalarının kurulmasında rolü bulunan iç faktör, dini inançlarından dolayı faiz geliri elde etmeyen kişi ya da kurumların, yurt içinde veya dışında bina, arsa, altın, döviz şeklinde tutulan³⁷ ve iddihar biçiminde saklanan³⁸ tasarruflarının üretim sürecine sokularak, yatırımların finansmanında kullanılmak istenmesidir. Zaten sermaye birikiminin yetersiz olduğu ülkemizde faiz geliri elde etmeyen insanların sahip oldukları fonların bankacılık sisteminin dışında kalması rasyonel bir tutum olmayacaktı.³⁹

Ayrıca bankalara ihtiyaç duyan insanların, inançlarına aykırı bir şekilde çalışan kurumlar yerine, inançları doğrultusunda tercih yapabilmelerine olanak sağlamak din ve vicdan özgürlüğünün doğal sonucu olarak görülmektedir. İnançlara

³⁴ A.e., s. 1.

³⁵ Recep Önal, “Türkiye’de Özel Finans Kurumları’nın Dünü, Bugünü ve Yarını Sempozyumu Konuşması”, **Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama**, İstanbul, 31 Mayıs 2000, İstanbul, Albaraka Türk Yay., 2000, s. 16.

³⁶ Özsoy, a.g.e., s. 96-97.

³⁷ Fahrettin Yahşi, “Özel Finans Kurumları’nın Mevzuat Serüveni”, **Albaraka Türk Bereket Dergisi**, Yıl 3, Sayı 9, s. 6.

³⁸ Günal, a.g.e., s. 2.

³⁹ Yahşi, a.g.e., s. 6.

saygıyı anayasal güvence altına almış olan devletin böyle bir düzenlemeye gitmiş olması tutarlı bir yaklaşım olarak görülmektedir.⁴⁰

1.5.3. Yasal Düzenlemeler Açısından Katılım Bankaları

Türk finans piyasasında yaklaşık 25 yıllık mazisi olan katılım bankalarının tabi oldukları yasal mevzuatı üç başlık altında incelemek mümkündür. İlk başlık altında incelenecek dönem katılım bankaları ile ilgili yasal düzenlemelerin ilk olarak ortaya çıktığı 1983 yılından, bu kurumların Bankalar Kanunu kapsamına alındıkları 1999 yılı sonuna kadar geçen dönemdir. Bu dönemde Bakanlar Kurulu kararı, çeşitli tebliğler ve yönetmelikler ile günümüz katılım bankaları ile ilgili yasal mevzuatın temeli oluşturulmuştur.

İkinci başlık altında incelenecek olan dönem ise 1999 yılı sonundan 2005 yılı sonuna kadar olan dönemdir. Katılım bankaları ile ilgili bu dönemdeki mevzuat kanun düzeyinde yasal düzenlemeleri içermektedir. Bu dönemin başlangıcı olarak kabul ettiğimiz 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nda değişiklik yapan 4491 sayılı Kanun yanında, 2001 yılı Mayıs ayında çıkan, 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nda değişiklik yapan 4672 sayılı Kanun da katılım bankaları ile ilgili çok önemli değişiklikler ve yenilikler getirmiştir. Son olarak bu dönemde Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu tarafından 4389 sayılı Bankalar Kanunu temel alınarak "Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik"⁴¹ çıkarılmıştır.

Üçüncü başlık altında incelenecek olan dönem ise Kasım 2005 tarihinden günümüze kadar devam eden dönemdir. 19 Ekim 2005 tarihinde kabul edilip 01 Kasım 2005 tarihinde resmi gazetede yayınlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle⁴² birlikte, Türkiye'de faizsiz bankacılık alanında 22 yıldır "Özel Finans Kurumu" adıyla faaliyetlerini sürdüren kurumlar, "Katılım Bankası", "Özel Finans Kurumları Birliği" ise "Türkiye Katılım Bankaları Birliği" olarak isim değişikliğine uğramıştır. Kimlik ve tanınırlık sorunlarını çözmek ve kamu, özel

⁴⁰ Ahmet Battal, **Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukuki Yönden Özel Finans Kurumları**, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yay., 1999, s. 19.

⁴¹ 20.09.2001 tarih ve 24529 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁴² (Çevrimiçi) <http://www.tkbb.org.tr/DuzMevBankalar.asp>. (14.03.2007)

sektör ile uluslararası ilişkilerde nitelik ve faaliyet alanlarının sınırları ile ilgili tereddütleri gidermek için bu tür bir isim değişikliğine gidilmiştir.

1.5.3.1. 1983–1999 Arası Dönem

Ülkemizde katılım bankalarının kuruluş ve faaliyete geçmeleri 16.12.1983 gün ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi⁴³ ile gerçekleşmiştir. Bu Kararname, Bankalar Hakkında 22.07.1983 tarihli ve 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 90. Maddesine ve 1567 sayılı Türk Parasının Kıymetini Koruma Hakkındaki Kanun'a dayanmaktadır. Yürürlükten kaldırılan 70 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 90. maddesi sonradan yürürlüğe giren 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun⁴⁴ 96. maddesinde yerini almıştır. 3182 sayılı Bankalar Kanunu'nun 'Diğer Mali Kuruluşlar' başlıklı 96. Maddesindeki,

“1. Bankalar dışındaki mali kuruluşların kuruluş ve faaliyetleri bu kanuna tabi değildir.

2. Bu kurumların kuruluşlarına, faaliyetlerine, organlarına, tasfiyelerine, TTK'nın ve diğer mevzuatın çeke ilişkin hükümlerine tabi olup olmayacağı, Bakanlar Kurulunca düzenlenir. Düzenleme dışı kalan hususlarda TTK ve ilgili diğer kanun hükümleri uygulanır.” hükmü katılım bankaları için temel kaynak olmuştur.

16.12.1983 gün ve 83/7506 sayılı karar katılım bankalarının kurulması, faaliyetleri ve tasfiyelerine ilişkin esas ve usullere dair kararname, katılım bankalarının kuruluşu, izin mercii, organları, kurumun kabul edebileceği fon neveleri, hesaplara katılma, fon kullanımından doğan kâr veya zararın muhasebeleştirilmesi, kârın, sermaye payının ve hesaplara yatırılan paraların yurt dışına transferi, kârların sermayeye dönüştürülmesi, hesaplarda zaman aşımı, denetime yetkili kamu mercileri, kurumların tasfiyesi, kovuşturma usulü, genel düzenlemeler, yürürlük ve yürütme gibi yasal düzenlemeleri içermektedir.

⁴³ 19.12.1983 tarih ve 18256 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁴⁴ 02.05.1985 tarih ve 18742 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

11 Ocak 1997 tarihinde Hazine Müsteşarlığı tarafından çıkarılan tebliğ⁴⁵ ile Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının şube açmalarına ilişkin düzenlemeler yapılmıştır.

Katılım bankalarının faaliyet alanı içerisinde leasing işlemleri de bulunmasından dolayı Türkiye’de finansal kiralama alanındaki yasal mevzuat katılım bankaları için de bağlayıcı olmaktadır. 1985 yılında çıkarılan Finansal Kiralama Kanunu⁴⁶ ve finansal kiralama şirketlerinin kuruluş ve faaliyetlerine ilişkin yönetmelik ile finansal kiralama işlerinde süre ve sınırlarının tespitine dair yönetmelik katılım bankalarının finansal kiralama işlemlerinde uymaları gereken yasal normları ortaya koymaktadır.

Çekle işlem yapmaya yetkili kılınan katılım bankaları, Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun⁴⁷ ile bu kanuna ilişkin tebliğ ve yönetmeliklere uymak zorundadırlar.

Türk finans piyasasında faaliyet gösteren ve ulaştıkları büyüklük ile küçümsenemeyecek hale gelen katılım bankalarının Kanun ile değil de yasal hiyerarşide Kanun Hükmünde Kararname’den sonra gelen Bakanlar Kurulu Kararı ile faaliyetlerini sürdürmeleri hem banka sahiplerinde hem de mudilerde tedirginlik yaratmaktaydı.

1.5.3.2. 1999–2005 Arası Dönem

Katılım bankalarının kurulmasından 1999 yılı sonunda Bankalar Kanunu kapsamına alınmalarına kadar geçen dönemde oluşturulan yasal mevzuatın, sistemin büyük problemler ve sorunlarla karşılaşmadan gelişmesinde önemli bir payı olmuştur.⁴⁸

Katılım bankaları ile ilgili nasıl bir yasal düzenleme yapılması gerektiği konusunda genelde üç farklı görüş bulunmaktadır. Birinci yaklaşım, yalnız katılım

⁴⁵ 11.01.1997 tarih ve 22874 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren Hazine Müsteşarlığı Tebliği.

⁴⁶ 28.06.1985 tarih ve 18795 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 3226 sayılı Karar.

⁴⁷ 03.04.1985 tarih ve 18714 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 3167 sayılı Kanun.

⁴⁸ Adnan Büyükdeniz, “Faizsiz Finans Kurumlarının Mali Sistem İçindeki Yeri ve Çalışma Prensipleri”, **Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama**, İstanbul, Albaraka Türk Yay., 2000, s. 24.

bankalarını düzenleyen ayrı bir kanun çıkarılması, ikinci yaklaşım, katılım bankalarının mevcut özelliklerini koruyarak Bankalar Kanunu kapsamına alınmaları, üçüncü yaklaşım ise katılım bankalarının Bankalar Kanunu kapsamına alınmaları ancak mevduat bankalarına da özel bölümler açarak faizsiz bankacılık hizmeti verebilme imkânı sağlanmasıdır.⁴⁹

Bu dönemde katılım bankalarının durumu ile ilgili olarak yapılan eleştiriler yanıtızsız kalmamış ve mali sistemimizde faaliyet gösteren finansal kuruluşların, hak ve yükümlülüklerine eşit ve adil bir şekilde tabi olmalarını sağlamak amacıyla, katılım bankaları ile ilgili mevzuatta önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu kurumların hesap cüzdanı vermelerine olanak sağlanması, fon kullandırma sınırları, iştiraklere kullandırabilecekleri azami fon tutarları, blokaj oranları ve hisse devirleri ile ilgili hususlar bankacılık düzenlemeleri ile paralel hâle getirilmiştir.⁵⁰

Ayrıca 4491 sayılı yasa ile getirilen düzenlemeler ile yasa koyucu katılım bankalarının Bankalar Kanunu kapsamına alınması yönündeki yaklaşımı benimseyerek, 19.12.1999 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan, 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına İlişkin 4491 sayılı Kanun’la katılım bankalarının bazı maddeleri dışında Bankalar Kanunu’na tabi olmasına karar vermiştir.

“Temel fonksiyonu tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı duyan müteşebbisler ve iş sahipleri arasında aracılık yapmak olan, ancak bu finansal aracılık işlevini klasik bankalardan farklı olarak faizsiz esaslar çerçevesinde yerine getiren ÖFK’ların bu farklılıkları ve özellikleri korunarak Bankalar Kanunu kapsamına alınmaları sektör ve kamuoyu tarafından olumlu karşılanmıştır.”⁵¹ Katılım bankalarının, Bankalar Kanunu kapsamına alınmalarının yarattığı memnuniyetin temelinde ise katılım bankalarının düzenlemeleri kanunla yapılan kurumlar haline gelmesi bulunmaktaydı.

⁴⁹ Yahşi, **a.g.e.**, s. 7.

⁵⁰ Önal, **a.g.e.**, s. 17.

⁵¹ Özel Finans Kurumları Birliği, “Yeni Bankalar Kanunu ve Özel Finans Kurumları İle İlgili Getirdiği Yenilikler”, **Bankalar Kanunu’nda Özel Finans Kurumları**, Özel Finans Kurumları Birliği Yay., İstanbul, 2000, s. 46.

4491 sayılı yasayla birlikte Türk Bankacılık sistemi yeniden şekillenmiştir. Mevcut ticari bankaların, kalkınma ve yatırım bankalarının yanında katılım bankalarının da ortaya çıkması ile birlikte Türk Bankacılık Sistemi üçayaklı bir sistem haline gelmiştir. Böylece ticari bankalar ile kalkınma ve yatırım bankaları yanında üçüncü tip bir bankacılık modeli olarak ortaya çıkan katılım bankaları bankacılık sistemine alternatif değil, tamamlayıcı unsur oldukları teyit edilmiş olmaktadır.⁵²

Bu dönemde Bankalar Kanunu'na tabi olmakla birlikte adında banka ifadesi yer almayan tek kuruluş olan katılım bankaları⁵³ 4491 sayılı Kanun'un "Diğer hükümler" başlıklı 20. maddesinin 6. fıkrasında özel olarak düzenlenmiştir.(Bkz Ek:1)

4491 sayılı Kanun ile 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı "Özel Finans Kurumlarının Kurulması, Faaliyetleri ve Tasfiyelerine İlişkin Esas ve Usullere Dair Bakanlar Kurulu Kararı" ile bu Karara istinaden çıkarılmış tüm mevzuat yürürlükten kaldırılmıştır.⁵⁴ Ancak 4389 sayılı Bankalar Kanunu hükümleri çerçevesinde katılım bankaları ile ilişkin düzenlemeler yapıncaya kadar yürürlükten kaldırılan düzenlemelerin 4389 sayılı Bankalar Kanunu'na aykırı olmayan hükümlerinin uygulanmasına devam edileceği belirtilmiştir.⁵⁵

Katılım bankaları ile ilgili temel bir değişimi simgeleyen bu önemli düzenlemeden yaklaşık 18 ay sonra 29.05.2001 tarih ve 24416 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren, 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nda değişiklik yapan 4672 sayılı Kanun da, katılım bankaları açısından çok köklü değişiklikler ve yenilikler getirmiştir.

Bankalar Kanunu'nda yapılan değişiklikten bu kadar kısa bir süre sonra yeniden böyle bir değişiklik yoluna gidilmesinin nedeni, Tasarruf Mevduatı Sigorta

⁵² Büyükdeniz, **a.g.e.**, s. 24.

⁵³ Ahmet Battal, "Yeni Bankalar Kanunu'na Göre Özel Finans Kurumlarının Hukuki Temeli ve Bankacılık Sistemi İçindeki Yeri", **Türkiye'de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama**, İstanbul, Albaraka Türk Yay., 2000, s. 199.

⁵⁴ 19.12.1999 tarih 23911 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 4491 sayılı Kanun'un 17. Maddesi

⁵⁵ 19.12.1999 tarih 23911 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 4491 sayılı Kanun'un Geçici 3-b Maddesi.

Fonu'na intikal eden alacakların süratle tahsilini sağlamak olmakla birlikte, Bankalar Kanunu hükümlerinde de önemli değişiklikler yapılmıştır. Tasarının genel gerekçesinde bu husus, Avrupa Birliği Mevzuatına tam uyum sağlanması bakımından bazı hükümlerde bir kısım değişiklikler yapma ve Kanuna yeni hükümler ekleme ihtiyacını giderme şeklinde belirtilmiştir.⁵⁶

4672 sayılı yasa ile tüzel kişiliğe sahip ve kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olan Özel Finans Kurumları Birliği kurulmuş ve bu Birliğe, özel cari hesaplar ve kâr ve zarara katılma hesabı sahibi gerçek kişilerin özel finans kurumlarındaki tasarruflarını güvence altına almak amacıyla, bankalardaki Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna benzer şekilde “Güvence Fonu” kurma görevi verilmiştir.

1.5.3.2.1. 4672 Sayılı Yasa İle Birlikte Gelen Özel Finans Kurumları İle İlgili Oluşumlar

Özel Finans Kurumları Birliği: 4672 sayılı Kanunla değişik 4389 sayılı Bankalar Kanunu'nun 20/6. maddesi (b) bendine göre bankalarla ilgili meslek kuruluşu Türkiye Bankalar Birliği'ne benzer bir şekilde, tüzel kişiliği haiz ve kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olarak kurulan Özel Finans Kurumları Birliği'nin başlıca görevleri şunlardır;

- Kanun ve ilgili diğer mevzuat çerçevesinde katılım bankalarının faaliyetlerine uygun şekilde çalışmalarını ve mesleğin gelişmesini temin etmek,
- Katılım bankalarının mali kurum olmanın gerektirdiği vakar, disiplin ve birlik içinde ekonominin ihtiyaçlarına uygun olarak çalışmalarını sağlamak,
- Katılım bankalarının arasındaki haksız rekabeti önlemek amacıyla gerekli her türlü tedbiri almak ve uygulamak,
- İlan ve reklâmlarında özel finans kurumlarının uyacakları esas ve şartları tür, şekil, nitelik ve miktarları itibarıyla BDDK'nın uygun görüşünü alarak tespit etmek,

⁵⁶ Seza Reisoğlu, (Çevrimiçi) <http://www.tbb.org.tr/v12/konferansnotlari.asp?yil=2001>. (12.03.2007)

- Özel cari hesaplar ve kâr ve zarara katılma hesabı sahibi gerçek kişilerin özel finans kurumlarındaki tasarruflarını güvence altına almak amacıyla “Güvence Fonu” kurmak ve bu Fonu idare etmek,

- Faaliyet izni kaldırılan katılım bankasının yönetim ve denetimini sağlayacak olan “Tasfiye Kurulunu” oluşturmak,

- Bankalar Kanunu ile kendisine verilen diğer işleri yapmak.

Ayrıca 4389 sayılı Bankalar Kanunu’na tabi olarak faaliyette bulunan katılım bankalarının, Özel Finans Kurumları Birliğinin faaliyete geçtiği tarihi izleyen 30 gün içerisinde Birliğe üye olmaları zorunlu hale getirilmiştir.⁵⁷

Güvence Fonu: Katılım bankalarının gerçek kişiler adına açılan özel cari hesaplarda ve kâr ve zarara katılma hesaplarında toplanan tasarrufların güvence altına alınması amacıyla bankalardaki Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna benzer bir düzenleme ile Güvence Fonu oluşturulmuştur. 4842 sayılı Kanun ile Güvence Fonu her türlü vergi, resim ve harçtan muaf tutulmuştur.⁵⁸

1.5.3.3. 2005 Sonrası Dönem

19.10.2005 tarihinde kabul edilen 5411 sayılı yeni Bankacılık Kanunu ise katılım bankaları için oldukça farklı bir yapılandırma getirmiştir.⁵⁹ Kanun’da, katılım bankaları tamamen Bankacılık Kanunu’na dâhil edilerek, mevduat ve ticari bankalar ile aralarındaki tüm farklılıklar giderilmiştir. Kanun’da, özel cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplayan ve kredi kullandıran kuruluşlar ile yurt dışında kurulu bulunan bu nitelikteki kuruluşların Türkiye’deki şubelerine “katılım bankası” ismi verileceği belirtilmiştir. Ayrıca Kanun’da katılım fonu, mevduat ile beraber değerlendirilmiştir.

Kanun’da, bu kurumlarca ticaret unvanlarında kullanabilecekleri belirtilen “banka” kelimesi, ulusal ve uluslararası finans çevrelerinde tanınabilirlik ve kimlik sorununu çözmeye ve kamu, özel sektör ile uluslararası ilişkilerde nitelik ve faaliyet alanlarının sınırları ile ilgili tereddütleri gidermeye katkı sağlayacaktır. “Katılım”

⁵⁷ 4672 sayılı Kanun ile değişik 4389 sayılı Bankalar Kanunu’nun Geçici 2-b Maddesi.

⁵⁸ 24.04.2003 tarih ve 25088 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

⁵⁹ 01.11.2005 tarih 25983 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanmıştır.

kelimesi ise yapılan bankacılık türünün kâr ve zarara katılma esasına dayalı bir bankacılık olduğunu ifade etmektedir.

1.5.3.3.1. 5411 Sayılı Yasa İle Katılım Bankalarına Getirilen Yenilikler

1.5.3.3.1.1. Katılım Fonunun Sigortalanması

Yeni unvanları ile katılım bankaları için en önemli gelişmelerden biriside, katılım bankalarında yabancı para ya da Türk Lirası cinsinde açılan özel cari ve katılma hesaplarının bir kişiye ait 50.000.-YTL'lik kısmını güvence altına alan güvence fonunun yerini TMSF sigortasının almasıdır. Bu uygulama sayesinde fonların sigortalanmasında çift başlılığın kalkması, katılım bankalarının itibarı açısından oldukça olumlu bir gelişmedir.

1.5.3.3.1.2. Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na Devir ve Tasfiye İşlemleri

Katılım fonunun, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından sigortalanmasının doğal sonucu olarak, söz konusu Kanun'la, Türkiye'deki faizsiz bankacılık sistemine şu yenilikler getirilmiştir:

- Katılım bankaları da diğer bankalar gibi faaliyet izni kaldırılmadan önce, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devredilecektir.

- Faaliyet izni kaldırılacak Katılım bankalarının tasfiye görevi, Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu tarafından yürütülecektir.⁶⁰

Katılım bankalarının tabii olduğu kuruluş şartları hükümlerine Ek:2'de, kurucularında aranan şartlara Ek: 3'de, faaliyet izinleri ile ilgili hükümlere Ek: 4'de, kuruluş izinlerinin iptali ile ilgili hükümlere Ek: 5'te, faaliyet izinlerinin iptali veya sınırlandırılması ile ilgili hükümlere Ek 6'da ve faaliyet izinlerinin kaldırılması veya fona devirleri ile ilgili hükümlere Ek 7'de yer verilmiştir.

⁶⁰ (Çevrimiçi) <http://www.tkbb.org.tr/DuzMevBankalar.asp>. (14.03.2007)

II. BÖLÜM

KATILIM BANKALARININ İŞLEYİŞ MEKANİZMALARI

2.1. Katılım Bankalarının Faaliyetleri

Katılım bankaları; biri özel cari hesaplar, diğeri de katılma hesapları olmak üzere iki tür hesapta fon toplayabilirler. “Kurumlar cari hesaplarla katılma hesaplarını ayırmaya, katılma hesaplarını da vadelerine göre ayrı hesaplarda takip etmeye mecburdur.”⁶¹

Katılım bankalarının fon toplama yöntemleri olan cari hesaplar ve katılma hesaplarını ayrıntılı olarak incelemeden önce katılım bankaları ile aynı sisteme göre faaliyet gösteren İslam bankalarının fon toplama yöntemlerine değinmekte fayda olacaktır.

İslam bankaları cari, tasarruf ve yatırım hesabı şeklinde olmak üzere üç farklı kategoride fon toplamaktadırlar. Bunlar:

Cari Hesaplar: İstenildiği zaman çekilebilen ve esasen katılım bankalarında açtırılan cari hesaplarla özdeş olan hesaplardır.

Tasarruf Hesapları: Tasarrufu teşvik etmeyi amaçlayan hesaplardır. Esas olarak sahiplerine kâr payı geliri sağlamayan bu hesap türünde banka, hesap sahibinden izin alarak fonu yatırıma aktarabilir. Tasarruf sahibi elde edilecek kârdan pay almasına rağmen zarar durumundan etkilenmemektedir.

İslami bankalar tasarruf mevduatı sahiplerine İslami esaslar çerçevesinde şu imkânları sağlar:⁶²

- Tasarruf mevduatı sahiplerine faizsiz, teminatsız kredi verir.
- Yatırımlarda, kâra ortaklık sisteminde, önceliği olan ortak muamelesi görür.
- Banka ile olan işlemlerden masraf alınmaz.

⁶¹ Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik, Madde 16/1.

⁶² Sami Karamısır, **İslami Bankacılığın Temel Esasları**, İstanbul, Faisal Finans Yay., 1997, s. 5-6.

- Su, elektrik, telefon vb. fatura işlemlerinde yardımcı olunur.

Yatırım Hesapları: İslam bankalarındaki yatırım hesapları da katılım bankalarındaki katılma hesaplarına benzemektedir. Birçok İslam bankasında genellikle en büyük fon kaynağını oluşturan yatırım hesaplarının muhasebeleştirilmelerinde, bilançodaki yerleri açısından diğer fon kaynaklarına göre farklı bir durum söz konusudur. Bu hesaplar bilançonun pasif tarafında ne bir yükümlülük ne de özkaynak olarak düşünülebilirler. Bu hesapların kendine özgü özelliklerinden ötürü bir İslam bankasının bilanço formülü şu şekilde olmalıdır:⁶³

Aktif = yükümlülükler + kâr paylaşımı yatırım hesapları (tasarruf hesapları+yatırım hesapları) + özkaynaklar

2.1.2. Katılım Bankalarının Fon Toplama Yöntemleri

2.1.2.1. Özel Cari Hesap

Katılım bankalarında açtırılabilen ve istenildiğinde kısmen veya tamamen her an geri çekilebilme özelliği taşıyan ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir getiri ödenmeyen fonların oluşturduğu hesapları ifade eder.⁶⁴

“Bu hesap türüne cari hesap adı verilmiş olmasına rağmen, Türk Ticaret Kanunu’nun 87/1 fıkrasında tanımlanan cari hesaba benzeyen yanı çok azdır. Bu madde ile getirilen tanım, iki kimsenin para, mal, hizmet ve diğer hususlardan dolayı birbirlerinden alacaklarını ayrı ayrı istemekten karşılıklı olarak vazgeçip, bunları kalem kalem zimmet ve matlup şekline çevirerek hesabın kesilmesinden çıkacak bakiyeyi isteyebileceklerine dair bulunan mukaveleye cari hesap mukavelesi denir.”⁶⁵

“Türk Lirası veya yabancı para cinsinden nama yazılı olarak açılabilen, istenildiği anda kısmen veya tamamen geri çekilebilen ve karşılığında hesap sahibine herhangi bir bedel ödenmeyen hesap türüdür. Tanımdan da anlaşılacağı gibi cari

⁶³ Rifaat Ahmed Abdel Karim, “The Impact of The Basle Capital Adequacy Ratio Regulation on The Financial and Marketing Strategies of Islamic Banks”, **International Journal of Bank Marketing**, Vol. 14, Issue 7, 1996, pp. 32-44.

⁶⁴ 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Madde 3.

⁶⁵ Tekinalp, **a.g.e.**, s. 319.

hesaplar, bankalardaki vadesiz mevduat hesapları ile -bu tür hesap sahiplerine ödenen genellikle düşük oranlı faiz dışında- büyük benzerlikler göstermektedir.”⁶⁶

Cari hesapların asıl kullanım amacı fonların güvenli bir şekilde saklanarak istenildiğinde kullanılabilmesidir. Bankalar, her zaman cari hesaplardaki fonların geri çekilme riskine hazırlıklı olmalıdır. Bu amaçla katılım bankaları özkaynaklarının on katına kadar cari hesap kabul edebilirler.

TCMB nezdinde açılan zorunlu karşılık hesabında, bankaların YTL yükümlülüklerinin %6’sı, yabancı para yükümlülüklerinin ise %11’i bloke edilmektedir.⁶⁷ TCMB, zorunlu karşılıklar için tüm bankalara, dolayısıyla da katılım bankalarına da faiz ödemesinde bulunmaktadır. Söz konusu faiz uygulaması ise katılım bankalarının kuruluş amaçlarına aykırı olduğu için katılım bankaları bu faiz gelirlerini doğrudan hesaplarına yansıtılmakta, bankacılık alanı dışında, genellikle sosyal faaliyetlerde, kullanılmaktadırlar.

2.1.2.2. Katılma Hesabı

Katılım bankalarına yatırılan fonların bu bankalarca kullandırılmasından doğacak kâr veya zarara katılma sonucunu veren, karşılığında hesap sahibine önceden belirlenmiş herhangi bir getiri ödenmeyen ve anaparanın aynen geri ödenmesi garanti edilmeyen fonların oluşturduğu hesapları⁶⁸ ifade eder. Katılma hesapları esasen sistemin temelini oluşturmakta olup, katılım bankalarının en önemli fon toplama aracıdır.

Katılma hesabı sahibine hiçbir şekilde sabit bir gelir ödenmesi ve anaparanın aynen geri ödeneceği garantisi verilmez. Banka ile hesap sahibi arasında bir borç-alacak ilişkisi değil kâr-zarar ortaklığı ilişkisi vardır.

⁶⁶ Battal, (1999), **a.g.e.**, s. 120.

⁶⁷ (Çevrimiçi) www.tcmb.gov.tr/yeni/mevzuat/BANKACILIK/TALIMATSON.doc. (21.09.2007)

⁶⁸ 5411 Sayılı Bankacılık Kanunu, Madde 3.f.

2.1.2.2.1. Katılma Hesaplarının İşlemesi

Katılma hesabı sahiplerine dağıtılacak kâr-zarar oranlarının hesaplanmasında üç temel kavram kullanılmaktadır. Bu kavramlar birim değer, hesap değeri ve birim hesap değeridir.

2.1.2.2.1.1. Birim Değer

“Katılma hesaplarında toplanan fonların oluşturduğu havuzun kâr-zarar gelişimini yansıtan ve kurumca işletilen bu fonlarla kâr veya zarar edilmesi durumunda değişen bir tür endekstir.”⁶⁹ Bankanın katılma hesaplarına fon kabul ettiği ilk gün 100 olan birim değer, müteakip günlerde, vadelerine göre ayrılmış fonlardan oluşan havuzlardan ilgili havuzdaki mevcut aktif toplamının bir önceki günün hesap değeri toplamına bölünmesiyle bulunur.⁷⁰ Havuzdaki fondan kâr edilmesi durumunda birim değer artmakta, zarar edilmesi durumunda azalmaktadır.

“Birim değer özel finans kurumları tarafından günlük veya haftalık olarak açıklanır. Birim değer günlük veya haftalık olarak bir tür hisse senedi endeksi gibi ilan edilmesi ÖFK’larda açılan katılma hesaplarına sermaye piyasasında ikincil piyasa oluşturma potansiyeli sağlamaktadır. Katılma belgeleri üzerindeki hesap değeri ile ilan edilen birim değer çarpılmasıyla katılma belgelerinin değerlerinin güncellenebilmesi, bu belgelerin gelecekte ikincil bir piyasada sermaye piyasası aracı olarak ticaretinin yapılmasına imkân vermektedir.”⁷¹

“Katılma belgelerinin sermaye piyasası aracı olarak kullanılması bireylere ellerindeki katılma belgelerini hesap vadesinin dolmasını beklemeden ve kârdan fedakârlık yapmadan satma imkânı verdiği için kurumlara açılan hesapların vadeleri uzayacaktır.”⁷² Kısa vadeli fonlarla uzun vadeli faaliyetlerde bulunmanın sakıncalarına karşın, uzun vadeli fonlarla hem kısa hem de uzun vadeli faaliyetlerde

⁶⁹ Adnan Büyükdeniz, “Potansiyel Bir Sermaye Piyasası Aracı Olarak Özel Finans Kurumları Katılma Hesapları”, Özel Finans Kurumları ve Türkiye Uygulaması Sempozyumu’na sunulan tebliğ, İstanbul, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yay., 1988, s. 175.

⁷⁰ Mahmut Atıcı, **Sorularla ÖFK ve Bankacılık Temel Bilgileri**, İstanbul, Asya Finans Kurumu Yay., t.y., s. 304.

⁷¹ Büyükdeniz, (1988), **a.g.e.**, s. 181-182.

⁷² **A.e.**, s. 42.

bulunulabilmesi,⁷³ yatırılan fonların vadelerinin uzamasıyla birlikte katılım bankalarının hem daha rahat çalışmalarına hem de uzun vadeli fon kullandırma yöntemlerine daha fazla başvurmalarına imkân verecektir.

2.1.2.2.1.2. Hesap Değeri

Katılım bankasının katılma hesaplarına fon kabul ettiği ilk gün, hesap sahibince yatırılan tutarın 100 olarak kabul edilen birim değere bölünmesi suretiyle, izleyen günlerde ise para yatıran veya çeken kişiye ait hesap değerine, hesap sahibince yatırılan veya çekilen miktarın birim değere bölünmesi ile bulunacak tutarın, para yatırılmışsa eklenmesi, para çekilmişse çıkarılması suretiyle hesaplanan ve katılma hesabı sahiplerinin fon mevcuduna katılma oranını gösteren⁷⁴ ifadedir. Hesap değeri kâr-zarara katılma belgesinde gösterilir ve hesaba her para yatırılışında veya hesaptan para çekilişinde değişeceğinden dolayı yeni hesap değeri belge üzerine kaydedilir.

2.1.2.2.1.3. Birim Hesap Değeri

Katılma hesabının cari değerini belirleyen ve birim değeri ile hesap değerinin çarpılması suretiyle hesaplanan, katılma hesabı sahibinin, üzerinde hak iddia edebileceği tutarı⁷⁵ ifade eder.

⁷³ Battal, (1999), **a.g.e.**, s. 170.

⁷⁴ 01.11.2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Madde 3.

⁷⁵ 01.11.2006 tarihli ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Madde 3.

Tablo 4: Katılma Hesabı Sahiplerine Örnek Kâr Payı Dağıtım Sistemi Tablosu

Günler	İşlemler		Aktifler Tutarı	Yatırılan (+) ve Çekilen (-)	Şahsi Hesap Durumları	Hesap Değeri	Birim Değeri	Birim Hesap Değeri
1. Gün	Hesap sahipleri, "A", "B" ve "C" tarafından katılma hesabı fonuna yatırılan tutar	10.000		A 1.000 B 4.950 C 4.050	A 1.000 B 4.950 C 4.050	10,0 49,5 40,5	100 100 100	1.000 4.950 4.050
TOPLAM			10.000	10.000	10.000	100,0	100	10.000
2. Gün	Yatırılan tutarların işletilmesinden doğan fon kârı: Fon kârının katılım bankası payına düşen kısmı (%20): Fon kârının, ortakların hesabına işlenecek bakiyesi:	6.250 1.250 5.000		A B C	A 1.000 B 4.950 C 4.050	10,0 49,5 40,5	150 150 150	1.500 7.425 6.075
TOPLAM			15.000	0	10.000	100,0	150	15.000
3. Gün	Hesap sahibi "D" tarafından yatırılan:	3.000		A B C D 3.000	A 1.000 B 4.950 C 4.050 D 3.000	10,0 49,5 40,5 20,0	150 150 150 150	1.500 7.425 6.075 3.000
TOPLAM			18.000	3.000	13.000	120,0	150	18.000
4. Gün	Yatırılan tutarların işletilmesinden doğan fon kârı: Fon kârının katılım bankası payına düşen kısmı (%20): Fon kârının, ortakların hesabına işlenecek bakiyesi:	3.000 600 2.400		A B C D	A 1.000 B 4.950 C 4.050 D 3.000	10,0 49,5 40,5 20,0	170 170 170 170	1.700 8.415 6.885 3.400
TOPLAM			20.400	0	13.000	120,0	170	20.400
5. Gün	Hesap sahibi "C" tarafından çekilen tutar:	2.040		A B C -2.040 D	A 1.000 B 4.950 C 2.010 D 3.000	10,0 49,5 28,5 20,0	170 170 170 170	1.700 8.415 4.845 3.400
TOPLAM			18.360	-2.040	10.960	108,0	170	18.360
6. Gün	Yatırılan tutarların işletilmesinden doğan fon zararı: Fon zararının katılım bankası payına düşen kısmı (%20): Fon zararının, ortakların hesabına işlenecek bakiyesi:	675 135 540		A B C D	A 1.000 B 4.950 C 2.010 D 3.000	10,0 49,5 28,5 20,0	165 165 165 165	1.650 8.168 4.703 3.300
TOPLAM			17.820	0	10.960	108,0	165	17.820

Kaynak: Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik.

Katılma hesabı sahiplerine kâr dağıtım sistemi ile ilgili yapılan açıklamaların daha da netlik kazanması için hesapların işlemesine ilişkin bir örnek verilmiştir.⁷⁶

A 1.000.-YTL, B 4.950.-YTL, C 4.050.-YTL tutarında katılma hesabı açtırıyor.

⁷⁶ Özsoy, a.g.e., s. 169-172.

Birinci Gün

Banka yeni faaliyete geçtiği için birim değer 100 kabul ediliyor.

A, B ve C'nin her birinin hesap değerleri yatırdıkları paranın birim değere bölünmesi ile bulunmuştur.

A'nın hesap değeri	$1.000 / 100 = 10$
B'nin hesap değeri	$4.950 / 100 = 49,5$
C'nin hesap değeri	$4.050 / 100 = 40,5$
Hesap değerleri toplamı	100

A, B ve C'nin birim hesap değerleri her birinin birim değerle hesap değerlerinin çarpımına eşittir.

Mesela, B'nin birim hesap değeri, $100 \times 49,5 = 4.950$.-YTL'dir.

Dikkat edilirse birinci gün birim hesap değeri yatırılan fona eşittir. Çünkü henüz kâr veya zarar kaydı yapılmamıştır.

Fondaki aktifler toplamı şimdilik A, B ve C'nin yatırdıkları paraların toplamına eşittir.

İkinci Gün

Fon kâr ettiği için birim değer 150'ye yükselmiştir. Yeni birim değer fondaki aktifler toplamının hesap değerleri toplamına bölünmesi ile elde edilir.

Fondaki aktifler toplamı ise A, B ve C'nin yatırdıkları paralar toplamına ikinci gün elde edilen kârın eklenmesiyle bulunur: $10.000 + 5.000 = 15.000$

Yeni birim değer, $15.000 / 100 = 150$

Hesap değerleri ise henüz para yatırma veya çekme söz konusu olmadığı için değişmemiştir.

Yeni birim hesap değerleri şimdi 150 olan birim değer ile hesap değerlerinin teker teker çarpımı ile bulunur. Mesela C'nin şimdiki birim hesap değeri,

$$150 \times 40,5 = 6.075$$

C'nin önceki birim hesap değeri 4.050 idi. Demek ki C'ye kârdan 2.025.-YTL pay düşmüştür.

Üçüncü Gün

D'nin yatırdığı 3.000.-YTL ile fondaki aktifler toplamı $15.000 + 3.000 = 18.000$.-YTL'ye yükselmiştir.

D'nin hesap değeri $3.000 / 150 = 20$

Önceden 100 olan hesap değerleri toplamı D'nin fonunun da katılmasıyla 120 olmuştur.

Dördüncü Gün

Fonun kârıyla mevcut aktifler toplamı

$18.000 + 2.400 = 20.400$.-YTL'ye yükselmiştir. Öyleyse birim değer de yükselmiştir.

Yeni birim değer, $20.400 / 120 = 170$

Birim değer yükseldiğine göre hesap sahiplerinin birim hesap değerleri de yükselmiştir. Mesela bir gün önce 3.000.-YTL yatıran D'nin şimdiki birim hesap değeri, $170 \times 20 = 3.400$.-YTL olmuştur.

Beşinci Gün

C, 2.040.-YTL çekiyor. Öyleyse C'nin hesap değeri düşecektir. Yeni hesap değeri, çekilen miktarın hesap değerinin önceki hesap değerinden düşülmesi ile bulunur.

Çekilen miktarın hesap değeri, $2.040 / 170 = 12$

Önceki hesap değeri, 40,5

Yeni hesap değeri, $40,5 - 12 = 28,5$

C'nin şimdiki birim hesap değeri,

$170 \times 28,5 = 4.845$.-YTL

C'nin 2040 YTL çekmesiyle fondaki aktifler toplamı düşmüştür.

$$20.400 - 2.040 = 18.360.-YTL$$

C'nin hesap deęerinin 12 birim dūřmesiyle hesap deęerleri toplamı da dūřmūřtūr.

$$120 - 12 = 108$$

Altıncı Gün

Fonun zarar etmesinden dolayı zarar miktarı aktifler toplamından dūřülūr:

$$18.360 - 540 = 17.820.-YTL$$

Zarar edildięine gōre birim deęer de dūřecektir.

Yeni birim değer, aktifler toplamının hesap değerleri toplamına bōlünmesi ile bulunur:

$$17.820 / 108 = 165$$

Yeni birim değere gōre hesap sahiplerinin birim hesap değerleri şoyledir:

	Birim Değer	Hesap Değeri	Birim-Hesap Değeri
A	165	10,0	1.650
B	165	49,5	8.165,5
C	165	28,5	4.702,5
D	165	20,0	3.300

Hesap sahiplerinin vade sonunda ellerine geęecek meblaę vadenin son gūnündeki birim deęer ile hesap deęerinin çarpımından oluřan birim hesap deęeridir. 6. gūnū, vade sonu olarak kabul edersek; A, B, C ve D'nin eline geęecek meblaęlar bu gūndeki birim hesap deęerleridir.

2.1.2.3. Özel Fon Havuzları

Katılım bankaları, 5411 sayılı Bankacılık Kanunu'nun 60. maddesinin 7. fıkrası uyarınca Tūrkiye Cumhuriyet Merkez Bankası tarafından tespit edilen vade ve tūrlerine bağlı kalmaksızın, Őnceden belirlenmiş projelerin veya diğer yatırımların finansmanında kullanılmak ũzere mũstakil hesaplarda fon toplamak suretiyle, vadesi ũç aydan daha az olmayan Őzel fon havuzları oluşturabilir. Bu şekilde toplanan fonlara ait katılma hesapları, vadeleri itibariyle ve diğer hesaplardan bağımsız olarak

ayrı hesaplarda işletilir ve toplanan fonlardan diğer vade gruplarına aktarma yapılamaz.⁷⁷

2.1.2. Katılım Bankalarının Fon Kullandırma Yöntemleri

“Faaliyet amaçları kendilerine yatırılan tasarruflara mümkün olan en yüksek ve güvenli kazancı sağlamanın yanında müteşebbislere de mevcut piyasa şartlarında en ucuz ve en cazip fon kullanma imkânlarını sunmak olan”⁷⁸ “özel finans kurumları bu amaçları doğrultusunda topladıkları fonlarla para ticaretine girmeyip, bir malın alınıp-satılması veya kiralanması ya da bir malın veya hizmetin üretimi, dağıtım amacıyla ortaklık kurulması faaliyetlerinde bulunmaktadır.”⁷⁹ “Yani özel finans kurumları sanayi ve ticaret yatırımlarının mal temini yoluyla desteklenmesi ve nakit sermaye vererek ticari faaliyetlere ortak olunması yoluyla”⁸⁰ mal alım-satım veya üretimine ortak ya da destek olarak fon kullandırır.

Katılım bankaları topladıkları fonları değerlendirirken, ticari bankalar gibi faize dayanmadıklarından, İslami bankaların kullandıkları fon kullandırma yöntemlerini uygularlar.

İslam bankalarının fon kullandırmaları temelde ikiye ayrılır.⁸¹

- Nakdi kredi kullandırma.
- Gayri nakdi kredi kullandırma.

Nakdi kredi, katılım bankalarının kredi işlemindeki üçüncü kişilere YTL veya döviz üzerinden bir ödeme yapmasını gerektiren kredi türüdür. Nakit kredileri gruplara ayırmak mümkündür:

- Kâr-Zarar Ortaklığı Yöntemiyle Fon Kullandırma
 - Emek-Sermaye Ortaklığı (Mudaraba)
 - Ortaklık (Muşaraka)

⁷⁷ Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanlaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Madde 7.

⁷⁸ Özsoy, **a.g.e.**, s. 180.

⁷⁹ Atıcı, **a.g.e.**, s. 145.

⁸⁰ Battal, (1999), **a.g.e.**, s. 180.

⁸¹ Atıcı, **a.g.e.**, s. 206.

- Vadeli Satış (Murabaha)
- Bireysel Finansman Desteği
- Finansal Kiralama
- Selem Satışı
- Muzaraa
- Masakat
- Mal Karşılığı Vesaikin Alım-Satımı

Nakdi kredi işlemlerinde kredi bedeli kredi talebinde bulunana değil malın satıcısına ödenmektedir. Fon kullandırma anında bankanın YTL ve döviz üzerinden herhangi bir ödeme yapmasını gerektirmeyen krediler ise gayri nakdi krediler olarak adlandırılır. Bu fon kullandırma yöntemini de dört grupta incelemek mümkündür:

- Teminat Mektupları
- Garanti-Aval
- Kabul
- İthalat Akreditifleri

Katılım bankaları ile ticari bankaların gayri nakdi kredi kullandırmalarında belirgin bir fark olmadığı için ilerleyen bölümlerde gayri nakdi kredi kullandırmalarına değinilmeyecektir.

2.1.2.1. Kâr-Zarar Ortaklığı Yöntemiyle Fon Kullandırma

“Kâr-zarar ortaklığı yöntemiyle fon kullandırma, gerçek ve tüzel kişilerin tüm faaliyetlerinden veya belirli bir faaliyetinden ya da belirli bir parti malın alım-satımından doğacak kâr ve zarara katılmak üzere bu kişilere fon kullandırılması işlemidir.”⁸²

Ellerinde uygulanabilir, kâr getirme potansiyeline sahip projeleri olan gerçek ve tüzel kişiler, katılım bankasına gelerek, projelerini sunarlar ve bankanın,

⁸² Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik, Madde 21/c.

projelerine finansman sağlamasını isterler. Banka tarafından proje incelendikten sonra, eğer uygun görülürse, proje için gerekli sermayenin tamamı veya bir kısmı sağlanarak, oluşacak kâr ve zarara ortaklık sağlanır.⁸³

Katılım bankası, fon kullandığı gerçek ve tüzel kişilerin kâr ve zararına, Kâr-Zarar Ortaklığı Yatırım Sözleşmesi'nde belirlenen oranlarda katılır. Zarar hâlinde bankanın ödeyeceği tutar kullandığı fonla sınırlıdır. Sözleşmede, finanse edilen projenin kârlılığında bağımsız olarak bankaya önceden belirlenmiş bir tutarda kâr garanti edilmesine dair hükümler yer alamaz ve finansman karşılığında alınacak teminatlar açıkça gösterilir.⁸⁴

Kâr-zarar ortaklığı yöntemiyle fon kullanıldığında elde edilen kâr veya zararın dağıtımında tahakkuk sistemi kullanılır.* Buna göre fon kullanıldığında muhtemel kâr dağıtımı yapılır. Faaliyet tamamlandıktan sonra ortaya çıkan kâr-zarar durumuna göre de gerçekleşen kâr dağıtımı yapılır. Eğer,

Gerçekleşen kâr = Muhtemel kâr ise hiçbir işlem yapılmaz

Gerçekleşen kâr > Muhtemel kâr ise, aradaki fark kadar yeni kâr tahakkuku yapılarak ilave kâr dağıtımı yapılır.

Gerçekleşen kâr < Muhtemel kâr ise aradaki fark zarar kaydedilir.⁸⁵

Kâr-zarar ortaklığı yöntemiyle finanse edilen projeler genellikle doğrudan yatırıma dönük olmaktadır. Bu şekilde yapılan finansman doğrudan yatırıma giderek, ülkedeki millî gelirden ve istihdamda artışı sağlayabilir. Bu yüzden katılım bankalarının kâr-zarar ortaklığı yöntemine daha fazla ağırlık vermeleri istenmektedir.

2.1.2.1.1. Emek-Sermaye Ortaklığı (Mudaraba)

Mudaraba, emek ve sermaye ortaklığı olarak tanımlanır.⁸⁶ Mudaraba işlemi, esas olarak bankanın sermayesini, fon kullanan müşterinin emek, bilgi ve tecrübesini

⁸³ Büyükdeniz, (2000), **a.g.e.**, s. 26.

⁸⁴ Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik, Madde 21/c.

* Vadeli satış yöntemiyle fon kullandırmada da kâr dağıtımında bu sistem kullanılır.

⁸⁵ Atıcı, **a.g.e.**, s. 160.

⁸⁶ Nazif Gürdoğan, **Özel Finans Kurumlarının Fonksiyonları ve İşleyiş Mekanizması**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yay., 1988, s. 170.

koyarak yürüttükleri bir faaliyet türüdür. Emek, bilgi ve sermayesini koyarak faaliyeti sevk ve idare eden gerçek veya tüzel kişiye emek sahibi (mudarib), sermayesini koyan bankaya da sermayedar (rabbül mal) denir.⁸⁷ Sermayedar, faaliyetlerle ilgili olarak, sadece denetleme yetkisine sahiptir.⁸⁸

Mudaraba anlaşmalarının iki türü vardır. Genel amaçlı mudarabada, banka, mudaribe parayı uygun gördüğü şekilde kullanma yetkisi vermekte, özel amaçlı mudaraba türünde ise yatırım konusunun seçimini sermaye sahibine bırakmaktadır. Genel mudaraba zaman, mekân, ticaret türü ile satıcı ve alıcıyı tayinle sınırlı olmayan mudaraba türüdür. Özel mudaraba ise zaman veya ticaret türlerinden herhangi biri ile sınırlı olan mudarabadır.⁸⁹

Fonların yönetiminden sorumlu olan ortak, anaparayı geri ödemeyi veya belirli bir ek gelir sağlamayı taahhüt etmemektedir. Faaliyet sonunda zarar edilmişse, bu zarar tamamen sermayeyi koyan tarafa aittir. Emek sahibi zarara katılmaz ve tek kaybı emek, bilgi ve tecrübesi karşılığında hiçbir şey alamamış olmasıdır. Ancak açık kusur veya ihmali sonucu doğacak zararlardan emek sahibi bizzat sorumludur.⁹⁰

Emek sahibinin, ortaklığın kâr etmesi durumunda kârdan pay alması ortaklık için harcadığı emeğin ve yapmış olduğu girişimciliğin karşılığında olmaktadır. Mudaraba ortaklığında rabbül mal ekonominin üretim faktörlerinden sermayeyi, mudarib ise emek ve girişimi temsil etmektedir. Yani emek-sermaye ortaklığının kurulmasıyla üretim faktörlerinden üçü kapital, teşebbüs ve emek bir araya gelmiş olmaktadır.⁹¹

Ancak katılım bankalarında mudaraba yönteminin yaygın olarak kullanılmadığı görülmektedir. Batıda ticari bankacılık sektörü büyük kitlelerin küçük tasarruflarını sanayi yatırıma dönüştürürken katılım bankaları, üretim faktörlerinin bir araya gelmesiyle oluşan ve tamamıyla üretime ve yatırıma dönük olan emek-

⁸⁷ Günal, **a.g.e.**, s. 11.

⁸⁸ **A.e.**, s. 12.

⁸⁹ Akın, **a.g.e.**, s. 64.

⁹⁰ Günal, **a.g.e.**, s. 11.

⁹¹ Murat Çizakça, **Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları**, İstanbul, İSAV Yay., 1993, s. 19.

sermaye ortaklığının kullanımı kısıtlı kaldığından, böyle bir dönüşümü başaramamışlardır.

2.1.2.1.2. Ortaklık (Muşaraka)

Muşarakaya, İslam hukukunda “şirketül inan” denilmektedir. Biraz önce bahsettiğimiz mudaraba yönteminde bir tarafta işe karışmayan pasif bir sermayedar, diğer tarafta ise emeğini ortaya koyan aktif bir müteşebbis olduğu halde, muşaraka yönteminde hem sermayenin hem de emeğin aktif olarak ortaya konduğu tam bir ortaklık söz konusudur.⁹²

Bu tür ortaklıkta konulan sermayenin eşit olması gerekli olmadığı gibi kâr oranının belirlenmesi de tarafların anlaşmasıyla sağlanır. Yani sermayeler eşit olduğu halde kâr payları farklı olabilir veya tersine sermayeler farklı olduğu halde kâr payları eşit olabilir.⁹³

Muşaraka ortaklığı kurmak amacıyla katılım bankasına başvuran girişimcinin projesi katılım bankası tarafından uygun bulunursa muşaraka ortaklığı kurulur. Ortaklık sona erdikten sonra elde edilen kârlar taraflara, sermayeye katkıları oranından bağımsız olarak ortaklık anlaşmasında belirlenen oranda dağıtılır.⁹⁴ “Ortaklık anlaşmasında tarafların alacakları kârlar sabit bir miktar olarak değil yüzde olarak belirlenir. Zarar ortaya çıkması hâlinde ise taraflar sermayeye katkıları oranında zararları yüklenirler.”⁹⁵

Uluslararası İslam Kalkınma ve Yatırım Bankası (International Islamic Bank for Investment and Development) tarafından İslam bankalarının en iyi finansman yöntemlerinden biri olarak tanımlanan muşaraka,⁹⁶ katılım bankaları tarafından özellikle küçük boyutlu işlerin finansmanında başarıyla kullanılmıştır. Ancak günümüzde muşaraka uygulamasının sanayinin finansmanında, teçhizat ve makine

⁹² Akın, **a.g.e.**, s. 149.

⁹³ Akgüç, **a.g.e.**, s. 142.

⁹⁴ Atıcı, **a.g.e.**, s. 165.

⁹⁵ Gürdoğan, **a.g.e.**, s. 171.

⁹⁶ Abdullah Saeed, **Islamic Banking and Interest – A Study of The Prohibition of Riba and Its Contemporary Interpretation**, Leiden, E.J.Brill, 1996, p. 62.

sağlanmasında, müteahhitlik hizmetlerinde istenilen seviyede kullanıldığı söylenemez.

Katılım bankaları, muşaraka uygulamalarından birisine göre kurulan firmaların hisselerine aşağıda belirtilen şekilde katılırlar:

- Daimi Ortaklık
- Azalan Ortaklık

2.1.2.1.2.1. Daimi Ortaklık

Banka, şirkete belli bir hisse ile ortak olur ve kârdan belli bir oran üzerinden senelik payını alır. Anlaşmanın sona erme süresi belirlenmemiştir. Bu sebeple şirketin ekonomik faaliyette bulunma süresi ortakların isteğine göre uzatılabilir. Bu yöneme aynı zamanda devam eden muşaraka da denilmektedir.

2.1.2.1.2.2. Azalan Ortaklık

Azalan ortaklık yöntemi, projenin gelir sağlamasından sonra uygulanır. Emek sahibi elde ettiği kâr ile bankaya olan borcunu öder. Devamında bankanın ortaklıktaki hisselerini satın alarak bankanın ortaklıktaki hisselerinin azalmasını sağlar. Bu yöntem emek sahibinin ortaklıktaki tüm hisselerini almasına kadar devam eder.

2.1.2.1.3. Kâr-Zarar Ortaklığının Ekonomik ve Sosyal Açidan Sağladığı Faydalar

Kâr-zarar ortaklığının ekonomik ve sosyal getirileri olarak aşağıdakiler gösterilebilir.⁹⁷

- Toplumda bazı insanlar teşebbüs ve çalışma kabiliyetlerine sahip olmalarına rağmen yeterli sermayeye sahip olmadıkları için bu yeteneklerini kullanamamaktadırlar. Bazı insanlar ise sermayeye sahiptirler ancak girişimci ruhuna sahip olmadıkları için ellerindeki sermayeyi değerlendirememektedirler. Bu iki

⁹⁷ Özsoy, a.g.e., s. 144-145.

tarafın emek ve sermayelerini birleştirerek ortaklık yoluna gitmeleri hem kendileri hem de toplum için ekonomik ve sosyal faydalar sağlayabilir.

- Mudaraba, muşaraka ortaklıkları toplum fertlerini birbirine yaklaştırmaktadır. Ticari bankalarda, banka ile fon kullandırılan kişiler arasındaki ilişki borçlu-alacaklı ilişkisi olmasına rağmen, katılım bankalarında kâr-zarar ortaklığı yöntemiyle finanse edilen kişilerle kurulan ilişki ortaklık ilişkisidir. Kâr-zarar ortaklığında ortak çıkarların söz konusu olması toplumu kader birliğine götürecektir.

- Kâr-zarar ortaklığı yöntemiyle fon kullandırıldığında girişimci için finansman maliyeti sıfır olacağından, bu yöntem ile ekonomik canlanma sağlanabilir. Finansmanın sıfır maliyetli olması, pazarlama imkânlarını artıracak ve girişimcinin kafasındaki fikirleri daha rahat gerçekleştirmesini sağlayacaktır. Böylece üretim kapasitesi artacak, yeni iş sahaları açılacak ve işsizlik azalacaktır.

- Kâr-zarar ortaklığı, faizsiz bir yöntem olduğundan, bu yöntem faiz konusunda çekinceleri olan kesimlerin ellerindeki atıl fonların ekonomiye kazandırılmasına ve bu fonlarla sermaye ihtiyacı içerisindeki girişimcilerin, sanayicilerin ihtiyaçlarının karşılanmasına hizmet edebilir.

- Sosyal olarak kâr-zarar ortaklığı, toplumda çeşitli sınıflar oluşmasını ve bu sınıflar arasında belirgin farklılıklar olmasını engelleyebilir. Faizli sistem, sermaye sahiplerinin risksiz getiri yoluyla gelirlerini artırabilmelerini sağlamaktadır. Ancak kâr-zarar ortaklığında emek ve sermaye sahipleri birlikte ortak hareket etmekte ve emek sahipleri çalışmalarının karşılığı olan ücret yanında kârdan da pay almaktadırlar. Böylece sermaye sahiplerinin emek sahiplerinden bağımsız olarak aşırı gelir elde etmeleri engellenmiş olmaktadır.

2.1.2.2. Vadeli Satış (Murabaha)

İngilizcede 'cost plus sale' terimi ile ifade edilen ve maliyet artı kâr ile satışı içeren⁹⁸ murabaha yöntemi işletmelerin ihtiyaç duydukları hammadde, yarı mamul,

⁹⁸ Tansu Çiller, Murat Çizakça, **Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri**, İstanbul, İSO Yay., 1989, s. 76.

makine teçhizat gibi malların, katılım bankaları tarafından peşin olarak satın alınıp, müşteriye vadeli olarak satılmasıdır.⁹⁹

Vadeli satış işlemi, bir malın kendisine mal oluş fiyatını alıcıya söylemek suretiyle belli bir kâr karşılığında onu satmaya denir.

Katılım bankasının hem alıcı hem de satıcı rolü oynadığı vadeli satış yöntemi, banka yanında asıl (orijinal) satıcı ve nihai alıcı olmak üzere üç taraf arasında gerçekleşmektedir. Sistem basit olarak şu şekilde işlemektedir:¹⁰⁰

Gayrimenkul, makine, teçhizat, ham veya yarı mamul maddeye ihtiyaç duyan işletme, bunları tedarik edeceği satıcı firma ile ön anlaşma yapar. Daha sonra katılım bankasına başvuruda bulunur ve istenilen teminatları sağlar. Gerekli incelemeleri yapan banka, satıcı firmadan bedelini peşin ödeyerek malı işletme adına satın alır ve üzerinde anlaşmaya varılmış işletmeye geri satar. Sözleşmede belirlenen vade bitiminde faturadaki tutar alıcı firma tarafından katılım bankasına ödenir.

Vadeli satış işleminin şartlarını şöyle sıralayabiliriz;¹⁰¹

- Vadeli satış yöntemi ile satışta bir malın kesin maliyetinin ortaya konması gerekir.
- Vadeli satış yönteminde ilk bedelin benzer şeylerden olması şarttır. Aksi halde fazlalık hesaplanamaz.
- Vadeli satış yöntemi ile bir malın vadeli alındığı alıcıya bildirilmemişse, alıcının satışı reddetme hakkı bulunur.

Vadeli satış yöntemine yönelik eleştiriler genelde bu finansman yönteminin faizle olan ilişkisinde yoğunlaşmaktadır. Bu eleştirilerin ciddiyeti ve önemi, katılım bankalarının kredi portföylerinin %90'ından fazlasının vadeli satış yönteminden oluştuğu¹⁰² göz önüne alındığında ortaya çıkmaktadır. Finansal bir işlemin faizi içermesi için üç şartın bir arada bulunması gerekir.

⁹⁹ Büyükdeniz, (2000), **a.g.e.**, s. 26.

¹⁰⁰ Atıcı, **a.g.e.**, s. 155-156.

¹⁰¹ M. Faysal Gökalg, Turan Güngör, **İslam Toplumunun Ekonomik Yapısı**, İzmir, Fey Vakfı Yay., 1993, s. 97.

¹⁰² Büyükdeniz, (2000), **a.g.e.**, s. 26.

Bunlar:

- Ödünç verilen anaparanın üzerinde bir fazlalık oluşması,
- Bu fazlalık ile zaman arasında bir ilişki kurulması,
- Bu ilişkinin taraflar arasında bir mukavele ile saptanması.

Vadeli satış yönteminde ikinci ve üçüncü maddeler bulunmaktadır. Birinci maddede ise belirsizlik vardır. Şöyle ki; vadeli satış işleminde banka müşterisine borç para vermemekte, ithal ettiği malı maliyet artı kâr ile müşterisine satmaktadır. Kısacası vadeli satış yöntemini faiz olmaktan kurtaran paranın para ile değil, malın para ile değiştirilmiş olmasıdır.¹⁰³ Ancak katılım bankalarının fon kullandırma yöntemleri içerisinde en az riskli ve faize en yakın olan vadeli satış yönteminde, paranın para ile mübadelesi değil, para-mal-para mübadelesi olmasına karşın bu mübadele süreci çok hızlı olmaktadır. Bu yüzden malın banka elinde kalma süresi çok kısa olmakta, bu durum da söz konusu yöntemi faize yaklaştırmaktadır. Konuya, bölüm 2.3.'de ayrıntılı olarak değinilmiştir.

2.1.2.3. Bireysel Finansman Desteği

Bireysel finansman desteği, “Bireysel ihtiyaçlar için, gerçek kişi alıcıların doğrudan satıcılardan aldıkları mal veya hizmet bedelinin, katılım bankası tarafından alıcı adına satıcıya ödenmesi karşılığında alıcının borçlandırılması işlemidir.”¹⁰⁴ Katılım bankaları, müşterilerinin nakit kredi ihtiyaçlarını karşılayamamaktadırlar.

2.1.2.4. Finansal Kiralama (Leasing-İcara)

Finansal kiralama belirli bir süre için kiralayan ile kiracı arasında yapılan ve kiracı tarafından seçilip kiralayan tarafından üreticisinden satın alınan malın, mülkiyetini kiralayanda, kullanımını ise belirli bir kira karşılığında kiracıda bırakan bir anlaşmadır.¹⁰⁵ Finansal kiralama yöntemi finans sektörüne yeni bir finansman

¹⁰³ *Çiller ve Çizakça murabaha yönteminin faiz olmadığı sonucuna varmış olsalar da faize bu kadar yakın bir finansal aracın katılım bankalarının yatırım portföylerindeki hâkim unsur olmasını paradoks olarak görmektedirler. Çiller ve Çizakça, **a.g.e.**, s. 77.

¹⁰⁴ Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik, Madde 21/b.

¹⁰⁵ **TÜGİAD Bülteni**, No. 24, Ekim 1992, s. 19.

türü olarak 25 Haziran 1985 tarih ve 3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu ile getirilmiştir.

2.1.2.5. Selem Satışı

Selem satışı, peşin olarak alınan veya peşin olarak verilen başka bir mal ile veresiye bir mal satın almaktır. Banka, satıcı ile aralarında anlaşmada mutabık kalınan gelecekte kendisine teslim edilecek bir malın bedelini peşin ödeyerek satın alabilecektir. Örnek olarak bankanın güvendiği ihtiyaç sahibi çiftçiye, sermayesinden destek vererek, mahsulü teslim almak üzere satın alarak piyasada satması verilebilir.

2.1.2.6. Mal Karşılığı Vesaikin Alım-Satımı

Dış ticaretin finansmanında kullanılan fon kullandırma yöntemidir. Katılım bankası ile fon kullanan arasında imzalanan yazılı akit doğrultusunda, mal karşılığı vesaik, katılım bankası tarafından peşin olarak satın alınır ve fon kullanan vadedi olarak daha yüksek bir fiyattan satılır. Mal karşılığı vesaikin alım-satımı ile fon kullandırma yöntemi temel olarak vadeli satış yöntemine dayanmaktadır.¹⁰⁶ Vadeli satış yöntemi, önceki bölümlerde de belirtildiği gibi, bir malın peşin olarak belirli bir fiyattan satın alınıp, maliyet fiyatı üzerine alıcı tarafından bilinen miktarda kâr ilave edilerek satılmasıdır. Alıcı tarafından malın bedeli genelde taksitle ödenmektedir.

2.1.2.6. Diğer Yöntemler

Müzaraa, ortaklardan birinin toprak, diğer tarafın ise çalışmasını koymak ve hâsılatı aralarında bölüşmek üzere tesis ettikleri bir ortaklıktır.

Masakat, bir tarafın ağaç verdiği, diğer tarafın ise o ağaçların terbiyesini taahhüt ettiği ve elde edilen hâsılatı aralarında bölüşmek üzere anlaştıkları bir ortaklıktır.¹⁰⁷

¹⁰⁶ Özsoy, a.g.e., s. 174.

¹⁰⁷ Servet Armağan, **Ana Hatlarıyla İslam Ekonomisi**, İstanbul, Timaş Yay., 1996, s. 77-80.

2.2. Kâr Payı-Faiz Oranı Arası İlişki

Katılım bankalarının mudilerine dağıttığı kâr payı oranları ile ticari bankaların mudilerine verdiği faiz oranları ilgili bölümlerde de değinildiği üzere birbirlerine çok yakın oranlardadır.

Türkiye’de faaliyet gösteren katılım bankalarının kullandırdıkları fonların %97-99’u vadeli satış, %1-2’si ise kâr-zarar esasına göre yapılmaktadır. Vadeli satış esaslı fon kullandırmalarında piyasada geçerli olan oranlardaki kâr oranlarından daha yükseklerinin uygulanması mümkün değildir. Çünkü toplam kredi hacmi içerisinde yaklaşık olarak %95 paya sahip olan ticari bankalar piyasa fiyatlarını oluşturmada daha etkilidirler. Bu nedenle, katılım bankalarının uyguladığı plasman enstrümanları banka kredileri ile ikâme edilebilmektedir. Yani müşteri katılım bankalarının verdiği oranı yüksek bularak ticari bankalardan veya satıcılardan daha düşük maliyetle kredi kullanabilmektedir. Piyasada oluşan oranlardan daha yüksek kredi oranları oluşursa, katılım bankalarındaki fonlar atıl kalabilecek tam ters bir durumda ise katılım bankaları zarar etmiş olacaklardır. Bu durum göz önüne alındığında, katılım bankalarının elde ettiği ve dolayısıyla tasarruf sahiplerine dağıttığı kâr paylarının neden bankalarca verilen faiz oranlarına yakın seyrettiği daha net olarak görülebilmektedir.¹⁰⁸

2.3. Vadeli Satış Yönteminin Yoğun Olarak Kullanılmasının Sebepleri

Katılım bankalarına yönelik olarak yapılan eleştirilerin ortak noktası, kâr-zarar ortaklığı temelinde kurulan katılım bankalarının nakdi kredi işlemlerinde finansman sağlarken faize yakın bir enstrüman olan vadeli satış yöntemini ağırlıklı olarak kullanmalarıdır. Bu bölümde katılım bankalarının vadeli satış yöntemini neden bu kadar yoğun şekilde kullandıkları irdelenecektir.

İlgili bölümlerde de ifade edildiği gibi katılım bankaları, fonlarının yaklaşık %90’ını vadeli satış yöntemi ile ticaretin finansmanında kullandırmaktadırlar. Bu oranda yıldan yıla ufak değişiklikler olsa da genelde %90’ın altına düşülmediği

¹⁰⁸ Giray Küçükocaoğlu, “İslami Bankalar ve İslami Finans Kurumları Çalışma Notları”, 2005 (Çevrimiçi) <http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma17.doc>. (27.06.2007), s. 24-25.

görülmektedir.¹⁰⁹ Leasing ve diğer yöntemlerle kullandırılan fonlar da eklendiğinde katılım bankalarının, gerçekten kâr-zarar ortaklığı yöntemiyle kullandıkları fonların oranının %1-2'yi geçmediği görülmektedir. Bu durum sadece Türkiye'deki katılım bankalarına özgü değildir. Sorun küresel bir sorundur ve neredeyse tüm faizsiz bankalar aynı sorunla karşı karşıya bulunmaktadır.¹¹⁰ Uluslararası alanda akademik çevrelerde yapılan çeşitli araştırmalarda faizsiz kurumların içine düştükleri bu çıkmazı saptayan sonuçlar ortaya çıkmıştır.

Uluslararası İslam Bankaları Birliği'nden ve bankaların yıllık raporlarından elde edilen bilgiler kullanılarak yapılan bir araştırmada araştırmayı yürüten akademisyenler tarafından şu sonuçlara ulaşılmıştır: ¹¹¹

- Faizsiz bankalar kâr-zarar ortaklığı ile finansman yerine ağırlıklı olarak vadeli satış yöntemini kullanmaktadır.
- Faizsiz bankalar tarafından sağlanan finansmanın büyük bir kısmı kısa vadeli vadedir.
- Sanayi ve tarım sektörleri yerine genelde ticaret sektörü finanse edilmektedir.
- Fon kullandırılırken fonlar teminat yoluyla garanti altına alınmaktadır.

Araştırmaya göre faizsiz bankaların normal bankalardan pek de farklı faaliyet göstermedikleri ortaya çıkmıştır. Faizsiz bankaların vadeli satış yöntemini bu kadar yoğun kullanmalarını çevrelerinde değişen şartlara karşı verilen akıllıca bir tepki olarak görmek mümkündür.

Yine başka bir akademisyen tarafından yapılan araştırmanın sonuçları da dünya genelinde faizsiz bankaların aynı sorunla yüz yüze olduklarını ortaya koymaktadır. Araştırmada dünyanın çeşitli bölgelerinde faaliyet gösteren 30 ayrı bankadan elde edilen detaylı bilgiler kullanılmıştır. 15'i normal, 15'i de faizsiz banka

¹⁰⁹ Büyükdeniz, (2000), **a.g.e.**, s. 26.

¹¹⁰ Çizakça, **a.g.e.**, s. 21.

¹¹¹ K Aggarwal Rajesh ve Yousef Tarık, "Islamic Banks and Investment Financing", **Journal of Money, Credit, and Banking**, Vol. 32, No. 1, 2000, pp. 93-120.

olan bu 30 kuruluştan alınan veriler, birtakım istatistiksel yöntemler kullanılarak değerlendirilmiş ve bazı sonuçlara ulaşılmıştır. Sonuçlardan üç tanesi şunlardır:¹¹²

- Faizsiz bankalar faaliyetlerinde ağırlıklı olarak vadeli satış finansman yöntemini kullanırlar.

- Faizsiz bankalar ağırlıklı olarak vadeli satış finansman yöntemini kullandıkları için mevduat sahiplerine sağladıkları getiri, normal bankaların mevduat sahiplerine sağladıkları getirilere yakın olmaktadır.

- Yine vadeli satış finansman yönteminin yoğun şekilde kullanılmasından dolayı faizsiz bankalar ile normal bankalar arasında kârlılık ve etkinlik açısından belirli farklılıklar bulunmamaktadır.

Katılım bankaları ve faizsiz bankaların karşı karşıya buldukları bu sorunun birtakım nedenleri vardır. Bu nedenler şunlardır:

- Toplanan fonların büyük bir bölümünün kısa vadeli olması, buna karşın kâr-zarar ortaklığı yönteminin uzun vadede sonuç getirmesi: Türk finans kesiminin önemli bir özelliği kısa vadeli olmasıdır. Katılım bankalarında genelde kısa vadeli fonların toplandığı görülmektedir.¹¹³ Kısa vadeli kaynaklarla uzun vadeli yatırımlara, projelere girişmek hem zor hem de oldukça riskli olup, bu durum katılım bankalarının uzun dönemde getiri sağlayan kâr-zarar ortaklıkları yerine vadeli satış gibi kısa vadeli ve likit işlemlere yönelmektedir.

- Katılım bankaları ile ticari bankalar arasındaki rekabet: Türkiye’de katılım bankaları ile ticari bankalar yapısal açıdan bazı farklılıklara sahip olsalar da temel olarak finansal aracılık işlevini yerine getirirler. Yani tasarruf sahipleri ile fon ihtiyacı olanlar arasında aracılık görevi yaparlar. Katılım bankaları kendileriyle aynı işleve sahip ticari bankalar ile büyük bir rekabet halindedirler. Tasarruf sahiplerinin tasarruflarını çekebilmek için en az bankaların mudilerine verdikleri faiz kadar hesap

¹¹² M. M. Metwally, “Differences Between The Financial Characteristics of Interest-Free Banks and Conventional Banks”, **European Business Review**, Vol. 97, No. 2, 1997, pp. 92-98.

¹¹³ Kürşat Tuncel, **Risk Sermayesi Finansman Modeli: Dünya Uygulamalarının Analizi ve Türkiye İçin Özgün Bir Model Önerisi**, Ankara, SPK Yay., 1996, s. 107.

sahiplerine kâr payı dağıtma zorunluluğu duymaları, bu bankaların kısa vadeli risksiz işlemlere yönelmelerine neden olmaktadır.¹¹⁴

- Kâr-zarar ortaklığının çok yüksek risk içermesi: Katılım bankalarının kullanılan finansman yöntemleri içerisinde en riskli olanı kâr-zarar ortaklığıdır. Zira kâr-zarar ortaklığında belirsizlik bulunmaktadır. Banka bu işlem ile elde edeceği geliri önceden bilmemekte, ayrıca banka finanse ettiği girişimciye ortak olmakta ve ortaklığın yönetiminde de genellikle kontrol sahibi olmamaktadır. Tamamıyla serbest hareket eden bu girişimci gerekli tecrübe ve donanımına sahip değilse kayıp kaçınılmaz olmaktadır.¹¹⁵ Katılım bankaları bu risk ve belirsizliklerden kaçınabilmek için kısa vadeli, düşük riskli enstrümanları kullanmaktadırlar.

- Katılım bankaları tarafından kullanılan finansman yöntemlerinin ve ürünlerin yetersizliği: Katılım bankalarının kullandığı finansman yöntemleri günümüz ekonomik dünyasında ortaya çıkan ihtiyaçları tam olarak karşılayamamaktadır. Hükümetlerin bütçe açıklarını finanse etmek için artan kredi taleplerini veya bireylerin tüketici kredisi taleplerini karşılamaya yönelik hiçbir kâr-zarar ortaklığı enstrümanı bulunmamaktadır.¹¹⁶

- Ekonomik istikrarın olmaması: “Kâr-zarar ortaklığı yönteminin uygulanması ekonomik istikrarı gerekli kılmaktadır.”¹¹⁷ Ekonomik istikrardan yoksun bir ülkede uzun vadeli olan kâr-zarar ortaklığı yatırımları beklenmemelidir. Çünkü bu tür yatırımlarda yatırım kararını verecek olanların gerekli analizleri yapabilmeleri için önlerini görebilmeleri yani istikrar gereklidir.

- Finansman sağlanan müşterilerin yeterince tanınmaması: “Kâr-zarar ortaklığında kurum, fon kullandığı müşterisine alacaklı değil ortak olacağından müşterinin çok iyi tanınması gerekmektedir.”¹¹⁸ Ancak Türk mali sisteminde istikrar olmaması, katılım bankalarının müşterilerini tanıyabilmeleri için gerekli zamanı sağlamamaktadır. Bu nedenle katılım bankaları kâr-zarar ortaklığı yerine daha

¹¹⁴ Çiller ve Çizakça, **a.g.e.**, s. 178-179.

¹¹⁵ Gürdoğan, **a.g.e.**, s. 170.

¹¹⁶ Saeed, **a.g.e.**, p. 72.

¹¹⁷ Özsoy, **a.g.e.**, s. 184.

¹¹⁸ Çizakça, **a.g.e.**, s. 21.

güvenli olan, kredi karşılığında teminat da alarak, vadeli satış yöntemi ile fon kullandırmayı tercih etmektedirler.

- Ülkemizde ticari ahlakın zayıf olması ve güvenilir insan bulmadaki güçlükler: “Girişimciye ortak olma yöntemiyle fon kullandırmada işletmeye ve idarecilere güvenmek önemli bir unsurdur.”¹¹⁹ “Ancak ülkemizde ticari açıdan güvenilir kurum ve kişiler bulma hususunda sıkıntılar bulunmaktadır.”¹²⁰ Bu nedenle katılım bankaları ortaklık yöntemiyle finansman yerine vadeli satış yöntemini tercih etmektedirler.

- Girişimcilerin isteksizliği: Kâr-zarar ortaklığı yöntemiyle finansmanda banka, girişimcinin ortağı olmaktadır. Dolayısıyla müşterisinin faaliyetleriyle ilgili olarak daha detaylı bilgilere sahip olmayı isteyecek ve müşterisinin alacağı ticari kararları etkilemeye çalışacaktır. Bu durum ise girişimciler ve işletme yöneticileri tarafından istenilmemektedir. Vadeli satış yönteminde ise taraflar arasında ortaklık ilişkisi olmadığından dolayı banka, finanse ettiği işletmenin yönetimine karışamayacaktır.¹²¹

- Kâr-zarar ortaklığı yöntemiyle finanse edilen girişimcilerin seçim, takip ve denetimlerinin kurumlara ilave maliyetler getirmesi: Katılım bankalarının, girişimciler tarafından getirilen projelerin değerlendirilmesi ve bunların arasından kâr-zarar ortaklığı yöntemiyle finanse edilecek olanların seçilmesi için nitelikli personele ihtiyaçları vardır.¹²² Ayrıca projelerin yürütülmesi aşamasında takip ve kontrol işlemleri de bankalar tarafından yapılacaktır. Katılım bankalarının faaliyetlerini sürdürebilmeleri için yapmak zorunda oldukları bu görevler ilave maliyetlere yol açmaktadır.

- Yasal boşluk: Kâr payı ortaklığı yöntemi için hâlihazırdaki mevzuat alt yapısı uygun değildir. Sözleşme serbestliğine göre yapılacak anlaşmaların gerek uygulanma sürecinde gerek de sonrasında taraflar arasında anlaşmazlık çıkması halinde mevcut hukuki düzenlemelerin, anlaşmazlığı çözmede yetersiz kalması ve

¹¹⁹ Battal, (1999), **a.g.e.**, s. 181.

¹²⁰ Atıcı, **a.g.e.**, s. 160.

¹²¹ Saeed, **a.g.e.**, p. 78.

¹²² **A.e.**, p. 72.

çözümün uzun zaman alması vadeli satış yönteminin çoğunlukla tercih edilmesine neden olmaktadır.¹²³

2.4. Kâr-Zarar Ortaklığı-Risk Sermayesi İlişkisi

2.4.1. Risk Sermayesinin Tanımı ve Tarihsel Gelişimi

Risk sermayesinin İngilizce karşılığı ve orijinal adı ‘venture capital’dir. ‘Venture’ kelimesi cesaret, macera anlamına geldiğinden venture capital, yeni ve riskli yatırımlara sermaye olarak katılan veya bu yatırımlar için kullanılan para anlamına gelmesine¹²⁴ rağmen sektörün büyümesi ve risk sermayesi fonlarının sadece yeni kurulan şirketlere değil, çok daha geniş bir yelpazeye yönelmesinden dolayı, risk sermayesinin tam bir tanımını vermek güçleşmiş¹²⁵ ve risk sermayesi kavramının çeşitli tanımları yapılmıştır.

“Risk sermayesi, bu sermayeyi kovanların veya başka bir ifade ile ortaklıklarda yeterli büyük hisse sahibi olmak isteyen yatırımcıların gelişme potansiyelini yüksek gördükleri firmaların faaliyetlerine devam edebilmesi için yaptıkları uzun vadeli yatırımdır.”¹²⁶

“Risk sermayesi, iyi bir iş kurma fikrine ve gerekli bilgi ve girişimcilik yeteneğine sahip olan ancak yeterli veya hiç sermayeye sahip olmayan birey ya da bireylere fikirlerini gerçeğe dönüştürmek için gerekli sermayeyi bulma imkânı sağlayan finansman modelidir.”¹²⁷

Temel olarak risk sermayesi, yüksek oranlarda büyüme potansiyeline sahip piyasalarda faaliyet gösteren, gelecekte olağanüstü kâr getirisi sağlama imkânına

¹²³ Mali Piyasalar Çalışma Gurubu, “Türk Mali Sektörü Raporu”, 2004, (Çevrimiçi) http://www.tbb.org.tr/turkce/duyurular/iktisat_kongresi/Mali%20Sektor%20%20Raporu.pdf (27.06.2007), s. 9.

¹²⁴ Nevzat Aypek, **Sermaye Piyasası Aracı Olarak Risk Sermayesi ve Türk Sermaye Piyasasında Uygulanabilirliği**, Ankara, KOSGEB Yay., 1998, s. 7.

¹²⁵ Rob Dixon ve Phil Holmes, **Financial Markets**, London, International Thomson Business Press, 1992, p. 85.

¹²⁶ Vural Günel, **Hukuki Açından Sermaye Piyasası Faaliyetleri**, İstanbul, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yay., 1997, s. 374.

¹²⁷ Halil Sartaşlan, **Venture Capital (Risk Sermayesi) Finansman Modeli ve Türkiye’de Uygulama Olanakları**, Ankara Sanayi Odası Dergisi-Özel Eki, Yıl 16, Sayı 113, s. 7.

sahip, küçük, yeni kurulan girişimlere yatırılan fonları ifade eder.¹²⁸ Yani risk sermayesi yeni ve gelişmekte olan şirketlere uzun vadeli olarak cesurca yatırılan paradır.

Tanımlardan hareketle risk sermayesinin hem bir finansman kaynağı hem de yatırım aracı olduğu söylenebilir.¹²⁹ “Risk sermayesi yalnızca yeni kurulan şirketlere yapılan yatırımdan veya finansmandan ibaret değildir. Başlangıç yatırımları yanında gelişme ve izleme yatırımları da risk sermayesi modelinin ayrılmaz parçalarıdır.”¹³⁰

Risk sermayesinin tarihsel gelişimi açısından modern anlamda ortaya çıkışının 1946 yılında ABD’de kurulan ‘American Research and Development Corporation of Boston’ ile olduğu kabul edilir. “Risk sermayesi modeli ABD’den sonra İngiltere, Japonya, Batı Avrupa ülkeleri ve diğer gelişmiş ülkelerde uygulanmaya başlamış ve özellikle 1980’lerden sonra çok başarılı ve parlak sonuçlar ortaya koymuştur.”¹³¹

Modern anlamda risk sermayesinin ortaya çıkışı 1940’lı yıllar olmasına rağmen bu kavramın kökleri çok daha eskilere dayanmaktadır. “Risk sermayesi modelinin kökeni hakkında çeşitli yaklaşımlar bulunmaktadır. Bu yaklaşımlardan birine göre risk sermayesi modelinin doğum yeri ortaçağ islam dünyasıdır.”¹³² “Batıdaki venture capitalin (risk sermayesi) atası olarak 10. yy Avrupa’sında görülen ‘commenda’ ortaklığı gösterilmektedir. Commenda ortaklığı ise islamdaki mudarabaya dayanmaktadır. O halde bugün Batıdaki venture capital, kökeni islamdaki mudaraba ve muşarakaya dayanan bir evrimin son halkasıdır.”¹³³ Esasında mudaraba ve muşaraka yöntemlerinin risk sermayesinin temelini oluşturmasından dolayı kâr ve zarar ortaklığı ile risk sermayesi arasında büyük benzerlikler vardır.

¹²⁸ Dixon and Holmes, **a.g.e.**, p. 85.

¹²⁹ Aypek, **a.g.e.**, s. 7.

¹³⁰ Tuncel, **a.g.e.**, s. 3.

¹³¹ Aypek, **a.g.e.** s. 139.

¹³² Murat Çizakça, “Risk Sermayesinin Batı’daki Başarıları ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Potansiyeli”, **Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama**, İstanbul, Albaraka Türk Yay., 2000, s. 123.

¹³³ Çizakça, (1993), **a.g.e.**, s. 7-8.

2.4.2. Risk Sermayesinin Özellikleri

- Yatırım ve finansman aracı olma: Risk sermayesi, bir özkaynak yatırımı olduğu ve böylece yatırım yapılan şirkete ortaklık söz konusu olduğu için yüksek getiri hedefleyen ve riske de katlanabilen tasarruf sahipleri için bir yatırım aracıdır.¹³⁴ İşletmeler finansal ihtiyaçlarını özkaynaklardan ve yabancı kaynaklardan karşılarlar. Sektörlerinde büyümek ve gelişmek isteyen şirketler, özkaynakları yeterli olmadığında, yabancı kaynaklara başvurumaktadırlar. Banka kredisi sağlamanın güç ve maliyetinin de yüksek olması, bu şirketleri, özkaynak benzeri finansman aracı olan risk sermayesine yöneltmektedir.¹³⁵

- Teknolojik yenilik: Risk sermayesi ile yüksek kazanç hedeflenmektedir. Ancak bu yüksek kazanç spekülatif bir kârdan değil, en son teknolojilerin desteklenmesi yoluyla elde edilen verimlilik artışından kaynaklanmaktadır.¹³⁶ “Teknolojik yenilikler uzun süreli ve yoğun ar-ge faaliyetleri sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu tür uzun vadeli ve riskli faaliyetlerin finansmanı için risk sermayesi en uygun finansman metodudur.”¹³⁷

- Sermayeye katılma: Risk sermayesi yatırımı bir özkaynak yatırımıdır. Risk sermayedarı yatırım yaptığı şirketin, alacaklısı değil, ortağı olur.¹³⁸ Bu ortaklık, risk sermayesi şirketinin destekleyeceği ve girişimcinin kuracağı şirketin hisse senetlerini almasıyla gerçekleşir. Risk sermayesi şirketi, hisse senetlerini alma yoluyla sermayesine katıldığı şirketin gelişip büyümesini destekleyerek, hisse senetlerinin değerlendirilmesini sağlayarak, daha sonra da hisse senetlerini borsada satarak kâr elde etmeye çalışmaktadır. Yani risk sermayesi şirketi sermayesine katılarak ortak olduğu girişimci şirketin gerçek değerinin artması ve bu artışın borsaya yansmasıyla orantılı olarak kazanç sağlamaktadır.¹³⁹

- Küçük işletme / hızlı büyüme: Risk sermayesi şirketlerinin finanse ettikleri girişimci şirketlerin, küçük şirketler olması gerekmektedir. Ancak amaç

¹³⁴ Aypek, **a.g.e.**, s. 38.

¹³⁵ **A.e.**, s. 39.

¹³⁶ Tuncel, **a.g.e.**, s. 5.

¹³⁷ Aypek, **a.g.e.**, s. 18.

¹³⁸ Tuncel, **a.g.e.**, s. 5.

¹³⁹ Çiller ve Çizakça, **a.g.e.**, s. 122-126.

kazancın genellikle %20'si risk sermayesi şirketine ve %80'i de bu şirkete fon sağlayan kişi ve kurumlara dağıtılır.

2.4.3. Kâr-Zarar Ortaklıkları ile Risk Sermayesi Arasındaki Benzerlikler

Katılım bankaları tarafından kullanılan kâr-zarar ortaklığı yöntemleri (mudaraba, muşaraka) ile risk sermayesi modeli arasında, aşağıda inceleneceği üzere, büyük benzerlikler bulunmaktadır. Batı'daki risk sermayesi modeli ile katılım bankaları tarafından kullanılan mudaraba, muşaraka yöntemlerinin tarihsel kökenlerini inceleyen bir akademisyene göre benzerlikler kesinlikle tesadüfî olmayan tarihi kökenlere sahip, sağlam benzerliklerdir.¹⁴²

Mudaraba ve muşaraka ile risk sermayesi arasındaki benzerlik temelde her ikisinin de kâr ve zarar ortaklığı antlaşmaları olmasına ve finanse edilen girişimci ile kurulan ilişkilerin ortaklık ilişkisi olmasına dayanmaktadır. Ortaklık ilişkisi ise beraberinde yüksek riski getirmektedir. Her iki yöntem de içerdikleri yüksek risk nedeniyle birbirlerine oldukça yakındır.

Benzerlikleri daha detaylı olarak inceleyebilmek için katılım bankalarının kâr-zarar ortaklığı yöntemiyle fon toplarken ve kullandırırken oynadığı rolleri mudaraba sisteminin aşamalarına bakarak inceleyelim.

İlk aşamada katılım bankaları, tasarruf sahiplerinin fonlarını katılma hesabı altında toplamaktadır. Toplanan fonların işletilmesinden kaynaklanan kârın %20'si bankaya kalır, %80'i de hesap sahiplerine paylaşılır. Risk sermayesi modelinde de risk sermayesi şirketleri fonları Teşebbüs Destekleme Ajansı, emekli fonları gibi kaynaklardan toplamakta ve elde edilen kârlar aynı katılım bankalarında olduğu gibi 20/80 oranında dağıtılmaktadır.¹⁴³ Hissedarlar da katılım bankalarında ve risk sermayesi şirketlerinde benzer şekilde kârdan iki aşamada faydalanmaktadır. Hem başkalarının yatırdıkları fonların işletilmesiyle bankanın payına düşen kârdan hem de

¹⁴² Çizakça, (1993), a.g.e., s. 16.

¹⁴³ Çiller ve Çizakça, a.g.e., s. 176.

kendilerinin sermaye olarak yatırdıkları paranın işletilmesiyle elde edilen kârdan pay almaktadırlar.¹⁴⁴

İkinci aşamada fonları toplayan kurumların yapılarında da büyük benzerlikler bulunmaktadır. Katılım bankaları ve risk sermayesi şirketleri çifte kişiliğe sahip kurumlardır. Katılım bankaları tasarruf sahiplerinin fonlarını toplarken mudarib, toplanan fonları girişimcilere kullanırken ise yatırımcı rolü oynamaktadırlar. Aynı şekilde risk sermayesi sektöründe risk sermayesi şirketleri de emekli sandıkları vb. kaynaklardan fon toplarken girişimci, bu fonları girişimcilere aktarırken yatırımcı rolü oynarlar.¹⁴⁵

Toplanan fonların yatırıma yönlendirildiği üçüncü aşamada da katılım bankalarının kullandıkları kâr ve zarar ortaklıkları ile risk sermayesi benzerlikler göstermektedir. Fonların plase edildiği girişimcinin kâr etmesi durumunda bu kâr, plasman gerçekleşmeden önce banka ile girişimci arasında yapılan pazarlığa göre dağıtılacaktır. Risk sermayesi modelinde de benzer şekilde risk sermayesi şirketinin kârdan alacağı pay yapılan pazarlıkla belirlenecektir. Ancak pazarlık kârın yüzde kaçının risk sermayesi şirketi tarafından alınacağı üzerine değil, girişimci şirketin hisse senetlerinin yüzde kaçının risk sermayesi şirketi tarafından alınacağı üzerine yapılmaktadır. Zarar edilmesi durumunda zararın tamamını mudaraba ortaklığı yönteminde katılım bankası, risk sermayesi yönteminde ise risk sermayesi şirketi karşılayacaktır. Girişimcinin zararı her iki yöntemde de çabalarının karşılığında herhangi bir getiri elde edememesi olacaktır. Zarar edilmesi durumunda katılım bankasının finanse ettiği şirketin yönetimine karışmamasına rağmen risk sermayesi şirketinin finanse ettiği girişimci şirketin yönetiminin kontrolünü devralabilmesi iki yöntem arasındaki farktır.

Katılım bankaları tarafından kullanılan kâr-zarar ortaklıkları ile risk sermayesi arasındaki yukarıda sayılan benzerlikler katılım bankaları tarafından kâr-zarar ortaklığı yöntemiyle müşterilere sağlanan finansmana, risk sermayesi niteliği kazandırmaktadır.

¹⁴⁴ Tuncel, **a.g.e.**, s. 106.

¹⁴⁵ Çiller ve Çizakça, **a.g.e.**, s. 177.

2.5. Katılım Bankalarının Güçlü ve Zayıf Yönleri

2.5.1. Katılım Bankalarının Güçlü Yönleri

Kâr zarar ortalığı esasına göre çalışan kurumlar gerek ülkemizde gerekse de dünya genelinde yaşanan ekonomik krizlerden daha az etkilenmişlerdir. Ülkemizde bunun en somut örneği Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizleridir. Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizlerinden sonra yirmiden fazla bankanın faaliyetine son verilmiş ve yaşanan ekonomik kriz, tasarruf mevduatına sınırsız devlet güvencesi verilmiş olduğu için, kamuya ciddi miktarlarda mali yük yüklemiştir. Katılım bankaları ise bu süreçte %50'ye varan fon çekilişleri olmasına rağmen, bir tanesi haricinde, faaliyetlerine devam edebilmişlerdir. Bunun nedenleri şöyle açıklanabilir:

Katılım bankaları faizsiz enstrümanlarla faaliyet gösterdikleri için ekonomik kriz dönemlerinde kur ve faiz riskini üstlenmemekte sadece piyasa ve kredi riskine maruz kalmaktadırlar.

Çalışma yöntemleri gereği fon kullandırırken gerçek ekonomik faaliyetleri desteklemektedirler. Kredi bedelinin kredi kullanan işletme yerine mal tedarik eden satıcılara ödenmesi, kredinin, verilmiş amacı dışında spekülasyon ve verimsiz alanlarda kullanılmasını engellemektedir.

Katılım bankaları kısa vadeli olarak topladıkları fonları, kısa vadeli ekonomik faaliyetlerin finansmanında, uzun vadeli fonları ise uzun vadeli ekonomik faaliyetlerin finansmanında kullanmaktadırlar. Bu durum bilançoların aktif ve pasif tarafları arasında vade uyumunu sağlamakta ve katılım bankalarını likidite riskinden korumaktadır. Katılım bankaları bir yıldan uzun süreli kredi taleplerini ya özkaynaklarından ya da kiralama yöntemi ile karşılamakta ve bütün kredileri kredi tekniğine uygun olarak kullandırmaktadırlar.¹⁴⁶

Katılım bankaları, topladıkları fonları çalışma prensipleri gereği, bankalar arası piyasada ve bono-tahvil piyasasında değerlendirememektedir. Dolayısıyla faizlerin kriz zamanlarındaki anormal yükselişleri bu bankaları etkilememektedir. Topladıkları USD ya da EURO cinsinden fonları yine USD ve EURO olarak, YTL

¹⁴⁶ Mali Piyasalar Çalışma Gurubu, a.g.e., s. 9.

fonları da YTL olarak kullandıkları için açık pozisyon tutmamakta ve böylece kur riski de taşımamaktadırlar. Bu durum, esas aldıkları faizsiz finansman prensipleri itibariyle katılım bankalarındaki tasarruflar için fiili bir güvence oluşturmaktadır.¹⁴⁷

Ayrıca katılım bankalarında değerlendirilen tasarrufların TMSF kapsamına alınmaları kâr ve zararın paylaşılması mantalitesine ters düşse de tasarruflarını katılım bankalarında değerlendiren fon sahipleri için ilave bir güvence sağlamıştır..

2.5.2. Katılım Bankalarının Zayıf Yönleri

Katılım bankalarının ilk kuruldukları dönemlerden 1999 yılına kadar geçen süre içerisinde Kanun ile değil de yasal hiyerarşide Kanun Hükmünde Kararname'den sonra gelen Bakanlar Kurulu Kararı ile faaliyetlerini sürdürmeleri ve katılım bankalarına TMSF güvencesi verilmemesi hem banka sahiplerinde hem de mudilerde tedirginlik yaratmaktaydı. Bu durum, 1999 yılı sonunda Bankalar Kanunu kapsamına alınmalarına kadar geçen döneme kadar devam etmiş, 5411 sayılı yeni Bankacılık Kanunu ile katılım bankaları tamamen Bankacılık Kanunu'na dâhil edilerek, mevduat ve ticari bankalar ile aralarındaki farklılıkların giderilmesiyle tedirginlik son bulmuştur. Ancak yinede konunun toplum tarafından tam olarak idrak edilmemiş olması katılım bankaları müşterilerindeki tereddütleri giderememiştir.

Katılım bankalarının kısa vadeli atıl fonlarının değerlendirilmesini sağlayacak, hazine bonusu ve devlet tahviline tekabül eden faizsiz kamu borçlanma senetleri bulunmamaktadır. Bu araçlar katılım bankalarının bireysel emeklilik şirketi kurabilmeleri için de zorunludur.¹⁴⁸

Katılım bankalarının kullandığı finansman yöntemleri günümüz ekonomik dünyasında ortaya çıkan ihtiyaçları tam olarak karşılayamamaktadır. Hükümetlerin bütçe açıklarını finanse etmek için artan kredi taleplerini veya bireylerin tüketici kredisi taleplerini karşılamaya yönelik hiçbir kâr-zarar ortaklığı enstrümanı bulunmamaktadır. Bu durum katılım bankalarının ürün çeşitliliğini ve sonuç olarak müşteri memnuniyetini sınırlandırmaktadır.

¹⁴⁷ Küçükkocaoğlu, a.g.e., s. 25

¹⁴⁸ Mali Piyasalar Çalışma Gurubu, a.g.e., s. 10.

Kâr-zarar ortaklığı temelinde kurulan katılım bankalarının nakdi kredi işlemlerinde %90'lara varan oranlarda faize yakın bir enstrüman olan vadeli satış yöntemini kullanmaları ve mudilere piyasa faiz oranlarına yakın kâr payı vermeleri, katılım bankalarının ticari bankalarla aynı olduğu izlenimi doğurmaktadır.

Katılım bankalarının kriz dönemlerinde ve olağanüstü durumlarda hızlı para çekilişlerini karşılayabilmek için kısa vadeli borçlanma imkânı ve gerek kısa vadeli likidite ihtiyacı bulunan kurumların ihtiyaçlarını karşılayacak gerekse elinde kısa vadeli atıl fon bulunan kurumların bu fonlarını değerlendirebilmelerini sağlayacak İnterbank gibi bir sistemi bulunmamaktadır.¹⁴⁹

Katılım bankalarının ticari bankalara göre yetersiz kalabilecekleri bir diğer nokta ise işletmelerin kısa dönem işletme sermayesini kredi şeklinde finanse edememeleridir. Katılım bankaları ortaklık esasıyla çalıştıkları için, kısa vadeli fon taleplerini vadeli satış yöntemi ile karşılama yoluna gitmelerine rağmen, söz konusu yöntem işletmelerin sermayelerinin finansmanında yetersiz kalmaktadır.

Katılım bankalarının finansman yöntemlerinin yaygınlaşması durumunda, merkez bankalarının faiz oranlarını ayarlama, piyasaya hakim olma yetkilerini zayıflatılmış olacağından, merkez bankalarının arak aktif bir para politikası oluşturmaları zorlaştırılmış olur.

Genellikle kısa vadeli kredilerin bankalar için kârlılıkları daha düşüktür. Başka bir ifade ile uzun vadeli olarak kullanılan krediler bankalar için daha kârlıdır. Katılım bankaları uzun vadeli fon taleplerinin büyük bir kısmını kendi öz kaynaklarından karşıladıkları için, mudilerine, daha kısa vadeli dolayısıyla daha az kârlı yatırımlardan sağladığı kârları dağıtmaktadır. Ayrıca fon sahipleri açısından yüksek risk, az getiri gibi faktörlerin olması nedeniyle tasarruflarda azalma olabilir.

Katılım bankaları katılma hesaplarına meydana gelen kâr veya zarardan tahakkuk eden payı yansıtırken ticari bankalar vadeli hesaplara her şart altında faiz ödemektedirler. Yani vadeli hesap sahibi mudi açısından herhangi bir risk söz konusu değilken katılma hesabi sahibi risk taşımaktadır. Başka bir ifade ile katılım

¹⁴⁹ A.e., s. 9.

bankalarında getiri veya zarar vade başında belli değilken ticari bankalarda getiri bellidir.

Katılım bankaları kuruldukları dönemden itibaren istisnai bazı yıllar dışında devamlı olarak büyümelerine rağmen sektör içerisinde halen çok küçük paya sahiptirler.

Kanaatimizce, ülkemizdeki katılım bankalarının sektör içerisindeki payının sektör üzerinde hâkimiyet sağlayacak kadar yüksek oranlara ulaşması da mümkün değildir. Çünkü ülkemizdeki bankacılık sektörünün yapısı, ekonomik ilişkiler içerisinde bulunduğumuz diğer ülkelerinin ekonomik sistemleri ve yapıları, uluslararası yabancı kaynakların ülkemize çekilebilmesi için gelişmekte olan diğer ülkeler ile giderek rekabetin artması ve artan rekabet sonucunda mali piyasalarda ürünlerin çeşitlenmesi ve piyasaların gelişmesi ile dünya genelinde yaşanan küreselleşme akımları sonucunda para transferlerinin kolay ve mali piyasaların giderek daha esnek hale gelmesi gibi sebepler başta olmak üzere katılım bankalarının mali piyasaların bu değişim hızına ayak uyduramayarak ürün çeşitliliğini geliştirememeleri ve katılım bankalarının finansal ürünlerinin ticari bankaların ürünlerinden piyasaların ihtiyaçlarını karşılamada daha yetersiz, sınırlı ve kısıtlayıcı olması gibi sebeplerden ötürü, katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisinde etkin bir paya ulaşamayacağı ortadadır.

Günümüzde, iktisadi anlamda tasarruf sahiplerinin ellerindeki tasarruflarının enflasyon karşısında değerini kaybetmemesi için bankacılık sistemi içerisinde mevduat olarak değerlendirilen tasarruflara asgari olarak enflasyon oranı kadar faiz verilmesinin gerektiği yönünde görüş birliği bulunmaktadır. Bu görüşün altında tasarruf sahiplerinin tasarruflarının reel değeri korunması ve kişilerin tasarruf etmeleri yani tasarrufa teşvik amacı bulunmaktadır. Tam tersi durumda, kişilerin ellerindeki tasarrufların enflasyon karşısında eridiği düşünüldüğünde, fon sahipleri tasarruf etmek yerine tüketime yöneleceklerdir. Böylece tüketim harcamaları artacaktır. Artan tüketim harcamaları ise zaten kaynak sıkıntısı çeken ülkemiz gibi gelişmekte olan ekonomilerde ekonomik krizlere yol açabilir. Dolayısıyla bankacılık sistemi içerisinde değerlendirilen tasarruflara asgari olarak enflasyon oranı kadar faiz verilmesi ekonomik bir gereklilik halini almıştır. Ancak tasarruflarını katılım

bankalarında değerlendiren fon sahiplerinin belli bir dönem sonrasında ana parası üzerine kâr payı alıp alamayacağını dönem sonuna kadar bilinememesi fon sahipleri açısından risk unsuru oluşturmaktadır.

Faizsiz finans teknikleri her bir tekniğin mahiyeti dikkate alınarak sınıflandırılır. Selem satış ve vadeli satış yöntemlerinde finans kullanan finansman tutarını geri ödemek zorunda olduğu, kendi açısından bir borç olduğu için bu yöntemler borç esaslı finansman olarak adlandırılır. Ortaklık yöntemlerinde fon kullanıcısı kullandığı finansmandan elde ettiği kâr-zararı paylaştığı için yani finansman tutarının geri ödenme zorunluluğu olmadığı için borç olmayan finansman teknikleridir. Leasing yöntemi ise borç olmayan tekniklerden olup, leasing konusu ürünün kirasının ödenmesi esastır.

2.6. Kâr Payı-Faiz Farkı

Kâr, bir üretim içinde, emeğin eşliğindeki sermayenin, paradan mala, maldan tekrar para veya başka bir hâle evrilip çevrilmesi, kısacası bir mübadele süreci içinde işletilmesi sonucu, mevcut iktisâdi varlıklarda toplum adına meydana getirilen pozitif değer açısından emek ile sermayenin aldığı payıdır.¹⁵⁰ Kârda bu üretim sürecinden, yani girişimin zararlı sonuçlanması halinde negatif olan ve dolaylı da olsa bütün toplumun etkilendiği bu sonuçtan, sermaye sahibi doğrudan etkilenir. Başka bir ifadeyle kâr, toplumla birlikte ve ona bir katkıda bulunulması şartıyla elde edilen artı gelirdir.

Faiz ise, bütün riskleri direkt olarak borçluya, dolaylı olarak da topluma yansıyan, üretim süreci içindeki borç sermayenin, borçlunun zimmetine geçtiği şekliyle mahiyet değiştirmeden getirdiği artı gelirdir. Faizde, kârın aksine ne bir alım-satım, ne de paranın bir halden başka bir hale (paradan mala, maldan tekrar paraya veya başka bir mala) çevrilmesi vardır. Ödünç alan kişinin zimmetinde borç olarak duran para vade sonunda, üzerinde anlaşılan şartlara göre, ister borcun cinsinden ister başka cinsten bir fazlalıkla, aynen geri döner. Faizde, sermaye sahibi

¹⁵⁰ Küçükkocaoğlu, a.g.e., s. 21-22.

vade sonunda anaparasıyla birlikte ne kadar faiz alacağını bilir ve bu miktar artık onun kazanılmış hakkı haline gelir.¹⁵¹

Kârda sermaye sahibi parasını ortaya koyar, sermaye de paradan mala, maldan tekrar paraya veya başka bir mala çevrilir, alım-satımlara konu olur. Vade veya girişim sonunda sermaye sahibi nasıl bir netice ile karşılaşacağını bilmez. Doğacak her sonuca katlanmak zorundadır.¹⁵²

Faiz ile kâr arasındaki temel farklardan birisi, faizin doğmamış ve ortada olmayan bir gelirin paylaşımı; kârın ise doğmuş, varlığı kesin olarak ortaya çıkmış ve miktarı tam olarak bilinen gelirin paylaşımıdır. Kâr, reel bir üretim sonucu elde edilen reel bir gelirin paylaşılması sonucu elde edilir. Faiz ise, üretim ekonomisinden daha çok, bugünkü yaygın tabiriyle, rant ekonomisinin sonucudur. Yani faiz, üretmeden, ortaya reel bir sonuç çıkmadan, hak edilmemiş, hayali bir gelirin sermayeye tahsis edilmesidir. Ünlü iktisatçı Sir Roy Harrod faize, “hayal” ve “gerçek dışı bir şey” yakıştırmalarını yapmıştır. Gelir elde etmek isteyen kişi, eğer sadece emeğe sahipse, bu emeğini üretim süreci içine koyacak, bununla gelir elde edecektir.

Eğer kişi emeğini bir başkasına kiraya vermek veya tabii kaynakları işlemek suretiyle elde ettiği ürünün hepsini tüketmez, bir kısmını biriktirirse, sonunda elinde birikmiş emek ve değer olan sermaye oluşur. Elinde böyle bir sermaye oluşan kişi bundan böyle emek sarf etmek istemiyor, sermayesinin kazancıyla geçinmek istiyorsa, sermayesini emek sahibi bir girişimciye vererek, girişilen yatırımların kârına ve riskine ortak olabilir.¹⁵³

2.7. Banka Türleri Arasında Katılım Bankaları

Katılım bankaları geniş kitlelerden fon topladığı fonları ihtiyaç duyan kişi ve kuruluşlara kullanırmakta ve aracılık yapmaktadırlar. Katılım bankalarının icra ettiği ana fonksiyonlar ticari bankalardan farklılık göstermediği gibi müşterilerine

¹⁵¹ Robin Matthews and Issam Tlemsani, “Interest in Islamic Finance”, (Çevrimiçi) <http://business.kingston.ac.uk/research/intbus/islamicf.pdf> (28.07.2007), p. 4.

¹⁵² Küçükkocaoğlu, **a.g.e.**, s. 21-22.

¹⁵³ **A.e.**, s. 23.

kambiyo işlemleri, havale, çek, poliçe, kredi kartı, teminat mektubu vb. bankacılık hizmetlerini de sunmaktadırlar.¹⁵⁴

Hukuki yapılarına göre katılım bankaları anonim şirket şeklinde ve sermayeleri özel kişi ve kuruluşlara ait olarak kurulduğu için özel banka sınıfına girmektedirler. İcra ettikleri ekonomik fonksiyonlar, yaptıkları işlemler açısından değerlendirildiğinde ticaret ve mevduat bankaları grubuna girmektedirler. Şube dağılımı göz önüne alındığında Türkiye'nin birçok şehrinde fazla sayıda şubeleri ve çok çeşitli mevduat ve kredi türü ve mudi ve kredi müşterileri bulunduğu için perakendeci bankalar grubuna girdikleri söylenebilir.

¹⁵⁴ Akgüç, a.g.e., s. 46.

III. BÖLÜM

KATILIM BANKALARININ PERFORMANS ANALİZİ

Türk ekonomisinin 1970’li yılların sonlarında karşılaştığı ekonomik bunalım ve döviz sıkıntısı gibi birçok sorunu çözmek amacıyla, 24.01.1980 tarihinde alınan kararlar ile ekonomide ithal ikameci sanayileşme stratejisi yerine ihracata dayalı sanayileşme stratejisi benimsenmiş ve birçok yeni teknik ve yöntem uygulanmaya başlanmıştır. Bu bölümde, kuruluşlarındaki ana amaçlardan biriside petrol fiyatlarındaki ani ve hızlı yükseliş sonucunda petrol zengini haline gelen Ortadoğu ülkelerindeki dövizini ülkemize çekmek olan ve faaliyetlerine 1983 yılında izin verilen katılım bankalarının, Türk mali piyasasındaki yeri, payı ve etkinliği çeşitli alt başlıklar altında incelenmeye çalışılmıştır. Yine bu bölüm içerisinde katılım bankaları ve mevduat bankalarının çeşitli finansal rasyolarının karşılaştırmalı analizi yapılmıştır.

3.1. Katılım Bankalarının Bankacılık Fonksiyonları Açısından Değerlendirilmesi

Katılım bankalarını, ticari bankacılıktan ayıran en önemli fark, katılım bankalarının dini inanca dayalı olarak kâr-zarar ortaklığı prensibini, faizli çalışma prensibine tercih etmeleridir.¹⁵⁵ Önceki bölümlerde katılım bankalarının fon toplama, kullandırma, kâr-zarar ortaklığı ve risk paylaşımı sistemleri ile klasik bankacılık fonksiyonları üzerinde durulmuştu. Katılım bankalarının çalışma prensiplerinin faize yalıtılmış bir finansal sistem içerisinde yaşanan yoğun rekabet şartlarına uyum sağlaması önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu bölümde ülkemizde 1980’li yılların ortalarından itibaren faaliyet gösteren katılım bankalarının klasik bankacılık fonksiyonlarını ne ölçüde başarıyla gerçekleştirebildiği, performansları ortaya konmaya çalışılacaktır.

¹⁵⁵ Çiller ve Çizakça, a.g.e., s. 252.

3.1.1. Ekonomik Amaçlar ve Sermaye Birikimine Etkileri Yönünden Değerlendirme

Ülkemizde ticari bankaların ve katılım bankalarının aynı finansal sistem içerisinde faaliyet gösteren ancak farklı prensiplerle çalışan sistemlere sahip olduğu belirtilmiş ve bu iki sistemin benzerlikleri ve farklılıkları önceki bölümlerde ortaya konmuştur.

1970'li yıllardan itibaren İslâm ülkeleri arasındaki ekonomik gelişmelerin finansal boyutu, faizsiz bankalar aracılığı ile yürütülmektedir. Bu bağlamda katılım bankaları, inançları nedeniyle üretim süreci dışında kalan kaynakların ekonomiye aktarılmasını sağlayarak para ve sermaye hareketlerinin canlanmasına yardımcı olmaktadır.¹⁵⁶

Katılım bankalarının ekonomik anlayışının temelinde halkın finansal katılımı olduğu için bu kuruluşlar faizli borç vermek yerine, ortaklık kurarak yatırımcılara destek olurlar. Yatırımların faizli finansman ile finanse edilmesinde yatırımcı, faiz yükünü, ekonomik durgunluk döneminde çok fazla hissetmektedir. Küçük ve orta ölçekli sanayinin ihtiyaç duyduğu fonların, faizli kredi yerine, katılım bankaları tarafından ortaklık prensibi ile sağlanması bu kuruluşların daha güvenle çalışmasını sağlayabilir.¹⁵⁷

Klasik ekonomi kuramında sermaye bir üretim faktörüdür ve getirisi de faizdir. İslâm prensiplerine göre ise sermaye bağımsız bir üretim faktörü değil, müteşebbisin bir tamamlayıcısıdır. Faiz, üretime katılmadığı için tüketiciler daha ucuza üretilen mamulleri daha düşük fiyata alabilmekte, bu da doğrudan toplumun refah seviyesi üzerinde olumlu yönde önemli bir katkıda bulunmaktadır.¹⁵⁸

Keynesyen teoride faizin sıfır olması ideal olarak kabul edilmekte ise de tasarrufa hareketlilik kazandırdığı ileri sürülerek para tutmanın nedenleri işlem yapmak, ihtiyat ve spekülasyon olarak üç grupta toplanmıştır. İslâm prensiplerine

¹⁵⁶ A.e., s. 253.

¹⁵⁷ Volker Nienhaus, "Profitability of Islamic PLS. Bank, Competing with Interest Banks, Problem and Prospects", **Journal of Research Islamic Economics**, Vol:1, 1983, p. 39.

¹⁵⁸ Çiller ve Çizakça, a.g.e., s. 253.

göre ise para bir hesap birimi, değişim aracı ve değer ölçüsüdür. Para, bir ticari mal değildir. Diğer bir deyişle para spekülâtif amaçlı kullanılamaz.¹⁵⁹

Katılım bankalarının dayandığı ekonomik prensipler itibariyle ticari bankacılık sisteminin dayandığı ferdiyetçilik, karar serbestliği ve serbest piyasa konularında ticari bankacılık sistemine yakınlaştığı ancak paranın üretim faktörü olarak görülüp görülemeyeceği konusunda ayrıldığı söylenebilir.¹⁶⁰

Ticari bankalar, sermayeyi bir üretim faktörü olarak görmekte ve karşılığının ise faiz olduğunu kabul etmektedirler. Bu nedenle bankalar topladıkları fonları projelerin finansmanında kullanarak faiz geliri elde etmektedirler. Diğer taraftan katılım bankaları sermayeyi bağımsız bir üretim faktörü olarak kabul etmemekte ve projelerin finansmanında kullanarak kâr-zarar paylaşımı prensibine işlerlik kazandırmaktadırlar.

Katılım bankalarının gelişmekte olan ekonomilerde, kıt olan sermaye birikimine arz ve talep yönünden bazı etkileri vardır. Bunlar:¹⁶¹

- Katılım bankaları, tasarruf terbiyesi geliştirmiştir. Tasarruf sahiplerine tasarruflarının hem kendileri hem de toplum için en yararlı şekilde harcama ve yatırım yolları gösterilir. Böylece toplumda tefecilikle, faizle yaşıyan aktif olarak üretime katılmayan bir sınıf engellenmiş olur.

- Katılım bankaları, güven esasına dayanmaktadır. Bu kuruluşlarda toplanan fonlardan yararlanacaklarında aynı güveni tesis ve telkin etmeleri gerekmektedir.

- Katılım bankaları, kredi terbiyesi geliştirmişlerdir. Bu kuruluşlar fon kullanırken verimli olacak ve güvenilir projeleri seçerek fonların hızlı bir şekilde geri dönmesini sağlar ve fon oluşturma sirkülasyonuna işlerlik kazandırır.

- Petrol zengini Ortadoğu ülkelerinde faaliyet gösteren veya bu ülkelerin sermayeleri ile kurulmuş olan katılım bankalarının, buldukları ülkelere fon transferi sağlayarak kalkınmalarına yardımcı olması mümkündür.

¹⁵⁹ İsmail Özsoy, **Faiz ve Problemleri**, İzmir, Nil Yay., 1993, s. 44.

¹⁶⁰ Altan, **a.g.e.**, s. 253.

¹⁶¹ Muhammed Bağer Sadr, **İslam Ekonomisi Sistemi**, Çev. Mehmet Keskin, Sadettin Ergün, Rehber Yay., 1. Baskı, Ankara, 1993, pp. 13-29.

- Katılım bankaları, atıl fonları toplayarak ekonomiye ek finansman kaynağı oluşturur. Böylece bankacılık sistemi üzerindeki fon talebi baskısını azaltabilirler.

- Enflasyonun yüksek olduğu dönemlerde iş dünyası ile bankaların yüksek kârla çalıştığı buna karşılık tasarruf sahiplerinin aynı oranda kârlı olamadığı görülmektedir. Bunun nedeni ise uygulamada bankaların tasarruf faizlerini, her zaman gerçekleşen enflasyondan sonra, enflasyonun bir kaç puan yukarısında tespit etmeleridir. Buna karşılık katılım bankaları üretime dayalı finansman sistemi ile elde edilen kazancı iş dünyası, banka ve tasarruf sahibi arasında eşit dağıtarak küçük tasarrufçuyu ve toplumu korumaktadır.

- Katılım bankaları, yapısal olarak hem mevduat ve yatırım bankalarına hem de ticaret şirketlerine benzerlik göstermektedir. Bu kuruluşlar normal bankacılık hizmetlerini icra edebilirken, ticari bankalardan ayrı olarak müşteri ile ortak yatırım ilişkisine girebilmektedirler.

- Katılım bankalarının ticari bankalara göre yetersiz kalabilecekleri nokta ise kısa dönem işletme sermayesini kredi şeklinde finanse edilmesidir. Bu kuruluşlar ortaklık esasıyla çalıştıkları için, kısa vadeli fon taleplerini, dolaylı da olsa vadeli satış yöntemi ile karşılama yoluna gitmektedirler.

Ticari bankacılık sisteminde, banka bilançolarının varlıklar tarafında, bütün borçları ve avansları karşılayacak kadar bir güvence yoktur. Varlıklar tarafındaki yaşanacak bir şok varlıklar ile kaynaklar arasında farka yol açar ve bankacılık sistemi bu süreçte güven kaybına uğrar. Yaşanacak güven kaybı ile bankacılık krizi ve dolayısıyla ekonomik kriz yaşanabilir. Kâr-zarar paylaşımı sisteminde, yatırım hesaplarının nominal değeri garanti altında değildir. Bu nedenle varlıklarda meydana gelecek bir şok, yatırım hesaplarına da yansıtılarak olası bankacılık krizlerinin önüne geçilebilir.

Kapitalist ekonomilerde istikrarsızlığın temel sebebinin faize dayalı finansman sistemi olduğu yönünde çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlere göre, örneğin mali kriz esnasında banka, kredi verdiği işletmenin zarar ettiğini görür görmez krediyi derhal geri almak ister veya yeni kredi kullandırmaz. Bunun sonucunda bazı firmalar iflas edebilir. Buna karşın katılım bankaları zararı da paylaşarak işletmelerin

ticaretten vazgeçmelerine engel olabilir. Ayrıca katılım bankaları zor dönemlerde verimli teşebbüslere imkân sağlayarak firmaların kapanmalarını engelleyebilirler.

3.1.2. Tasarruf ve Yatırımları Etkileme Açısından Değerlendirme

Ticari bankalar gerek mikro ekonomi gerekse makro ekonomi bazında tasarruf sağlayarak bu tasarrufların yatırımlara yönlendirilmesine yardımcı olmaktadır. Bankalar tarafından, yasal dayanaklara bağlı olarak belirlenen, faiz oranları, tasarruf ve yatırım miktarlarında temel değişken olup, sistemde ticari bankaların kazancı tasarruf faiz oranı ile kredi faizi oranı arasındaki faiz marjına bağlıdır. Bu faiz marjı ne kadar yüksek olursa bankaların kârı da o derece yüksek olacaktır.

Kâr amacı güden ticari bankaların kârını maksimize etmeye çalışması doğaldır. Bankaların kârını maksimum yapması ise faiz marjını yükseltmeleriyle mümkündür. Ancak kredi faizlerinin yüksek olmasının yatırımları sınırlandırdığı, tasarruf faizlerinin düşük olmasının ise yüksek enflasyon ortamında tasarrufları azalttığı bilinmektedir.

Bu konuda katılım bankalarının kullandığı finansman yöntemleri, katılım bankaları ile tasarruf sahibi katılma hesabı müşterisi ve kredi müşterisi ile katılım bankası arasında ortaklık ilişkisi bulunması nedeniyle katılım bankasının, kârını maksimum yapma amacıyla, ortaklık anlaşması ile belirlenen kâr marjının üstüne çıkamamasından dolayı daha rasyonel temellere dayanmaktadır. Katılım bankalarının belirlenen kâr marjının üstüne çıkmaması ise yatırım maliyetinin daha düşük olmasına yol açmaktadır.¹⁶²

Katılım bankalarının kullandığı finansman yöntemleri, katılım bankalarının topladığı fonlar daha fazla üretime yönelik olarak kullanıldıkları için, daha rasyonel temellere dayanmaktadır. Kâr paylaşımı yönteminde fon kullanıcısı leasing ve vadeli satış yöntemlerini kullananlara göre daha avantajlı durumdadır. Çünkü leasing ve vadeli satış yöntemlerinde fon kullanıcısı için sermaye maliyeti sabittir.

¹⁶² Altan, a.g.e., s. 257.

Fon kullanıcısı leasing yönteminde vadeli satış yöntemine göre daha iyi durumda olabilir. Çünkü zarar etmesi halinde daha az geri ödeme söz konusudur. Leasing yöntemi ile finansmanda, eğer zarar olursa, kiraya veren kira konusu varlığı geri alacak ve kiralayan sadece ödenmeyen kiralardan sorumlu olacaktır.

Vadeli satış, selem satışı ve leasing yöntemlerinde fon kullanıcısı mudaraba ve muşaraka yöntemlerine göre daha avantajlı durumdadır. Çünkü bu teknikler nihai tüketim için kullanılabilir iken, mudaraba ve muşaraka yöntemleri ile nihai tüketim mallarının finansmanında kullanılamaz.

Leasing ve vadeli satış yöntemlerinin, sermaye kullanan, sermaye sahibine ne kadar ödeyeceğini, sermaye sahibi de ne kadar alacağını bildiği için ticari bankaların sistemine yakın olduğu söylenebilir. Fakat burada sermaye sahibi için yatırım kararları, sermaye kullanıcısı tarafından ödenen sermaye maliyetinden farklı olan, sermayenin getiri oranına bağlıdır. Çünkü sermaye sahibi belirsizliklere müsaade etmek zorundadır. Bundan dolayı sermayenin arz fiyatı ile talep fiyatı arasında ayrılmalar vardır.

Mudaraba yönteminde sermaye maliyeti, kâr edilmesi durumunda, sermaye sahibine ödenen kâr payı olup, beklenen kârın yüksek olması, mudaribi motive etmektedir. Eğer proje kârlı ise sermayedar ilave sermaye koymak isteyebilir.

3.1.3. Finansal Aracılık Açısından Değerlendirme

Ticari bankalar ve katılım bankaları fon fazlası olan ekonomik birimler ile fon açığı olan ekonomik birimleri karşı karşıya getirerek, finansal aracılık fonksiyonunu yerine getirmektedirler. Ticari bankalar çalışma prensipleri itibariyle kısa vadeli fonları uzun vadeli hale getirerek ve fonlara akışkanlık sağlayarak hem uzun vadeli hem de kısa vadeli fon gereksinimini karşılamaktadırlar. Katılım bankaları tasarruf sahiplerine, tasarruflarını kullanarak elde ettiği kârdan yüzde vermeyi kabul eder. Tasarruf sahibinin payı eşitlik esasına dayalı olarak bütün fon sahipleri arasında bölüştürülür. Zarar edilmesi durumunda zarara da, eşitlik esasına dayalı olarak, bütün fon sahipleri katlanırlar.

Vadeli satış yönteminin finansmanı, leasing finansmanına benzer. Aralarındaki fark vadeli satış yönteminde gelir elde etmek için ticaret yapılırken,

leasing yönteminde ticaret yapılmamasıdır. Vadeli satışın finansman yöntemi bazı konularda bankaya leasing finansman yönteminden daha fazla avantaj sağlamaktadır. Risk taşıma periyodu vadeli satış yönteminde, leasingdekinden daha kısadır. Bankanın yatırımları tamamlanmamış olsa bile banka, işlem tamamlanır tamamlanmaz, kârını bilir. Bu finansman yöntemi bankayı finansal aracılığın ötesine götürür. Burada banka finansal aracı olduğu kadar ticaret şirketi haline gelmektedir.¹⁶³

Ekonomik sisteme tam olarak güvenilmediği için, kâr-zarar paylaşımı finansman yöntemini, yüksek riske karşın projelerinden düşük getiri bekleyen müteşebbisler tercih etmektedirler. Yüksek kârlı ve düşük riskli projelerin sahipleri, sabit maliyetli finansman yöntemlerini tercih ederler. Böylece müşteriler, proje kârının büyük bölümünü kendilerine ayırırlar. Bu nedenlerden dolayı vadeli satış finansman yöntemi, kâr-zarar paylaşımı finansman yönteminden çok leasing finansman yöntemine tercih edilebilir.

Selem satış yöntemi, bankanın aktif olarak ticaret yapmasını gerektirmektedir. Ancak bankanın kârının belirlenmesinde, banka için, vadeli satış yöntemi kadar cazip değildir. Ayrıca banka gelecekteki fiyat spekülasyonlarına bağlı olarak müşteriden aşırı kâr sağlama imkânına sahip olduğundan dolayı da bu yöntem, müşterilere de cazip gelmemektedir. Kâr-zarar paylaşımı finansman yöntemi kısa dönemde şirketlerin likidite problemlerini çözmede etkin değildir. Ancak bu yöntemde etkinlik problemi, ikincil pazarlarda işlem gören araçlar bulunarak çözülebilir.

Bankalar açısından leasing yöntemi, kâr-zarar paylaşımı yönteminden daha fazla likidite problemine neden olur. Çünkü leasing işlemi kiralama süresinin uzunluğuna bağlı olarak kârlı olmakta ve leasinge yatırılan para, bankanın kârlılığını olumsuz etkilemeden, kısa dönemde geri alınamamaktadır. Bankaların likidite problemi açısından vadeli satış yöntemi, kâr-zarar paylaşımı ve leasing tekniklerinden daha iyidir.¹⁶⁴

¹⁶³ Necdet Durakbaşı, “Özel Finans Kurumları Hakkında”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Sayı:10, 1985, s. 37.

¹⁶⁴ Altan, **a.g.e.**, s. 259.

3.1.4. Maliye Politikalarının Yürütülmesine Aracılık Açısından Değerlendirme

Devlet, toplumun ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetleri vatandaşlara uygun şartlarla sağlamak zorundadır. Ancak bunları sağlarken maliye politikasının temel amaçlarının nasıl gerçekleştirileceği önemli bir soru olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir ifade ile bütçe nasıl finanse edilmelidir veya bütçe açıkları nasıl kapatılmalıdır.

Hükümetler, ücret ve maaş ödemeleri gibi süreklilik gösteren harcamalarını vergilerle finanse ederlerken, belirli bir projenin finansmanı gibi konjonktürel harcamaları özel sektörden kâr-zarar esasına göre yapılacak borçlanma ile finanse edebilirler. Merkez bankaları da kâr-zarar paylaşımı esasına dayalı olarak reel sektörlere direkt olarak yatırım yapabilirler.

Ticari bankalar, merkez bankalarının kontrolü altında maliye politikalarının yürütülmesine aracılık yapmaktadırlar. Ancak yapılan işlemlerde, faiz temel değişken olduğu için, bütçe açıklarının kapatılması ve yatırımlara kaynak ayrılması oldukça zordur. Sabit faizli finansman kaynağı olan tahvillerle bütçe açıklarının finanse edilmesi, özkaynak ortaklığına dayalı finansman modeline göre daha fazla maliyetli olduğu bilinmektedir. Bu nedenle bütçe açıklarının finansmanı için ihraç edilen hazine bonosu ve devlet tahvili borçlarının uzun vadede artmasına neden olmaktadır.

Diğer taraftan katılım bankaları, kendi mevzuatları ve merkez bankasının çizdiği sınırlar içerisinde, kâr-zarar temeline dayalı olarak, bütçenin finansmanına katılabilirler. Bankacılık alanında meydana gelecek bir kriz katılım bankalarının tabana yayılmış ortaklıklar sayesinde, ekonomiye çok ciddi zarar vermeden bertaraf edilebilir. Ayrıca merkez bankasının doğrudan reel sektörlere yatırım yapması, uygulanan maliye politikalarının etkinliğini artırabilir. Bu konunun, faizsiz bankacılık açısından ciddi bir şekilde araştırılarak, mevcut boşluğun doldurulması gerekmektedir.

3.1.5. Kaydi Para Oluşturma Açısından Değerlendirme

Kaydi paranın oluşması, banka sistemi içerisinde bir bankadan kullanılan kredinin başka bir bankada veya aynı bankada yeniden mevduat olarak değerlendirilmesi ile mümkün olmaktadır. Katılım bankaları kaynaklarını üretim ve ticaretin finansmanında kullanırlar ve kullandırdıkları kaynakların kullanım amacına uygun olarak kullanılıp kullanılmadığının kontrolünü yaparlar. Bu nedenle katılım bankalarınca kullanılan fonların kullanıcı tarafından sistem içine geri döndürülmesi mümkün değildir. Ancak rneğin vadeli satış işleminde satıcıya ödenen paranın banka sistemine geri dönmesi mümkündür. Satıcının sattı mal karşılığında aldığı parayı tekrar bankacılık sistemine yönlendirmesi ise daha çok halkın sosyal yapısı ve alışkanlıkları ile ilgili olup, satıcının parayı tekrar sisteme dahil etmesi ölçüsünde katılım bankaları da kaydi para oluşturabilmektedirler. Kaydi para oluşturma konusunda katılım bankalarının ihtiyat amacıyla kaynaklarından ayırdığı zorunlu veya zorunlu olmayan rezervlerde, ticari bankalarda olduğu, gibi etkendir.

3.2. Bankacılık Sistemi Açısından Değerlendirme

Katılım bankalarının ve ticari bankaların fon toplama, kullandırma ve hizmet işlemleri olmak üzere üç ana işlevi vardır. Ancak bu işlevler katılım bankaları ve ticari bankalar tarafından aynı yasal zeminde farklı prensiplere göre icra edilmelerinden dolayı bazı farklılıklar oluşmaktadır. Bu farklılıklar:

- Katılım bankaları cari hesap ve kr ve zarar katılma hesabı ile fon toplayarak kaynak oluştururken, ticari bankalar vadeli ve vadesiz hesaplar, açık piyasa işlemleri ile eurodolar borçlanarak kaynak oluşturabilmektedirler.

- Katılım bankaları ve ticari bankalarda gerçek kişilere ait tasarrufların 50.000.-YTL'ye kadar olan kısmı TMSF kapsamındadır.¹⁶⁵ Dolayısı ile mevduat sahibi gerçek kişilerin mevduatlarının bu tutara kadar olan kısmı açısından katılım bankaları ile ticari bankalar arasında herhangi bir farklılık bulunmamaktadır.

¹⁶⁵ (evrimii), www.tmsf.org.tr (18.01.2008)

- Katılım bankaları ile fon kullananlar arasındaki güven sorunu genellikle ticari bankalar da olduğu gibi, bankaların teminat yada ipotek alması ile çözülmektedir.

- Katılım bankalarındaki cari hesaplar ticari bankalardaki vadesi hesaba, kâr ve zarara katılma hesabı da vadeli hesaba benzemektedir. Ancak ticari bankalar vadesiz hesaplara az da olsa faiz verirlerken katılım bankaları cari hesaplar için herhangi bir ödemede bulunmamaktadır.

Katılım bankaları katılma hesaplarına meydana gelen kâr veya zarardan tahakkuk eden payı yansıtırken ticari bankalar vadeli hesaplara her şart altında faiz ödemektedirler. Yani vadeli hesap sahibi mudi açısından herhangi bir risk söz konusu değilken katılma hesabı sahibi risk taşımaktadır. Başka bir ifade ile katılım bankalarında getiri veya zarar vade başında belli değilken ticari bankalarda getiri bellidir. Ancak uygulamada ticari bankaların vadeli hesaba verdikleri net faiz oranları ile katılım bankaların katılma hesabına verdikleri kâr payı oranları birbirlerine yakın olmaktadır. Ayrıca ticari bankalarda hesap açtırılabilen tüm konvertibl paralar ile katılım bankalarında da hesap açtırılabilmektedir.

- Katılım bankaları müşterilerine talep ettikleri fonları teslim etmezler. Katılım bankaları kâr ve zarara dayalı finansman yöntemlerinde, fonları kendileri kullanmakta ve işlemleri tamamladıktan sonra müteşebbise devretmektedir. Vadeli satış şeklinde finansman yönteminde ise banka ürün bedelini fatura karşılığında direkt olarak satıcıya ödemektedir. Böylece katılım bankaları kullandırdıkları fonları daha yakından takip edebilmekte ve fonların amacı dışında kullanılmasının önüne geçebilmektedir. Ayrıca vadeli satış şeklinde finansman yönteminde kullanılan fonun fatura karşılığında satıcıya ödenmesi ekonominin kayıt altına alınmasına yardımcı olmaktadır.¹⁶⁶

- Katılım bankaları topladıkları fonları aracı bir kurum olmadan, ortaklık ilişkisi içerisinde kullandırmaktadır. Bu durum ise müteşebbis açısından paranın maliyetini artırmamaktadır.

¹⁶⁶ Altan, a.g.e., s. 261.

- Katılım bankaları ve ticari bankalar, TCMB nezdinde açılan zorunlu karşılık hesabında, YTL yükümlülüklerinin %6'sı, yabancı para yükümlülüklerinin %11'i bloke edilmektedir. Söz konusu uygulamada katılım bankaları ve ticari bankalar arasında bir ayrıma gidilmemiştir. TCMB, zorunlu karşılıklar için tüm bankalara, dolayısıyla da katılım bankalarına da faiz ödemesinde bulunmaktadır. Ticari bankalar bu faiz ödemelerini aktiflerine dahil etmekte iken katılım bankaları bu faiz gelirlerini doğrudan hesaplarına yansıtılmakta, bankacılık alanı dışında, genellikle sosyal faaliyetlerde, kullanmaktadırlar.

- 5411 sayılı yasa ile birlikte katılım bankalarının müşterileri lehine düzenlemiş oldukları teminat mektupları da Devlet İhale Kanunu kapsamında açılan ihalelerde kabul edilmeye başlanmıştır.

- Meri kanunlarda ticari bankalara uygulanan kısıtlamaların, yaptırımların tamamının katılım bankalarına da uygulanması sonucunda katılım bankaları ve ticari bankalar arasındaki farklılıklar azalmıştır.

3.2.1. Banka İşlemleri Açısından Değerlendirme

Katılım bankaları ile ticari bankalar arasındaki farklılıklar nedeniyle müşterilere sunulan hizmetler arasında da bezerlikler ile farklılıklar bulunmaktadır. Katılım bankaları farklılıklarına rağmen bankacılık sistemi dışında düşünülemez.¹⁶⁷ Bu bölümde katılım bankaları ile ticari bankaların işlemlerinin birbirine benzeyen ve ayrılan yönlerine değinilecektir. Bir önceki bölümde katılım bankaları ile ticari bankaların fonksiyonları kaynak toplama, kullandırma ve hizmet olarak ana gruplara ayrılmıştı. Bu bölümde bu fonksiyonların nasıl icra edildikleri karşılaştırmalı olarak açıklanmaya çalışılacaktır.

¹⁶⁷ Durakbaşa, a.g.e., s. 7.

Tablo 5: Kaynak Oluşturma Açısından Değerlendirme

KAYNAK OLUŞTURMA İŞLEMİ	BANKALAR	KATILIM BANKALARI
Özkaynaklar	Sermaye ve yedek akçelerden oluşur. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu hükümleri ile belirlenmiştir.	Sermaye ve yedek akçelerden oluşur. 5411 sayılı Bankacılık Kanunu hükümleri ile belirlenmiştir.
Mevduat Toplamak	Tasarruf, ticari ve resmi kuruluş mevduatı şeklinde vadeli ve vadesiz olmak üzere mevduat toplanır ve karşılığında faiz ödenir.	Tasarruf, ticari ve resmi kuruluş mevduatı şeklinde cari ve katılma hesapları yoluyla fon toplanır. Cari hesaplar karşılığında herhangi bir karşılık ödenmez. Katılma hesapları karşılığında kâr elde edilirse kârdan pay, zarar edilmesi durumunda zarardan pay yansıtılır.
Merkez Bankası Kredileri	Reeskont ve avans şeklinde merkez bankasından kullanılan kredilerdir. Maliyeti reeskont oranıdır.	Bu tür işlemlerde faiz söz konusu olması sebebiyle bu tür kaynak oluşturamazlar.
Repo	Portföylerinde bulunan vadesi henüz gelmemiş devlet tahvili ve hazine bonolarını daha sonra geri almak üzere satarak kaynak sağlayabilirler. Repo işlemini bir tür kısa vadeli mevduat olarak düşünmek mümkündür.	Repo işleminde faiz söz konusu olması sebebiyle bu tür kaynak oluşturamazlar.
Eurodolar Borçlanmalar	Ulusal bir bankanın kaynak ihtiyacını yabancı ülke bankalarından karşılığında faiz vererek karşılamasıdır.	Katılım bankasının kaynak ihtiyacını faizsiz esasla çalışan yabancı ülke bankalarından ortaklık yöntemi ile karşılaması mümkündür.
Tahvil İhracı	Yatırım ve kalkınma bankaları tahvil ihraç ederek kaynak oluşturabilirler.	Tahvil ihracı faiz söz konusu olması sebebiyle bu tür kaynak oluşturamazlar.
Varlığa Dayalı Menkul Kıymet İhracı	Halka açılmak suretiyle menkul kıymet piyasasından kaynak sağlayabilirler.	Halka açılmak suretiyle menkul kıymet piyasasından kaynak sağlayabilirler
Diğer	Bekletilen faizler, tediye emirleri, havale ve EFT talepleri kısa süreli kaynak oluşturabilir.	Bekletilen kâr payları, tediye emirleri, havale ve EFT talepleri kısa süreli kaynak oluşturabilir.

Kaynak: Mikail Altan, **Modern Bankacılık Fonksiyonları Açısından Özel Finans Kurumlarının Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Konya, 1998, s.269.

Tablo 6: Kaynak Kullanırma İşlemleri Açısından Değerlendirme

KAYNAK KULLANDIRMA İŞLEMİ	BANKALAR	KATILIM BANKALARI
Açık Kredi	Çok iyi tanınan müşteriye teminatsız olarak verilen yüksek faizli kredidir.	Çok iyi tanınan müşteriye verilen paranın aynen ger alınması karşılığında verilen borçtur. Çok sık başvuru olan bir yöntem değildir.
Cari Hesap Kredisi	Daha çok sermaye ihtiyacını karşılamaya yönelik olan bu tür kredide müşteri bankanın kendine belli bir limite kadar açtığı krediyi kullanır karşılığında faiz öder.	Kâr zarar ortaklığı çerçevesinde işletmelerin döner sermayeleri için konulan sermaye cari hesap kredisine benzemektedir.
İskonto Kredisi	Vadesi gelmeyen senetlerin nominal değerinin altında alınarak müşteriye kredi sağlanır. Senetler bankanın mülkiyetine geçmektedir.	İşlemden faiz olduğu için bu şekilde kaynak kullanılamazlar.
Senet Karşılığı Kredi	Müşterinin vadesi gelmemiş senetlerinin teminata alınarak karşılığında kredi verilmesi işlemidir. Banka verdiği kredi karşılığında faiz almakta ve senetleri merkez bankasına reeskonta verebilir.	Vadeli satış şeklinde kullanılan kredilerin teminatına müşteri senetleri alınabilir. Ancak senetleri merkez bankasına reeskonta veremez.
Pay Senedi ve Tahvil Karşılığı Kredi	Senetler karşılığı sağlanan krediler gibidir.	Pay senetleri karşılığında fon sağlanırken, tahvil işleminde faiz söz konusu olduğu için tahvil fon sağlanmaz.
Mal Karşılığı Kredi	Malın bankaya rehin bordrosu düzenleyerek rehin edilmesi karşılığında, faiz geliri elde edilmek amacıyla açılan kredidir.	Vadeli satış şeklinde finansmanda kullanılan fon için ipotek ve rehin alınabilir. Bankanın verdiği kredi aldığı rehin ile aynı tür olduğu sürece uygundur.
Ticari Vesaik Karşılığı Kredi	Mal karşılığı krediden tek farkı mal yerine malı temsil eden vesaikin olmasıdır.	Malı temsil eden vesaikler teminat olarak alınır.
Kabul Kredisi	Üzerine çekilen poliçeyi kabul ederek kendi itibarını ortaya koymak şeklinde kullanılan gayri nakdi kredidir. Faiz ve komisyon geliri elde edilir.	İşlemden faiz olduğu için bu şekilde kaynak kullanılamazlar.
Kefalet Karşılığı Kredi	Küçük esnaf, çiftçi, memur ve işçilere 3. bir kişi veya kurumun kefaleti karşılığında açılan kredidir. Banka faiz geliri elde eder.	İşlemden faiz olduğu için bu şekilde kaynak kullanılamazlar. Ancak vadeli satış şeklinde fon kullanımlarında 3. bir kişi veya kurumun kefaleti istenebilir.
Teminat Mektubu	Muhataba karşı müşterisinin yüklenimini yerine getirmemesi halinde yazılı olan tutarı kayıtsız şartsız ödemeyi kabul ederek karşılığında komisyon alır.	Muhataba karşı müşterisinin yüklenimini yerine getirmemesi halinde yazılı olan tutarı kayıtsız şartsız ödemeyi kabul ederek karşılığında komisyon alır.
Leasing	3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu hükümlerine tabidirler.	3226 sayılı Finansal Kiralama Kanunu hükümlerine tabidirler.

Vadeli Satış	Bu şekilde kaynak kullandırmazlar. İkame olarak çeşitli şekillerde nakit kredi kullanırlar.	Müşterinin talebi üzerine ihtiyaç duyulan mal, araç vb. ürünler alınarak, müşteriye üzerinde anlaşılan kâr payı ile vadeli olarak satılır.
Kâr ve Zarara Katılma	Bu şekilde kaynak kullandırmazlar. Ancak kaynakları ile çeşitli şirketlerin hisse senetlerini alarak plasman yapabilirler.	Emek-sermaye ortaklığıdır. Elde edilen kâr önce katılım bankası ile fon kullanan arasında sonra fon sahibi ile katılım bankası arasında önceden belirlenen oranlarda bölüşülür.

Kaynak: Mikail Altan, **Modern Bankacılık Fonksiyonları Açısından Özel Finans Kurumlarının Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Konya, 1998, s.270.

3.2.2. Hizmet İşlemleri Açısından Değerlendirme

Bu bölümde ticari bankaların yerine getirdikleri hizmetlerin katılım bankaları tarafından da yerine getirilip getirilemeyeceği karşılaştırmalı olarak açıklanamaya çalışılacaktır.

Tablo 7: Ödeme Araçları Çeşitliliği Açısından Değerlendirme

HİZMET İŞLEMİ	BANKALAR	KATILIM BANKALARI
Çek	Mevduat sahiplerine çek karnesi verebilirler.	Mevduat sahiplerine çek karnesi verebilirler.
Kredi Kartı	Müşterisine belli bir limite kadar kredi kartı verebilirler. Nakit çekimlerde çekilen tutara faiz işletilir. Vadesinde yapılan ödemelerde faiz işletilmez.	Müşterisine belli bir limite kadar kredi kartı verebilirler. Kredi kartlarında nakit çekim imkânı bulunmamaktadır. Vadesinde yapılmayan ödemelerde vadeli satış yöntemine göre bankanın belirleyeceği oran üzerinden vadeye yayılabilir.
Havale ve EFT İşlemleri	Tüm havale ve EFT emirleri komisyon ve ücret karşılığında yerine getirirler.	Tüm havale ve EFT emirleri komisyon ve ücret karşılığında yerine getirirler.
Akreditif	Komisyon karşılığında mal veya hizmetin bedelini ödenmeyi taahhüt ederler.	Komisyon karşılığında mal veya hizmetin bedelini ödenmeyi taahhüt ederler.
Swap	Farklı birimlerden oluşan para veya farklı koşullar taşıyan faizlerin birer mal gibi düşünülerek karşılıklı olarak değiştirilmesidir.	Katılım bankaları para birimleri farklı olduğu için döviz swapı yapabilirler ancak faiz swapı yapamazlar.
Opsiyon	Faiz ve döviz opsiyonlarında hem aracı hem taraf olarak katılabilir.	Faiz ve döviz opsiyonlarında aracı ve taraf olarak katılamazlar.
Forward ve Future Hizmetler	Bu işlemleri yapabilirler.	Paranın mal gibi düşünüldüğü bu işlemlere katılamazlar
Otomatik Vezneler (ATM)	24 saat hizmet sunabilmek adına ATM kullanılmaktadır.	24 saat hizmet sunabilmek adına ATM kullanılmaktadır.

Satış Noktasında Fon Transferi (POS)	Hizmet karşılığında komisyon geliri elde ederler.	Hizmet karşılığında komisyon geliri elde ederler.
Elektronik Nakit Yönetimi	Müşterilerinin internet üzerinden sınırlı işlemleri yapma imkânı bulunmaktadır.	Müşterilerinin internet üzerinden sınırlı işlemleri yapma imkânı bulunmaktadır.
SWİFT	Bankacılık alanında muhabirlik ilişkilerini gerçekleştirmek için bilgi transferinin sağlanmasıdır. Yurtiçi ve yurt dışı muhabir banka hizmeti vermektedirler.	Yurtiçi ve yurt dışı muhabir banka hizmeti vermektedirler.

Kaynak: Mikail Altan, **Modern Bankacılık Fonksiyonları Açısından Özel Finans Kurumlarının Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Konya, 1998.

3.3. Katılım Bankaları İle Ticari Bankaların Performanslarının Karşılaştırılması

Bu bölümden itibaren katılım bankalarının ticari bankalar ile bilanço büyüklükleri, kârlılık, gelir-gider yapısı, aktif kalitesi, pazar payı ve dağıtılan kâr payları açısından karşılaştırılacaktır. Böylelikle katılım bankalarının icra edebildikleri bankacılık fonksiyonlarındaki göreceli olan başarı veya başarısızlıkları ortaya konabilecek, çalışmanın esas amaçlarından olan katılım bankalarının ülkemiz finans kesimine katkıları irdelenecektir.

Tablo 8’de katılım bankalarının, tablo 9’da de ticari bankalarının 2001–2006 yılları arasındaki gerek yıllık gerekse de ortalama olarak performanslarını gösteren oranlara yer verilmiştir.

Tablo 8: Katılım Bankalarının 2001–2006 Yılları Arasındaki Performanslarını Gösteren Oranlar

ORANLAR	YILLAR						Ortalama
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Aktif Kalitesi Oranları							
Getiri Aktifler / Aktif Toplamı	0,560	0,590	0,620	0,706	0,745	0,785	0,668
Likit Aktifler / Aktif Toplamı	0,295	0,240	0,205	0,212	0,204	0,198	0,226
Kirli Aktifler / Aktif Toplamı	0,150	0,172	0,183	0,095	0,053	0,045	0,116
Kullandırılan Fonlar / Aktif Toplamı	0,554	0,590	0,611	0,694	0,745	0,805	0,667
Sorunlu Alacaklar / Kullandırılan Fonlar	0,266	0,190	0,104	0,074	0,047	0,062	0,124
Sorunlu Alacaklar / Aktif Toplamı	0,148	0,109	0,062	0,047	0,031	0,045	0,074
Likidite Analizi							
Likit Değerler / Aktif Toplamı	0,293	0,239	0,205	0,212	0,204	0,201	0,226
Likit Değerler / Kullandırılan Fonlar	0,524	0,405	0,336	0,306	0,274	0,236	0,347
Likit Değerler / Toplanan Fonlar	0,341	0,286	0,255	0,251	0,237	0,241	0,269
Sermaye Yeterliliği Analizi							
Öz Kaynaklar / Aktif Toplamı	0,087	0,104	0,131	0,107	0,095	0,082	0,101
Öz Kaynaklar / Kullandırılan Fonlar	0,155	0,177	0,215	0,154	0,128	0,118	0,158
Öz Kaynaklar / Toplanan Fonlar	0,101	0,125	0,163	0,126	0,110	0,098	0,121
Sorunlu Alacaklar / Öz Kaynaklar	1,702	1,050	0,470	0,438	0,329	0,356	0,724
Kârlılık Analizi							
Net Kâr / Toplam Aktifler	-0,019	0,004	0,014	0,015	0,025	0,037	0,012
Net Kâr / Öz Sermaye	0,148	0,043	0,111	0,138	0,259	0,322	0,170
AKTİF FAYDALANMASI							
Toplam K.Payı Geliri / Aktif Toplamı	0,116	0,106	0,136	0,111	0,101	0,104	0,112
Gelir Etkinliği							
Kar Payı Dışı Gelir / Aktif Toplamı	0,016	0,035	0,047	0,034	0,047	0,059	0,040
Gider Etkinliği							
Kar Payı Dışı Gider / Aktif Toplamı	0,099	0,096	0,112	0,066	0,067	0,073	0,086

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tbb.org.tr (18.01.2008), (Çevrimiçi) www.tkbb.org.tr (18.01.2008), (Çevrimiçi) www.bddk.org.tr (18.01.2008).

Tablo 9: Ticari Bankaların 2001–2006 Yılları Arasındaki Performanslarını Gösteren Oranlar

ORANLAR	YILLAR						Ortalama
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	
Aktif Kalitesi Oranları							
Getiri Aktifler / Aktif Toplamı	0,568	0,601	0,615	0,690	0,727	0,785	0,664
Likit Aktifler / Aktif Toplamı	0,584	0,581	0,587	0,554	0,527	0,517	0,558
Kirli Aktifler / Aktif Toplamı	0,171	0,172	0,148	0,120	0,095	0,086	0,132
Krediler / Aktif Toplamı	0,293	0,284	0,298	0,339	0,405	0,452	0,345
Sorunlu Krediler / Krediler	0,271	0,178	0,118	0,062	0,047	0,053	0,122
Sorunlu Krediler / Aktif Toplamı	0,079	0,050	0,035	0,021	0,019	0,018	0,037
Likidite Analizi							
Likit Değerler / Aktif Toplamı	0,584	0,581	0,587	0,554	0,527	0,535	0,561
Likit Değerler / Krediler	1,991	2,047	1,970	1,635	1,302	1,403	1,725
Likit Değerler / Mevduat	0,698	0,711	0,735	0,700	0,651	0,645	0,690
Sermaye Yeterliliği Analizi							
Öz Kaynaklar / Aktif Toplamı	0,091	0,112	0,131	0,138	0,124	0,118	0,119
Öz Kaynaklar / Krediler	0,310	0,394	0,439	0,408	0,205	0,178	0,322
Öz Kaynaklar / Mevduat	0,109	0,137	0,164	0,175	0,153	0,135	0,146
Sorunlu Alacaklar / Öz Kaynaklar	0,874	0,452	0,269	0,151	0,155	0,159	0,343
Kârlılık Analizi							
Net Kâr / Toplam Aktifler	-0,037	0,011	0,022	0,021	0,014	0,018	0,008
Net Kâr / Öz Sermaye	-0,629	0,106	0,150	0,165	0,106	0,110	0,001
Aktif Faydalanması							
Toplam Faiz Geliri / Aktif Toplamı	0,347	0,211	0,156	0,133	0,107	0,127	0,180
Gelir Etkinliği							
Faiz Dışı Gelir / Aktif Toplamı	0,032	0,051	0,056	0,034	0,030	0,028	0,039
Gider Etkinliği							
Faiz Dışı Gider / Aktif Toplamı	0,195	0,094	0,067	0,061	0,054	0,049	0,087

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tbb.org.tr (18.01.2008), (Çevrimiçi) www.tkbb.org.tr (18.01.2008), (Çevrimiçi) www.bddk.org.tr (18.01.2008).

Tablolar hazırlanırken katılım bankalarının ve ticari bankalarının toplam bilanço değerlerinden ortalamalar 6 yıllık süreçte yıllık olarak oran analizi şeklinde yapılmıştır.

Getirili Aktifler / Aktif Toplamı: Getirili aktiflerin aktif toplamına oranı incelendiğinde, katılım bankalarının 2001 yılında %56 olan bu oranı 2006 yılında %78,2'ye yükselmiştir. Söz konusu oran ticari bankalar ile paralellik göstermektedir.

Likit Aktifler / Aktif Toplamı: Tablo 8 ve 9'dan likit aktiflerin aktif toplamı içerisindeki payına baktığımızda katılım bankalarının likit aktiflerinin toplam aktifin içerisinde ortalama %25 gibi bir paya sahip olduğu görülmektedir. 2001 yılında %29 bu oran 2006 yılında %19'da kalmıştır. Ticari bankalarının likit aktiflerinin aktif

toplamına oranı 2001 yılında %58 olarak gerçekleşmiştir. İzleyen yıllarda da yine bu orana yakın bir seyir izlemiş ve 2006 yılında %51,7 olarak gerçekleşmiştir.

Ticari bankalarının likit aktifler/ aktif toplamı oranı ortalama olarak %55,8 olarak gerçekleşmiştir. Ticari bankalarının aktiflerinin ciddi kısmının likit getirili aktiflerden oluşması (repo ters repo işlemleri, interbank para piyasası işlemleri, hisse senetleri ve diğer hazır menkul kıymetler vb.) likidite oranını da yükseltmektedir.

Kirli Aktifler / Aktif Toplamı: Kirli aktiflerin aktif toplamına oranına baktığımızda katılım bankalarının bu konuda ticari bankalara göre daha iyi bir aktif kalitesine sahip olduğu görülmektedir. 2001–2003 yılları döneminde katılım bankaları leasing alacaklarını sabit duran varlıklarda izlemesine rağmen kirli aktif / aktif toplamı oranı %30’u geçmemiştir. 2004 yılında %9,5 iken 2005 yılında %5,3’e, 2006 yılında da %45’e gerilemiştir. Kirli aktiflerin düşük olması aktif kalitesini artırıcı etken olmaktadır.

Ticari bankalarının kirli aktiflerinin aktif toplamına oranı 2001 ve 2002 yılında %17 seviyesinde gerçekleşmiş, 2003 yılında %14,8, 2004 yılında %12 ve 2005 yılında %9,5, 2006 yılında da %86 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 9’den da görüleceği gibi ticari bankalarının kirli aktifleri yüksek bir paya sahiptir. Kirli aktifler herhangi bir getiri sağlamadığından aktifin kalitesini düşürücü bir etki göstermektedir.

Kullandırılan Fonlar / Aktif Toplamı: Katılım bankalarının kullandırılan fonlar / aktif toplamı oranı da yine aynı şekilde 2001 yılında %55,4 iken 2006 yılında %80,5’e yükselmiştir. Kredilerin aktif toplamına oranı ise 2001 yılında %29,3’den 2006 yılında %45,2’ye yükselmiştir. Katılım bankalarının aktif kalitesi kullandırdıkları fonların kalitesine bağlı olmaktadır. Ticari bankaları kredilerin dışında hisse senetleri ve diğer hazır menkul kıymetler kalemleri ile getirili aktiflerini artırmakta, böylece fazla kredi riskine girmemektedirler. Katılım bankaları kriz ortamlarından çok fazla etkilenmektedirler. Bu bankaların aktiflerinin %75’e yakın kısmı kullandırılan fonlardan oluşmakta iken ticari bankalarda bu oran %40’larda kalmaktadır. Buradan risk yüklenimi açısından katılım bankaları daha riskli

olmalarına rağmen, ekonomiye direkt katkıları açısından daha etkili oldukları sonucu çıkartılabilir.

Sorunlu Alacaklar / Kullandırılan Fonlar: 2001–2005 döneminde katılım bankalarında sorunlu alacakların kullandırılan fonlara ve aktif toplamına oranına baktığımızda; sorunlu alacaklar / kullandırılan fonlar oranının devamlı olarak azaldığı görülmektedir. 2001 yılında %26,6 olan bu oran 2006 yılında katılım bankalarında %6,2'ye düşmüştür. Katılım bankalarının kullandıkları fonlar doğrudan reel sektöre kullandırıldığından yaşanan ekonomik sıkıntılar katılım bankalarına doğrudan etki etmektedir. Sorunlu alacakların aktif toplamına oranı katılım bankalarında 2001 yılında %14,8 iken 2006 yılında %4,5'e gerilemiştir. Bu oranın 6 yıllık ortalaması %7,4'tür. Ticari bankalarında gecikmiş alacakların kredilere oranı katılım bankaları ile hemen hemen aynıdır. Gecikmiş krediler reel sektörden kaynaklanan gecikmiş alacaklar olduğundan ekonomide yaşanan sıkıntılar kredileri etkilemektedir. Ticari bankalarında gecikmiş kredilerin aktif toplamına oranı katılım bankalarına göre daha iyidir. Ticari bankalar aktiflerini daha hızlı büyütmüşlerdir. Ticari bankalarında gecikmiş kredilerin aktif toplamına oranı %7,9'dan %1,8'e gerilemiştir.

Likidite Analizi: Katılım bankaları ile ticari bankaların likit değerlerinin değişik kalemlerdeki analizine Tablo 8 ve Tablo 9'da yer verilmiştir. Likit değerlerin aktif toplamına oranı yukarıda değinilmiştir. Bu oran bankanın ani nakit çıkışı durumlarında bu çıkışa vereceği tepkinin gücünü göstermektedir. Ticari bankalar bu konuda katılım bankalarına göre çok daha fazla avantajlıdır.

Katılım bankaları ile ticari bankaların likit değerler / aktif toplamı oranları arasında iki kata yakın bir fark vardır. Katılım bankalarında likit değerlerin kullandırılan fonlara oranı 2001 yılında %52,4 iken giderek azalmış ve 2006 yılında %23,6'ya gerilemiştir. Katılım bankalarının 6 yıllık ortalaması %34,7 olup, söz konusu oran son 4 yılda ortalamanın altında gerçekleşmiştir. Ticari bankalarında likit değerlerin kredilere oranı azalma gösterse de %100'ün üzerindedir.

Katılım bankalarında 2001–2006 döneminde likit değerlerin toplanan fonlara oranı 2001 ile 2006 yılları arasında %34,1'den %24,1'e gerilemiştir. Katılım

bankaları her geçen yıl kullandırdıkları fonların miktarını artırdıkça bu oran düşmektedir. Ticari bankalarında 2001–2006 döneminde likit değerler / mevduat oranı %64,5 ile %73 arasında değişmektedir. Bu oranın 6 yıllık ortalaması %69 dur. Ticari bankalarının 2006 yılında kullandırdıkları krediler artınca bu oran aşağıya doğru inmiştir. Ticari bankalar hâla ellerindeki mevduatın büyük bir kısmını likit değerlerde tutmaktadırlar.

Sermaye Yeterliliği Analizi: 2001–2006 dönemine ilişkin sermaye yeterliliği analizine baktığımızda; katılım bankalarının öz kaynakların aktif toplamına oranı 2001 yılında %8,7 iken 2003 yılında %13'e kadar çıkmış ardından yine %8,2'ye düşmüştür. Katılım bankaların son yıllarda yakaladıkları aktif artışı hızını öz kaynak artışına yansıtamamışlardır. Ticari bankaların öz kaynaklarının aktif toplamına oranı 2001 yılında %9,1 iken 2006 yılında %11,8'e çıkmıştır. Ticari bankaları 2002 yılından itibaren yıllık olarak kâr elde etseler de toplamda geçmiş yıllar net zararından dolayı bilançolarına devamlı olarak zarar yansımaktadır.

Ticari bankalar, geçmiş yıllar net zararından dolayı bilançolarına devamlı olarak zarar yazmalarına rağmen ödenmiş sermayelerinin ve kâr yedeklerinin yüksekliği nedeniyle öz kaynaklar / aktif toplamı oranında katılım bankalarından yüksek oranlar elde edebilmişlerdir.

Öz kaynaklar / kullanılan fonlar oranı ticari bankaların oranları katılım bankalarına göre daha yüksektir. Katılım bankalarında bu oran 2001 yılında %15,5 iken 2003 yılında %21,5'e çıkmış ve ardından 2006 yılında da tekrar %11,8'e düşmüştür. Katılım bankalarının aktiflerinin ortalama olarak %75'ler düzeyindeki kısmının kullanılan fonlardan oluşması söz konusu oranı da düşürmektedir.

Söz konusu oran ticari bankalarda %31'den %43,9'a yükselmiş izleyen yıllarda düşerek 2006 yılında %17,8 olarak gerçekleşmiştir. Son yıllarda ticari bankaların da kredilerini artırmaları bu oranın aşağıya doğru düşmesine yol açmaktadır. 2001–2006 yılları arasında öz kaynak / toplanan fonlar oranı katılım bankaları için %12'ler seviyesindedir. Ticari bankalarda söz konusu oran öz kaynak / mevduat oranı %10,9'dan %15'lere yükselmiş, 2006 yılında %13,5 olarak gerçekleşmiştir. Ticari bankaların öz kaynakları mevduat artışına göre biraz daha

fazla artmaktadır. Son 5 yılda elde edilen kârlar geçmiş yıllar zararlarını azalttığı için öz kaynaklar da artış göstermektedir.

Sorunlu alacakların öz kaynaklara oranına baktığımızda katılım bankaları için her ne kadar 2001 yılından 2006 yılına kadar devamlı bir düşüş olsa da bu oranın çok yüksek olduğu görülmektedir. 2001 yılında söz konusu oran %170 iken izleyen yıllarda %45 seviyelerine ve ardından 2006 yılında %35,6'ya düşmüştür. Bunda katılım bankalarının son yıllarda ödenmiş sermayelerini ve net kârlarını artırmaları etkili olmuştur. Ticari bankalarında gecikmiş alacakların öz kaynaklara oranı 2001 yılında %87,4 iken izleyen yıllarda büyük düşüşler ile birlikte %15,9'a düşmüştür. Bu düşüşte öz kaynak toplamının artışı da önemli rol oynamıştır.

Kârlılık Analizi: Tablo 8 ve 9'da kârlılık analizi oranlarına baktığımızda katılım bankaları ile ticari bankaların oranları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. 2001–2006 döneminde katılım bankaları toplamda 2001 yılı haricinde devamlı kâr elde etmişlerdir. 2001 yılında da yaşanan ekonomik krizin de etkisi ile kullanılan fonların tahsilinin gecikmesi ve kullanılan fonların düşük maliyetler ile sabit oranlardan kullanılmasından kaynaklanan maliyet kayıpları oluşmuştur. Bunun dışında diğer yıllarda net kâr / aktif toplamı oranı devamlı artış göstermiştir. Söz konusu oran 2002 yılında %0,4 iken 2006 yılında %3,7'ye ulaşmıştır. Ticari bankalarında net kâr / aktif toplamı oranı da aynı katılım bankalarındaki gibi 2001 yılında eksi olarak gerçekleşmiş izleyen %2,2'ye kadar çıkmış, 2006 yılında %0,18 olmuştur. Ticari bankalarının net kârlarının aktif toplamına oranı çok düşük kalmaktadır. Katılım bankalarının aktif kârlılığı da yüksektir.

2001–2006 döneminde net kâr / öz kaynak oranı da katılım bankalarında 2001 yılı hariç devamlı artış göstermiştir. Net kârın öz kaynaklara oranı 2006 yılında %32,2'ye ulaşmıştır. Ticari bankalarda bu oran %11'dir. Ticari bankalar öz kaynaklarını yüzdesel olarak katılım bankalarına göre daha fazla artırdıklarından dolayı kârlılıkları düşük oranda kalmıştır.

Aktif Faydalanması Analizi: 2001–2006 yılları arasında kâr payı gelirlerinin aktif toplamına oranı katılım bankalarında %10 seviyelerindedir. Katılım bankalarının aktiflerindeki artışlar kullanılan fonlardan kaynaklandığı için elde

edilen kâr payları da buna paralel olarak aynı oranda artmaktadır. Ticari bankalarında yüksek faiz dönemlerinde faiz gelirlerinin aktife oranı %34,7'lerde iken 2006 yılında %12,7'ye düşmüştür. Ticari bankalar krediler dışında diğer getirili kalemlere de yatırım yapmaktadırlar. Bu kalemlerin gelirleri düşük olduğundan faiz gelirlerinin artışı aktif toplamı artışından düşük kalmaktadır.

Gelir ve Gider Etkinliği Analizi: Kâr payı dışı gelirlerin aktife oranının 2001–2006 yılları arası ortalaması katılım bankaları ve ticari bankaları için yakın değerlerdedir. Ancak 2005 yılından itibaren durum katılım bankalarının lehine değişmeye başlamıştır.

Katılım bankaları kâr payı dışı gelirler kalemlerini ticari bankalara göre yüzdesel olarak daha fazla artırmaktadırlar. Kâr payı dışı giderlerde ise 2001 yılı dışında katılım bankalarının aktif toplamına oranı daha yüksektir. Son yıllarda ticari bankalar faiz dışı giderlerinin aktif toplamı içindeki payını azaltmaktadırlar. Bu oran ticari bankalarda 2001 yılında %19,5 iken 2006 yılında %4,9'a düşmüştür. Katılım bankalarında ise bu oran %9,9'dan %7,3'e gerilemiştir. Katılım bankalarında bu oranın düşüşü biraz yavaş olmaktadır.

Özet olarak katılım bankaları aktif kaliteleri açısından ticari bankalara göre daha riskli ancak daha fazla getirisi olan bir yapıya sahiptirler. Katılım bankalarının sorunlu alacaklar kalemlerinin azalması kullanılan fonların kalitesini de artıracaktır. Katılım bankaları likidite yönünden ticari bankaların hemen hemen yarısı durumundadır. Katılım bankaları için en büyük risk ani ve büyük montanlı nakit çıkışları durumunda likidite sorunu yaşanması ihtimalidir.

Sermaye yeterlilik oranları açısından yakın oranlara sahiptirler. Katılım bankalarının sorunlu alacaklarının öz kaynaklar toplamına oranının giderek azaldığından bu oranda ileride ticari bankaların oranları ile yakın seviyelere gelecektir. Kârlılık oranları açısından katılım bankalarının kârlılık oranları da ticari bankaların ortalama oranlarından biraz daha yüksektir.

3.4. Katılım Bankalarının Seçilmiş Bazı Büyüklüklerinin Ticari Bankalar İle Karşılaştırılması

Bu bölümde katılım bankalarının da dâhil edildiği Türk bankacılık sistemi içerisinde, katılım bankalarının yerini ve sektör içerisindeki gelişimini tespit etmek amacıyla, katılım bankaları ile ticari bankaların aktif büyüklükleri, mevduat hacimleri, nakdi kredi tahsisleri, kârlılıkları, şube ve personel sayıları karşılaştırılacaktır.

3.4.1. Aktif Büyüklük Açısından Karşılaştırma

Tablo 10'da katılım bankaları ile ticari bankaların aktif büyüklükleri verilmiştir.

Tablo 10: Katılım Bankaları İle Ticari Bankaların Aktif Büyüklükleri

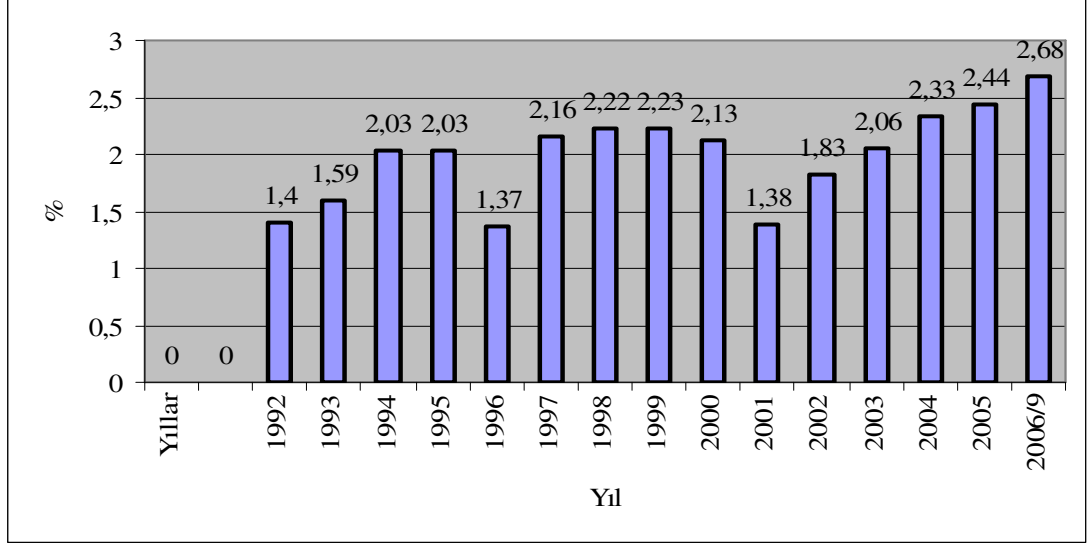
Tablo: 1.000.-YTL

YILLAR	KB AKTİF TOP.	TB AKTİF TOP.	KB+TB AKTİF TOP.	KB/TB (%)	KB/(KB+TB) (%)
1992	7.883	553.929	561.812	1,42	1,40
1993	16.886	1.047.988	1.064.874	1,61	1,59
1994	41.777	2.018.938	2.060.715	2,07	2,03
1995	84.960	4.102.384	4.187.344	2,07	2,03
1996	124.726	8.959.111	9.083.837	1,39	1,37
1997	428.008	19.378.544	19.806.552	2,21	2,16
1998	836.131	36.827.949	37.664.080	2,27	2,22
1999	1.642.285	72.120.858	73.763.143	2,28	2,23
2000	2.266.000	104.088.037	106.354.037	2,18	2,13
2001	2.365.000	169.221.332	171.586.332	1,40	1,38
2002	3.962.000	212.675.488	216.637.488	1,86	1,83
2003	5.252.000	249.749.773	255.001.773	2,10	2,06
2004	7.298.681	306.451.565	313.750.246	2,38	2,33
2005	9.945.431	396.970.059	406.915.490	2,51	2,44
2006/9	12.698.921	460.988.505	473.687.426	2,75	2,68

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.tkbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.bddk.org.tr (21.06.2007).

Grafik 1'de katılım bankalarının aktifleri toplamının bankacılık sektörü içerisindeki durumu şematize edilmiştir.

Grafik 1: Katılım Bankalarının Aktifleri Toplamının Bankacılık Sektörü İçerisindeki Payı

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.tkbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.bddk.org.tr (21.06.2007).

Türk bankacılık sektörünün toplam aktifleri içerisinde katılım bankalarının oranı 1992 yılında %1,40'tır. Bu oran 1993 yılında %1,59, 1994 ve 1995 yıllarında %2,03 olarak gerçekleşmiştir. Tablo 10 incelendiğinde bu yıllar içerisinde katılım bankalarının aktif toplamlarının, sektörün toplam aktif büyüklüğü içerisinde önemli oranda yükseldiği dikkat çekmektedir. Bu yükselişi, 1994 yılında yaşanan ekonomik krizde katılım bankalarının aktiflerinin önemli bir bölümünün yabancı para cinsinde olmasından dolayı katılım bankalarının krizden daha az etkilendikleri şeklinde yorumlayabiliriz.

Katılım bankalarının Türk bankacılık sektörü içerisindeki payının azaldığı 1996 yılında bu oran %1,37 olarak gerçekleşmiş ve 1997 ile 2000 yılları arasında ortalama olarak %2,20'ler seviyesinde olmuştur. Ekonomik krizin yaşandığı, faizlerin yükseldiği ve BDDK tarafından İhlâs Finans Kurumu A.Ş.'nin faaliyet izninin kaldırıldığı 2001 yılında, katılım bankalarının toplam aktif büyüklüğü bankacılık sektörü toplamının %1,38'i kadar olmuştur. 2002 yılında %1,83 olan söz konusu oran izleyen yıllarda devamlı olarak artmış, 2006 yılının Eylül ayında ise %2,68 olarak en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

3.4.2. Toplanan Fon Açısından Karşılaştırma

Tablo 11’da 1992 yılından itibaren katılım bankalarının ve ticari bankaların mevduat toplamları verilmiştir.

Tablo 11: Katılım Bankalarının ve Ticari Bankaların Mevduat Toplamları

Tablo: 1.000.-YTL

YILLA R	KB MEVDUAT TOPLAMI	TB MEVDUAT TOPLAMI	KB+TB	KB/TB (%)	KB/(KB+TB) (%)
1992	6.245	305.489	311.734	2,04	2,00
1993	14.055	544.966	559.021	2,58	2,51
1994	34.280	1.275.113	1.309.393	2,69	2,62
1995	64.334	2.664.936	2.729.270	2,41	2,36
1996	98.345	6.145.516	6.243.861	1,60	1,58
1997	380.347	12.545.561	12.925.908	3,03	2,94
1998	719.668	24.185.291	24.904.959	2,98	2,89
1999	1.445.267	48.263.739	49.709.006	2,99	2,91
2000	1.863.000	68.442.406	70.305.406	2,72	2,65
2001	1.917.000	116.646.946	118.563.946	1,64	1,62
2002	3.206.000	142.387.988	145.593.988	2,25	2,20
2003	4.111.000	160.812.250	164.923.250	2,56	2,49
2004	5.992.159	197.393.862	203.386.021	3,04	2,95
2005	8.369.155	253.578.919	261.948.074	3,30	3,19
2006/9	10.263.150	294.561.669	304.824.819	3,48	3,37

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.tkbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.bddk.org.tr (21.06.2007).

Katılım bankalarının topladığı fon miktarı 1992 yılında, bankacılık sektörü toplamının %2’sidir. Bu oran 1993 ve 1994 yıllarında önemli ölçüde artarak sırasıyla %2,51 ve %2,62 olmuştur. 1996 yılında, 1994 ekonomik krizinin etkilerinin atılması ile ticari bankalar kendilerini toparlamış, sektörde yaşanan bu toparlanmaya katılım bankaları ayak uyduramamıştır. 1996 yılında %1,58 olarak tespit edilen söz konusu oran 1997 yılında sıçrama göstererek %2,94’e yükselmiştir. 1997 yılından itibaren izleyen üç yıl boyunca söz konusu oran yaklaşık olarak %2,90’lar seviyesinde kalmıştır. 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonucunda katılım bankalarının mevduatlarının toplamı sektör içerisinde %1,62’ye gerilemiş ve katılım bankaları 2000 yılında yakaladıkları seviyeyi 2004 yılına kadar da yakalayamamışlardır. 2001 yılında yaşanan bu düşüşün altında ise İhlâs Finans Kurumu’nun tasfiye edilmesi neticesinde katılım bankalarına yönelik olarak yaşanan banka hücumu yer almaktadır. 2002 yılında %2,20 olan söz konusu oran izleyen

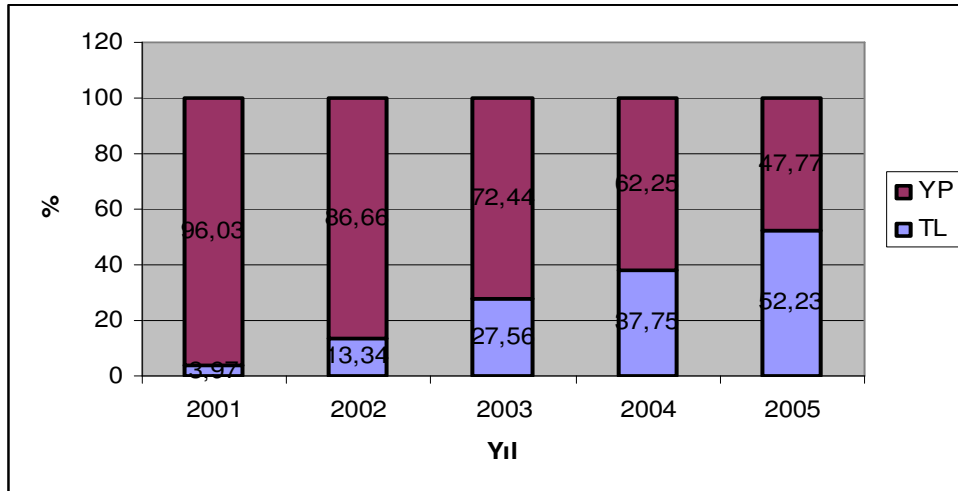
yıllarda devamlı olarak artmış 2006 yılının Eylül ayında ise %3,37 olarak en yüksek seviyesine ulaşmıştır.

Ancak katılım bankalarının toplam fon içerisindeki payının %3,37 gibi çok düşük düzeyde olması, katılım bankaları tarafından toplanan fon tutarlarının ticari bankalar düzeyine ulaşması, kısa zamanda mümkün gözükmemektedir.

Toplanan fonlar yıllar itibari ile yukarıda belirtildiği gibi gelişme gösterirken toplanan fonların Türk Lirası ve yabancı para cinsinden kompozisyonunu vermek faydalı olacaktır. Katılım bankalarının mevduat toplamaları içerisindeki Türk Lirası payı 2001 yılında %3,97 gibi çok düşük seviyelerde iken, söz konusu oran ekonomide yaşanan olumlu gelişmeler ve Kasım 2000 ile Şubat 2001 mali krizlerinin etkilerinin atlatılması dolayısıyla, süreç içerisinde sıçrama göstermiş, 2005 yılında yabancı para oranını aşarak %52,23 olmuştur.

Grafik 2’de 2001 yılından itibaren katılım bankalarının topladığı mevduatın Türk Lirası ve yabancı para cinsinden durumu şematize edilmiştir.

Grafik 2: Katılım Bankalarının Topladığı Mevduatın Türk Lirası Ve Yabancı Para Cinsinden Dağılımı

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tkbb.org.tr.(21.06.2007)

3.4.3. Nakdi Kredi Kullandırmaları Açısından Karşılaştırma

Tablo 12’de 1992 yılından itibaren katılım bankalarının ve ticari bankaların kullandırdıkları nakdi kredilerin toplam tutarları verilmiştir.

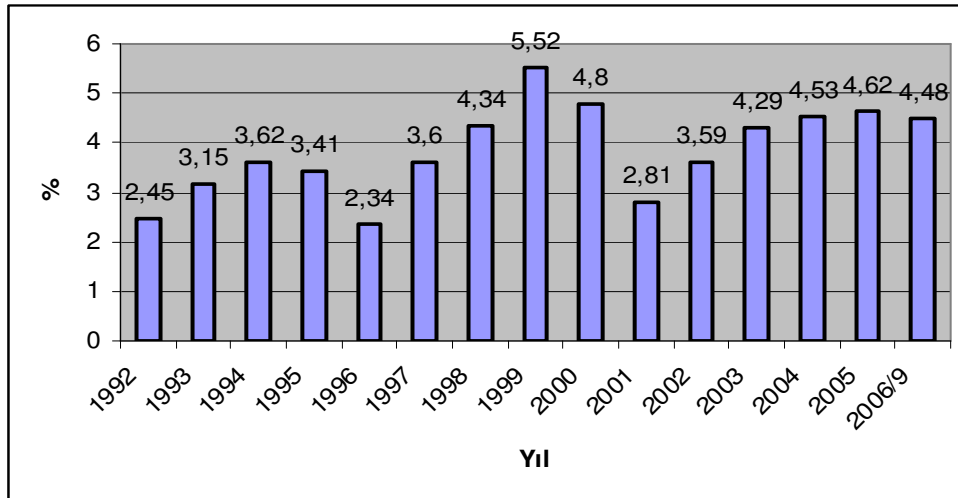
Tablo 12: Katılım Bankalarının ve Ticari Bankaların Kullandırdıkları Nakdi Kredi Toplamları Tablo: 1.000.-YTL

YILLAR	KB KULLAN. FONLAR	TB KULLAN. KREDİLER	KB+TB	KB/TB (%)	KB/(KB+TB) (%)
1992	5.821	231.532	237.353	2,51	2,45
1993	14.125	433.707	447.832	3,26	3,15
1994	29.635	789.853	819.488	3,75	3,62
1995	61.560	1.743.685	1.805.245	3,53	3,41
1996	92.472	3.860.068	3.952.540	2,40	2,34
1997	329.183	8.811.893	9.141.076	3,74	3,60
1998	640.304	14.122.355	14.762.659	4,53	4,34
1999	1.269.247	21.714.974	22.984.221	5,85	5,52
2000	1.726.000	34.205.806	35.931.806	5,05	4,80
2001	1.073.000	37.085.766	38.158.766	2,89	2,81
2002	2.101.000	56.370.271	58.471.271	3,73	3,59
2003	3.138.000	69.990.148	73.128.148	4,48	4,29
2004	4.894.665	103.241.145	108.135.810	4,74	4,53
2005	7.407.498	153.059.052	160.466.550	4,84	4,62
2006/9	9.554.592	203.753.107	213.307.699	4,69	4,48

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.tkbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.bddk.org.tr (21.06.2007).

Grafik 3’de katılım bankalarının nakdi kredileri toplamının bankacılık sektörü içerisindeki durumu şematize edilmiştir.

Grafik 3: Katılım Bankalarının Nakdi Kredileri Toplamının Bankacılık Sektörü İçerisindeki Payı

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.tkbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.bddk.org.tr (21.06.2007).

Katılım bankalarının kullandığı nakdi kredilerin toplamı 1992 yılında, bankacılık sektörü toplamının %2,45'idir. Bu oran 1993 ve 1994 yıllarında önemli ölçüde artarak sırasıyla %3,15 ve %3,62 olmuştur. 1996 yılında, yukarıda bahsedilen sebepler nedeniyle, %2,34 olarak tespit edilen söz konusu oran 1997 yılında sıçrama göstererek %3,60'a yükselmiştir.

1997 yılından itibaren izleyen dört yıl boyunca devamlı olarak yükselen ve 1999 yılında %5,52 ile şu ana kadarki en yüksek seviyesine ulaşan söz konusu oran, 2001 yılında yaşanan kriz sonucunda, sekiz yıl öncesine dönerek %2,81 olarak gerçekleşmiş, izleyen yıllarda ise devamlı artarak 2005 yılında %4,62, 2006 yılı Eylül ayında bir önceki yıla göre 0,14 azalarak %4,48 olmuştur.

3.4.4. Toplanan Fon/Kullandırılan Kredi Oranı Açısından Karşılaştırma

Tablo 13'de 1992 yılından itibaren katılım bankalarının ve ticari bankaların topladıkları fon/kullandırılan nakdi kredi oranları verilmiştir.

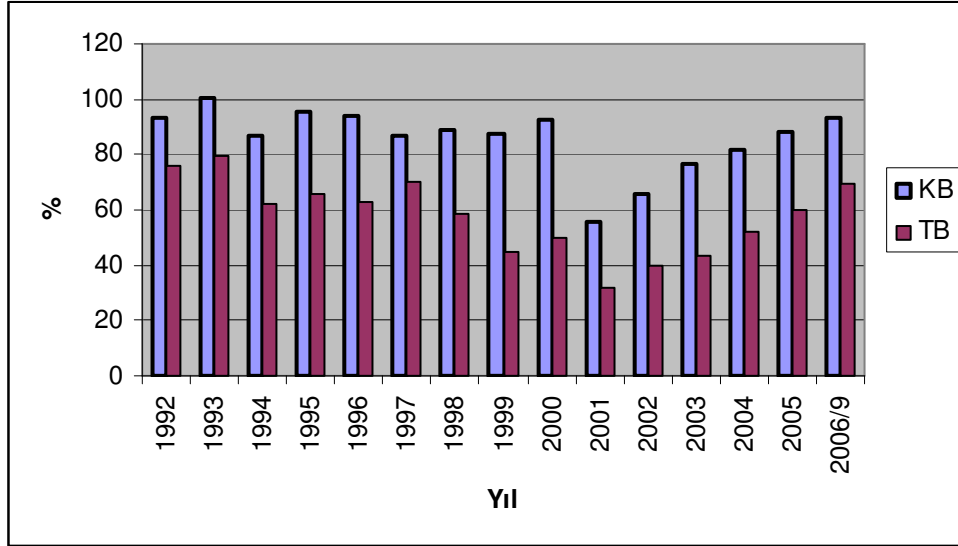
Tablo 13: Katılım Bankalarının ve Ticari Bankaların Topladıkları Fon/Kullandırılan Nakdi Kredi Oranları Tablo: 1.000.-YTL

YILLAR	KB TOPLAM FON	KB KULLANDIRILAN NAKDİ KREDİ	(%)	TB TOPLAM FON	TB KULLANDIRILAN NAKDİ KREDİ	(%)
1992	6.245	5.821	93,21	305.489	231.532	75,79
1993	14.055	14.025	99,78	544.966	433.707	79,58
1994	34.280	29.635	86,45	1.275.113	789.853	61,94
1995	64.334	61.560	95,69	2.664.936	1.743.685	65,43
1996	98.345	92.472	94,03	6.145.516	3.860.068	62,81
1997	380.347	329.183	86,55	12.545.561	8.811.893	70,24
1998	719.668	640.304	88,97	24.185.291	14.122.355	58,39
1999	1.445.267	1.269.247	87,82	48.263.739	21.714.974	44,99
2000	1.863.000	1.726.000	92,65	68.442.406	34.205.806	49,98
2001	1.917.000	1.073.000	55,97	116.646.946	37.085.766	31,79
2002	3.206.000	2.101.000	65,53	142.387.988	56.370.271	39,59
2003	4.111.000	3.138.000	76,33	160.812.250	69.990.148	43,52
2004	5.992.159	4.894.665	81,68	197.393.862	103.241.145	52,30
2005	8.369.155	7.407.498	88,51	253.578.919	153.059.052	60,36
2006/9	10.263.150	9.554.592	93,10	294.561.669	203.753.107	69,17

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.tkbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.bddk.org.tr (21.06.2007).

Grafik 4’de katılım bankalarının ve ticari bankaların topladıkları fon/kullandırılan nakdi kredi oranlarının durumu şematize edilmiştir.

Grafik 4: Katılım Bankalarının ve Ticari Bankaların Topladıkları Fon/Kullandırılan Nakdi Kredi Oranları

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.tkbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.bddk.org.tr (21.06.2007).

Tablo 13’den katılım bankalarının, 1992 ile 2006 yılları arasında topladıkları fonların yaklaşık olarak %85,7’sini, ticari bankaların ise %57,7’sini nakdi kredi olarak kullandıkları anlaşılmaktadır. Yine tablo 13’den, katılım bankalarının, faaliyet mantalitelere uygun olarak, yıllara göre değişmekle birlikte, kaynaklarının önemli bir bölümünü reel ekonomiye aktardıkları sonucu çıkartılabilir. Ancak bu durum aslında çift yönlüdür. Zira bir tarafta elindeki kaynakları alternatif fon değerlendirme yöntemleri ile değerlendirme imkânı bulunmayan, kaynaklarını sadece kredi olarak kullanılabilecek katılım bankaları ile diğer tarafta kaynakları ile özellikle, 1994 yılında yaşanan ekonomik krizden sonra reel ekonomiyi finanse etmekten ziyade, daha güvenilir olan kamu kesimini finanse eden ticari bankalar bulunmaktadır.

Ekonomik krizin yaşandığı ve faiz oranların göreceli olarak yüksek olduğu 1994 ve 2001 yıllarında ticari bankaların mevcut kaynaklarının çok düşük bir kısmını kredi olarak kullandıkları görülmektedir. Faizlerin düşme eğilimi gösterdiği 2003

yılından itibaren, kamu kesiminin finanse edilmesinin cazip olmaktan çıkması dolayısıyla ticari bankaların, kaynaklarını giderek artan oranlarda nakdi kredi olarak kullandıkları söylenebilir.

3.4.5. Kârlılık Açısından Karşılaştırma

Tablo 14’de 2000 yılından itibaren katılım bankaları ile ticari bankaların toplam vergi sonrası net kârları verilmiştir.

Tablo 14: Katılım Bankaları İle Ticari Bankaların Toplam Vergi Sonrası Net Kârları Tablo: 1.000.000.-YTL

YILLAR	KB KÂRI	TB KÂRI	KB+TB	KB/TB (%)	KB/(KB+TB) (%)
2000	9	-2.424	-2.415	-0,37	0,37
2001	-45	-6.322	-6.367	0,71	0,71
2002	17	2.357	2.374	0,72	0,72
2003	74,5	5.610	5.685	1,33	1,31
2004	106	6.456	6.562	1,64	1,62
2005	250	5.714	5.964	4,38	4,19
2006/9	286	8.447	8.733	3,39	3,27

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.tkbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.bddk.org.tr (21.06.2007).

Katılım bankaları, kârlılık konusunda İhlâs Finans Kurumu A.Ş.’nin tasfiye edildiği ve cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizlerinden birinin yaşandığı 2000 ile 2003 yılları arasında iyi bir performans gösterememişlerdir. Ancak 2003 yılında katılım bankalarının toplam kârları, tüm bankacılık sektörü kârının %1,31’i iken bu oran izleyen yıllarda devamlı artarak 2005 yılında şu ana kadarki en yüksek seviyesi olan %4,19 olmuştur. 2006 yılının Eylül ayında söz konusu oran 0,92 azalarak %3,27 olarak gerçekleşmiştir.

3.4.6. Banka ve Şube Sayıları Açısından Karşılaştırma

Tablo 15’de 2002 yılından itibaren Türk finans sektörü içerisinde yer alan bankalar ile şubelerinin sayıları verilmiştir.

Tablo 15: Türk Finans Sektörü İçerisinde Yer Alan Bankalar İle Şubelerinin Sayıları

	31.12.2002		31.12.2003		31.12.2004		31.12.2005		31.12.2006	
	B*	Ş**	B	Ş	B	Ş	B	Ş	B	Ş
Mevduat bankaları	40	6.087	36	5.949	35	6.088	34	6.228	33	6.804
Kamu	3	2.019	3	1.971	3	2.149	3	2.035	3	2.149
Özel	20	3.659	18	3.594	18	3.729	17	3.799	14	3.582
Fon	2	203	2	175	1	1	1	1	1	1
Yabancı	15	206	13	209	13	209	13	393	15	1.072
Kalkınma ve yatırım bankaları	14	19	14	17	13	18	13	19	13	45
TB Toplamı	54	6.106	50	5.966	48	6.106	47	6.247	46	6.849
KB Toplamı	5	148	5	188	5	255	4***	237	4	355
Genel Toplam	59	6.254	55	6.154	53	6.361	51	6.484	50	7.204

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.tkbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.bddk.org.tr (21.06.2007).

* B : Banka Sayısı

** Ş : Şube Sayısı

*** Anadolu Finans Kurumu A.Ş. ve Family Finans Kurumu A.Ş., 30.12.2005 tarihinde Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. unvanı altında birleşmişlerdir.

Tablo 15 incelendiğinde, ticari banka sayısının azalmasına rağmen şube sayısında ciddi bir artış olduğu dikkat çekmektedir. Türk finans sektörü içerisindeki banka sayısının 2003 yılında yüksek oranda azaldığı, izleyen yıllarda ise azalmanın daha düşük olduğu görülmektedir.

2003 yılından itibaren ekonomide yaşanan olumlu gelişmeler sayesinde, Türk finans sektörüne yabancı yatırımcıların ilgisi artmıştır. Yabancı yatırımcıların ülkemizde yeni bir banka kurmaktansa göreceli olarak ucuz olan mevcut özel bankaları satın almayı tercih etmeleri sonucunda, Türk finans sektörü içerisinde yabancı bankaların payı yükselmiştir.

Yine tablo 15’de sektör içerisindeki banka sayısının azalmasına rağmen bankaların şube sayısının 2004 yılından itibaren ciddi oranda yükseldiği görülmektedir. Bu durum ise sektördeki yerli bankaları satın alan yabancı bankaların şubeleşmeye yöneldikleri şeklinde yorumlanabilir.

2002 yılında sektörde yer alan katılım bankası sayısının beş, şube sayıları toplamının 148 olduğu görülmektedir. 2003 yılında şube sayısı 188'e, 2004 yılında ise 67 adet artarak 255'e yükselmiştir. 2005 yılı sonunda Anadolu Finans Kurumu A.Ş. ve Family Finans Kurumu A.Ş.'nin birleşerek Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş. unvanı altında faaliyetlerine devam etmesi ile sektördeki katılım bankası adedi dörde, birleşmeden dolayı atıl konumda olan şubelerin kapatılmasıyla katılım bankalarının toplam şube sayısı 237'ye inmiştir. 2006 yılında ekonomide yaşanan olumlu gelişmeler, katılım bankalarına yatırılan fonların TMSF tarafından güvence altına alınması ve katılım bankalarının kendilerinden beklenen atılımı göstermek adına şubeleşmeye yönelmeleri sonucunda 2006 yılı içerisinde katılım bankaları 118 adet yeni şube açarak toplam şube sayılarını 355'e yükseltmişlerdir.

Katılım bankalarının şube sayılarının artması katılım bankalarının, mudilere ve kredi talep edenlere daha hızlı, kaliteli ve yerinde hizmet sunma imkânını artıracığından dolayı ilerleyen dönemlerde katılım bankalarının fon toplamları ve kullandırmalarının daha hızlı bir şekilde artacağı düşünülmektedir.

3.4.7. Personel Sayıları Açısından Karşılaştırma

Tablo 16'da 2002 yılından itibaren Türk finans sektörü içerisinde yer alan bankaların personel sayıları verilmiştir.

Tablo 16: Türk Finans Sektörü İçerisinde Yer Alan Bankaların Personel Sayıları **Adet**

	31.12.2002	31.12.2003	31.12.2004	31.12.2005	31.12.2006
Mevduat bankaları	118.329	118.607	122.630	127.857	138.570
Kamu	40.158	37.994	39.467	38.046	39.223
Özel	66.869	70.614	76.880	78.806	73.220
Fon	5.886	4.518	403	395	333
Yabancı	5.416	5.481	5.880	10.610	25.794
Kalkınma ve Yatırım bankaları	5.221	4.642	4.533	4.401	4.573
TB Toplamı	123.550	123.249	127.163	132.258	143.143
KB Toplamı	2.541	3.520	4.789	5.749	7.114
Genel Toplam	126.091	126.769	131.952	138.007	150.257

Kaynak: Çevrimiçi) www.tbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.tkbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.bddk.org.tr (21.06.2007).

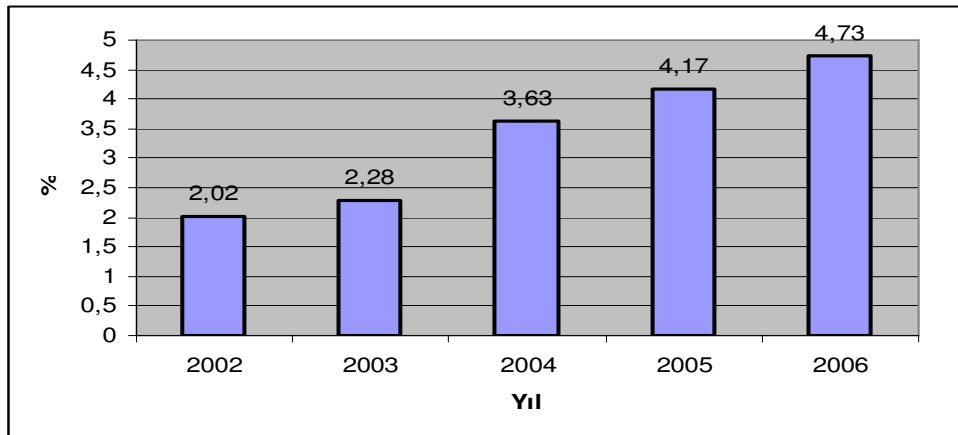
Tablo 16 incelendiğinde kamu bankalarında çalışan personel sayısında önemli bir değişiklik olmadığı, fondaki bankaların personelinin çeşitli kamu kurum ve kuruluşlarına gönderilmesi sonucunda fondaki bankaların personel sayısının azaldığı görülmektedir.

Yabancı bankaların personel sayısı 2002 yılından 2006 yılının sonuna kadar yaklaşık olarak beş kat artmıştır. Bu artışta Türk bankacılık sektörü içerisinde yabancı bankaların gerek özel bankaları satın alması gerek de şubeleşme çalışmaları önemli rol oynamıştır. Aynı dönem içerisinde özel bankaların sayısında ciddi bir azalma olmasına rağmen personel sayıları da 2002 yılından 2006 yılı sonuna kadar 6.351 kişi artarak 73.220'ye ulaşmıştır. Bu yükselişte özel bankaların da yabancı bankalar gibi şubeleşme atağına geçmelerinin etkili olduğu söylenebilir.

Katılım bankalarında 2002 yılı sonunda toplam 2.541 kişi çalışmaktadır. Bu sayı 2003 yılı sonunda 979 kişi artarak 3.520 olmuştur. Tablo 16 dikkatli incelendiğinde katılım bankalarının toplam personel sayının 2002 yılından itibaren istikrarlı bir şekilde arttığı görülecektir. Bu yükselişte gerek özel gerek de yabancı bankalar da olduğu gibi şubeleşme ve büyüme amacının etkili olduğu söylenebilir.

Grafik 5'de katılım bankalarının personel sayısı toplamının tüm sektör içerisindeki durumu şematize edilmiştir.

Grafik 5: Katılım Bankalarının Personel Sayısı Toplamının Tüm Sektör İçerisindeki Payı

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.tkbb.org.tr (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.bddk.org.tr (21.06.2007).

3.4.8. Mevduat Dağılımı Açısından Karşılaştırma

Tablo 17’de 2006 ve 2007 yıllarında katılım bankaları ile ticari bankaların mudi sayıları ile mevduat toplamları verilmiştir.

Tablo 17: Katılım Bankalarının ve Ticari Bankalarının Mevduat Toplamları ve Mudi Sayıları

Yıllar	KB Mevduat Toplamı (YTL)	TB Mevduat Toplamı (YTL)	Katılma Hesabı (Adet)	Mevduat Hesabı (Adet)
2007	14.834	342.031	1.210	71.938
2006	11.152	296.495	1.003	72.495

Kaynak: BDDK, Ocak 2008 Aylık Bülteni.

Tablo 17 incelendiğinde 2006 yılında katılım bankalarında mudi başına ortalama olarak 11.119.-YTL tutarında mevduat bulunduğu, söz konusu rakamın ticari bankalarda ise 4.090.-YTL olduğu görülmektedir. 2007 yılında ise söz konusu ortalama mevduat rakamları, her iki banka grubu içinde artarak, katılım bankaları için 12.260.-YTL, ticari bankalar için ise 4.755.-YTL olmuştur. Yukarıdaki tablodan, genel olarak, katılım bankaları mudilerinin ticari bankaların mudilerinde daha yüksek gelir grubuna mensup oldukları ileri sürülebilir. Ancak yukarıda yer alan tablonun daha iyi yorumlanabilmesi için gerek katılım bankalarında, gerekse de ticari bankalarda değerlendirilen mevduatın dağılımını incelemek gerekir.

Tablo 18: Katılım Bankaları ve Ticari Bankaların Mevduat Dağılımı

Banka	2007	On Bin YTL'ye Kadar	On Bin-Elli Bin YTL Arası	Elli Bin-İkiyüzelli Bin YTL Arası	İkiyüzelli Bin-Bir Milyon YTL Arası	Bir Milyon YTL Üzeri	Toplam
TB	Toplam Mudi (Bin Adet)	68.815	2.325	684	94	19	71.937
	Toplam Mevduat (Milyon YTL)	27.091	56.244	73.917	47.031	137.748	342.031
KB	Toplam Mudi (Bin Adet)	1.108	139	33	4	1	1.285
	Toplam Mevduat (Milyon YTL)	1.605	3.489	3.699	2.140	3.900	14.833

Banka	2006	On Bin YTL'ye Kadar	On Bin-Elli Bin YTL Arası	Elli Bin-İkiyüzelli Bin YTL Arası	İkiyüzelli Bin-Bir Milyon YTL Arası	Bir Milyon YTL Üzeri	Toplam
TB	Toplam Mudi (Bin Adet)	69.403	2.283	702	91	17	72.496
	Toplam Mevduat (Milyon YTL)	25.624	50.699	62.457	40.008	117.707	296.495
KB	Toplam Mudi (Bin Adet)	888	116	28	4	1	1.037
	Toplam Mevduat (Milyon YTL)	1.286	2.686	2.878	1.718	2.584	11.152

Kaynak: BDDK, Ocak 2008 Aylık Bülteni.

Tablo 18 incelendiğinde katılım bankalarında düşük ve orta meblağlı hesap adedinin ve bu grupların toplam mevduatının arttığı ve ayrıca üst meblağlı hesap sayısının ciddi anlamda değişmemesine rağmen bu gruplara ait mevduat toplamının da arttığı görülmektedir. Ticari bankalarda alt ve orta meblağlı hesap adedinin azaldığı, diğer grupların hesap adetlerin ve tüm grupların mevduat toplamalarının arttığı görülmektedir.

Tabloda yer alan verilere yüzde analizi yöntemi uygulandığında, 2007 yılı için, ortalama olarak onbin YTL mevduata kadar olan hesapların adetleri toplamı oranının toplam mevduat hesabı sayısı içerisinde katılım bankaları için %86, ticari bankalar için %96, söz konusu hesap gruplarının toplam mevduat tutarı içerisinde aldıkları payların sırasıyla %11 ile %8 olduğu, ikiyüzellibin YTL ve üzeri hesapların her iki banka grubu içinde toplam hesap adedi oranının %1'in altında olmasına rağmen mevduat toplamaları oranlarının katılım bankaları için %40, ticari bankalar için ise %54 olduğu, orta meblağlı diyebileceğimiz onbin ile ellibin YTL mevduat arasındaki hesapların katılım bankalarındaki hesap adedi oranının %14, toplam mevduat içerisindeki payının %49, ticari bankalarda ise hesap adedi oranının %3, toplam mevduat içerisindeki payının %38 olduğu ortaya çıkmaktadır. Buradan 2007 yılı için, katılım bankaları ile ticari bankaların mevduat hesapları dağılımının adet olarak onbin YTL'ye kadar olan hesap grubunda yoğunlaştığı, toplam mevduat dağılımının ticari bankalarda yüksek meblağlı hesaplarda ağırlık kazandığı, katılım bankalarında ise ağırlığın orta ve üst meblağlı hesaplar arasında dağıldığı görülmektedir.

3.4.9. Mudiler Açısından Karşılaştırma

Aşağıdaki tablolarda, ülkemizde faaliyette bulunan katılım bankaları ve ticari bankalar tarafından 100 birim Türk Lirası, Amerikan Doları ve EURO cinsinden mevduata karşılık olarak verilen bir yıllık brüt kâr payı ve faiz oranları verilmiştir.

Tablolarda, 30.12.2005 tarihine kadar bankacılık faaliyetlerine devam eden Anadolu Finans Kurumu A.Ş. ve Family Finans Kurumu A.Ş.'ye ait veriler bulunmakla birlikte bu tarihten sonra söz konusu katılım bankalarının birleşmesiyle kurulan Türkiye Finans Katılım Bankası A.Ş.'ye ait verilere yer verilmiştir.

Aynı dönem içerisinde birim mevduata verilen kâr payı ve faiz oranının doğru olarak karşılaştırılabilmesi amacıyla;

- Katılım bankaları açısından verilen veriler, ilk yılın Aralık ayının son haftası içerisinde açılan 100 birimlik bir yıl vadeli katılma hesabının izleyen yılın Aralık ayında kapatılması halinde hesaba tahakkuk ettirilen brüt kâr payı oranını,

- TB Ortalaması olarak verilen veriler, ilk yılın Aralık ayında açılan 100 birimlik bir yıl vadeli mevduat hesabına verilen mevduat ağırlıklı ortalama brüt faiz oranını ifade etmektedir.

Hazine ortalaması olarak verilen veriler Hazine Müsteşarlığı'nın ilk yılın Aralık ayı içerisinde gerçekleştirdiği ihalelerin yıllık bileşik faizinin miktar ile ağırlıklandırılmış oranını ifade etmektedir.

TÜFE rakamları olarak verilen veriler ilgili dönemde tüketici fiyat endeksindeki artış oranını ifade etmektedir.

3.4.9.1. YTL Mevduata Verilen Kâr Payı ve Faiz Oranları Açısından Karşılaştırma

Tablo 19: Türk Lirasına Verilen Brüt Kâr Payları ve Ticari Bankaların Verdiği Brüt Ortalama Faiz Tutarları

(%)

	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Bankasya	45,45	41,99	25,41	18,31	17,16
Anadolu Finans	41,41	40,04	25,36	18,29	-
Family Finans	40,75	39,84	25,01	18,92	-
Albaraka Türk	38,52	36,42	24,74	18,98	16,81
Kuveyt Türk	40,40	38,47	24,84	18,70	16,94
Türkiye Finans	-	-	-	-	16,51
TB Ortalaması	61,31	49,18	32,64	22,31	16,57
Hazine Ortalaması	74,1	49,8	27,9	23,1	14,2
TÜFE Ortalaması	29,7	18,4	9,3	7,7	9,6

Kaynak:, (Çevrimiçi) www.tcmb.gov.tr, (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.hazine.gov.tr (21.06.2007), Asya Katılım Bankası A.Ş. Akasya Raporlar Sistemi.

Tablo 19’da, katılım bankalarının Türk Lirası katılma hesaplarına verdikleri kâr payı oranlarının 2005 yılı sonuna kadar ticari bankaların Türk Lirası karşılığında verdikleri faiz oranlarını yakalayamadıkları görülmektedir. Özellikle tabloda yer alan ilk üç yıl içerisinde tasarruflarını katılım bankalarında değerlendiren tasarruf sahiplerinin ciddi oranlarda zarar ettikleri bu sürecin 2006 yılında ise tersine döndüğü görülmektedir.

Tablo 19 detaylı olarak incelendiğinde Hazine Müsteşarlığı’nın ihalelerinde verdiği yıllık bileşik faiz oranları ile TÜFE rakamları arasındaki marjın yüksek olduğu yıllarda ticari bankaların mevduata verdikleri faiz oranının, 2003 yılı haricinde, Hazine Müsteşarlığı’nın faiz oranının altında kalmak suretiyle, katılım bankalarının kâr payı oranlarından yüksek olduğu görülmektedir. Ancak Hazine Müsteşarlığı’nın ihalelerinde verdiği faiz oranı ve TÜFE rakamı arasındaki marjın kapanmaya başlaması ile ticari bankalar gerçek anlamda bankacılık yapmaya başlamışlar, bunun sonucunda da mevduata verdikleri faiz oranları katılım bankalarının kâr payı oranlarına yaklaşmıştır.

3.4.9.2. USD Mevduata Verilen Kâr Payı ve Faiz Oranları Açısından Karşılaştırma

Tablo 20: Amerikan Dolarına Verilen Brüt Kâr Payları ve Ticari Bankaların Verdiği Brüt Ortalama Faiz Tutarları (%)

	2001-2002	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Bankasya	5,05	3,99	3,54	3,59	4,78
Anadolu Finans	3,32	3,93	3,36	3,84	-
Family Finans	3,39	4,04	3,47	3,84	-
Albaraka Türk	3,49	3,19	3,47	3,74	4,68
Kuveyt Türk	3,54	3,74	3,22	4,87	4,94
Türkiye Finans	-	-	-	-	5,49
TB Ortalaması	6,08	3,83	3,60	3,53	3,37

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tcmb.gov.tr, (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.hazine.gov.tr (21.06.2007), Asya Katılım Bankası A.Ş. Akasya Raporlar Sistemi.

Tablo 20 incelendiğinde katılım bankaları tarafından birim Amerikan Doları mevduata verilen kâr payı oranlarının 2002 ile 2003 yılları arasında ticari bankaların ortalamasından düşük olduğu, izleyen yıllarda sürecin katılım bankalarının lehine döndüğü görülmektedir. Özellikle 2005 ile 2006 yıllarında katılım bankaları tarafından Amerikan Doları cinsinden mevduata verilen kâr payı oranlarının yaklaşık olarak ticari bankaların 1,5 katı olduğu görülmektedir.

3.4.9.3. EURO Mevduata Verilen Kâr Payı ve Faiz Oranları Açısından Karşılaştırma

Tablo 21: EURO'ya Verilen Brüt Kâr Payları ve Ticari Bankaların Verdiği Brüt Ortalama Faiz Tutarları (%)

	2002-2003	2003-2004	2004-2005	2005-2006
Bankasya	3,99	3,55	3,56	4,29
Anadolu Finans	3,93	3,36	3,64	-
Family Finans	4,08	3,48	3,64	-
Albaraka Türk	3,12	3,46	3,73	4,45
Kuveyt Türk	3,80	3,24	3,5	4,26
Türkiye Finans	-	-	-	5,06
TB Ortalaması	4,44	3,84	3,33	2,9

Kaynak: (Çevrimiçi) www.tcmb.gov.tr, (21.06.2007), (Çevrimiçi) www.hazine.gov.tr (21.06.2007), Asya Katılım Bankası A.Ş. Akasya Raporlar Sistemi.

Tablo 21 incelendiğinde katılım bankaları tarafından birim EURO mevduata verilen kâr payı oranlarının Amerikan Doları'na benzer bir seyir izlediği görülmektedir. 2002 ile 2003 yılları arasında ticari bankaların ortalamasından düşük olan kâr payı oranları izleyen yıllarda katılım bankalarının lehine dönmüştür.

3.5. Katılım Bankalarının Ekonomiye Katkıları

20 yılı aşkın süredir Türk mali sisteminde yer alan katılım bankalarının, Türkiye ekonomisine birçok açıdan katkıları bulunmaktadır. Bunlardan bazılarında aşağıda değinilmiştir.

- Katılım bankalarının iktisadi kalkınma açısından en önemli katkısı halkımızın bir kesiminin faizden sakınması sebebiyle atıl duran ve mali sisteme girmeyen tasarrufları toplayıp, iktisadi hayata dâhil etmiş olmalarıdır.¹⁶⁸ İstenilen seviyeye ulaşılamamasına ve sahip olunan potansiyelden çok uzakta olunmasına rağmen bu konuda katılım bankalarının yerine getirdikleri işlev Türkiye ekonomisine önemli getiriler sağlamaktadır. Tablo 11 incelendiğinde, 2006 yılı Eylül ayı itibarıyla katılım bankalarının topladıkları fon miktarının 10.263.150.-YTL olduğu görülmektedir. Toplanan fonların genelde bankacılık kesimi dışında kalan fonlar olduğu dikkate alındığında, bu miktar, katılım bankaları tarafından ekonomiye kazandırılmış ilave bir fon olarak değerlendirilebilir.

- Katılım bankaları, Türk mali sisteminde çeşitliliği ve derinliği artırmışlardır. Katılım bankaları tarafından fon toplama ve fon kullandırma alanlarında uygulanan yeni yöntemler, tasarruf sahipleri ve fon kullanan sektörlerce benimsenmiş ve böylece mali sisteme yeni usuller kazandırılmıştır. Ayrıca bu bankalar tarafından topluma sunulan 'kâr ve zarar ortaklığı' anlayışı, ekonomik hayatımıza alternatif yatırım ve tasarrufları değerlendirme imkânlarının girmesini sağlamıştır.¹⁶⁹

- Katılım bankaları çalışma sistemleri gereği topladıkları fonları Devlet İç Borçlanma Senetleri gibi menkul kıymetlere plase etmemekte ve Merkez

¹⁶⁸ Sebahattin Zaim, "Özel Finans Kurumları'nın Sağlıklı Çalışabilmesi İçin Evvela İnsan Modelinin Oluşması Gerekir", **Türkiye'de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama**, İstanbul, Albaraka Türk Yay., 2000, s. 189.

¹⁶⁹ Özsoy, (1997), **a.g.e.**, s. 185-186.

Bankası'nda blokesi mecburi fonlar ile günlük nakit ihtiyaçları dışında kalan paralarla doğrudan doğruya reel ekonomiyi finanse etmektedirler.¹⁷⁰

Türkiye ekonomisinin en önemli problemlerinden birisi ekonominin üretim ekonomisinden rant ekonomisine dönüşmüş olmasıdır. Bankalar tarafından toplanan mevduatın büyük bir kısmı tarım, sanayi, ticaret ve hizmet gibi reel ekonomik sektörlere kredi olarak sunulmamaktadır.¹⁷¹ Tablo 13 incelendiğinde, katılım bankalarının topladıkları fonları, %90'lara varan oranlarda, reel ekonominin finansmanında kullandıkları görülmektedir. Ekonomide durgunluk ve kriz dönemlerinde dahi katılım bankaları reel sektörü finanse etmeye devam etmekte ve bankalar tarafından başvuru verilen kredileri geri çağırma gibi yollara başvurmamaktadırlar. Ayrıca katılım bankalarının topladıkları fonları, proje bazında kullandırmaları ve reel karşılığı olmayan projeleri desteklememeleri kaynakların etkin şekilde kullanılmasını sağlamaktadır.

- Türkiye'de kayıt dışı ekonomi olgusu varlığını kabul ettirmiştir. Kayıt dışı ekonomi beraberinde yüksek oranda vergi kayıplarına neden olmakta ve vergi toplamada etkinliği azaltmaktadır. Topladıkları fonları büyük oranda sanayi, ticaret ve hizmet sektörlerindeki işletmelere kullandıran katılım bankaları, şirketler adına yaptıkları bütün alım-satımları belgeye dayandırmak zorunda olduklarından, ticari bankalar gibi, ekonominin kayıt altına alınmasında ve vergi gelirlerinin artırılmasında olumlu katkılarda bulunmaktadır.

- Katılım bankalarının önemli bir fonksiyonları da Ortadoğu ülkeleri ile Türkiye arasında bir köprü vazifesi görmeleridir.¹⁷² Kuruldukları tarihten itibaren katılım bankaları, petrol üreticisi Ortadoğu ülkelerinden ülkemize, amaçlanan düzeyde olmasa da, bir miktar yabancı kaynak çekmişlerdir ve bu ülkeler ile olan ticaretin gelişmesine katkıda bulunmuşlardır.

¹⁷⁰ Mustafa Tosun, "Türk Mali Sisteminde Özel Finans Kurumları Deneyimi ve ÖFK'ların Türk Banka Sistemi İçindeki Yerleri Üzerine", **Türkiye'de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama**, İstanbul, Albaraka Türk Yay., 2000, s. 189.

¹⁷¹ Özsoy, (1997), **a.g.e.**, s. 186-187.

¹⁷² **A.e.**, s. 188.

- Katılım bankaları kur ve faiz riskini üstlenmedikleri, kısa vadeli olarak topladıkları fonları kısa vadeli ekonomik faaliyetlerin finansmanında, uzun vadeli fonları ise uzun vadeli ekonomik faaliyetlerin finansmanında kullanarak bilançoların aktif ve pasif tarafları arasında vade uyumunu sağladıkları ve bu özelliklerinin katılım bankalarını likidite riskinden koruduğu ve katılım bankaların sadece piyasa ve kredi riskine maruz kaldıkları düşünüldüğünde katılım bankalarının ülkemiz ekonomisi için, az da olsa, istikrar unsurlarından birisi olduğu ileri sürülebilir.

SONUÇ

Finansal sistem; finansal kurumlar, finansal araçlar ve finansal piyasalardan oluşan ve ekonomide fon fazlası olan birimlerden, fon açığı olan birimlere piyasa mekanizması içerisinde fon aktarımı sağlayan sistemdir. Finansal sistemin amacı fonların en uygun fiyatla, en hızlı şekilde el değiştirmesine imkân vererek neticede üretimi, milli geliri, verimliliği ve rekabet gücünü artırmaktır.

Finansal sistem içerisinde finansal kurumlar, piyasalar ve araçlar gerek fon sahiplerinin gerek de yatırımcıların değişen, çeşitlenen ve giderek artan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için zaman içerisinde kendisini çeşit, sayı ve nitelik açısından geliştirmek zorundadır. Ülkemizde 19. yüzyılda yabancı sermayeli bankalar ile başlayan finansal kurumlaşma, günümüzde merkez bankası koordinatörlüğünde ticari, kalkınma ve katılım bankaları ile çeşitli borsa ve aracı kurumlar, leasing ve faktöring şirketleri gibi kuruluşlarla oldukça gelişmiş bir düzeye gelmiştir.

Günümüzde bankalar icra ettikleri finansal aracılık, dış ticareti fonlama, uluslararası mali piyasalarda risk yönetimi, kaynakların etkin kullanımı, gelir ve servet dağılımını etkileme, kaydi para yaratma, para ve maliye politikalarını yürütme ve ekonomiyi yönlendirme fonksiyonları ile modern toplumların vazgeçemeyeceği temel unsurlardan biri haline gelmişlerdir. Günümüzde bankalar hizmetlerini piyasaya ödeme araçları, elektronik bankacılık hizmetleri ve menkul kıymetler üzerinde kendileri ve müşterileri adına birtakım işlemler yaparak sunmaktadırlar.

Ülkemizdeki sermaye piyasaları genellikle kısa vadeli ve spekülâtif yapıdadır. Bu sorunu aşmak için finansal sistem içerisinde spekülasyonları en aza indirerek, uzun vadeli finansman işlevi görebilecek yeni kurumların oluşturulması gerekmektedir. Ülkemizde katılım bankaları spekülâtif ve uzun vadeli fon sağlayabilen kurumlar olarak ortaya çıkmışlardır.

Ülkemizde 24.01.1980 tarihinde alınan kararlar ve devamında yaşanan ekonomik yapılanma ile 1970'lerin sonlarında petrol fiyatlarındaki aşırı artış sayesinde döviz bolluğu yaşayan petrol zengini Ortadoğu ülkelerinin sermayesinin ülkemize gelişini hızlandırmak amacıyla faizsiz olarak faaliyet gösteren katılım bankalarının kurulmasına 1983 yılında müsaade edilmiştir. Bu amaçla kurulan ve

1985 yılında faaliyete başlayan katılım bankaları 2006 yılı sonu itibari ile dört banka, 355 şube ve 7.114 personel ile hizmet vermektedirler.

Katılım bankaları ile ticari bankalar birbirlerinden tamamıyla ayrı oluşumlar değildir. Katılım bankaları da ticari bankalar gibi, tamamen ücret veya komisyona dayalı olarak, banka garantileri verebilmekte, akreditif açabilmekte, çek, poliçe ve banka havalesi gibi ticari bankaların müşterilerine sundukları hizmetleri de icra edebilmektedirler. Spot piyasada döviz işlemleri de yapmaktadırlar.

Katılım bankaları, kaynakları ile piyasanın ihtiyaç duyduğu emtiaların temini için üretimi ve yatırımı doğrudan finanse ettiklerinden dolayı ekonomik istikrarı bozacak herhangi bir spekülatif faaliyete girmemektedirler.

Katılım bankaları, kâr-zarar prensibine göre çalıştıkları için yaşanacak olası bir ekonomik kriz sonucundaki etkiler katılım bankalarının mudilerini de kapsayacak şekilde yayılacağından dolayı krizin etkilerinin daha az hissedilmesi mümkündür.

Katılım bankaları faizsiz enstrümanlarla faaliyet gösterdikleri için ekonomik kriz dönemlerinde kur ve faiz riskini üstlenmemekte sadece piyasa ve kredi riskine maruz kalmaktadırlar. Ayrıca kısa vadeli olarak topladıkları fonları kısa vadeli ekonomik faaliyetlerin finansmanında, uzun vadeli fonları ise uzun vadeli ekonomik faaliyetlerin finansmanında kullanmaktadırlar. Bu durum bilançolarının aktif ve pasif tarafları arasında vade uyumunu sağlamak ve katılım bankalarını likidite riskinden korumaktadır.

Katılım bankalarının kısa vadeli atıl fonlarının değerlendirilmesini sağlayacak, hazine bonusu ve devlet tahviline tekabül eden faizsiz kamu borçlanma senetleri bulunmamaktadır. Ayrıca katılım bankalarının kısa vadeli borçlanma imkânı ve elinde kısa vadeli atıl fon bulunan bankaların bu fonlarını değerlendirebilmelerini sağlayacak sistemleri bulunmamaktadır.

Katılım bankalarının nakdi kredi işlemlerinde %90'lara varan oranlarda vadeli satış yöntemini kullanmaları ve mudilerine piyasa faiz oranlarına yakın kâr payı vermeleri, katılım bankalarının ticari bankalarla aynı olduğu izlenimini doğurmakta bu durum ise katılım bankacılığı mantalitesine ters düşmektedir.

Katılım bankalarının çalışma prensiplerinden biriside tasarruflarını katılım bankalarında değerlendiren fon sahiplerinin risk olarak belli bir dönem sonrasında oluşacak kâra ve zarara katılmalarıdır. Ancak katılım bankalarında değerlendirilen tasarrufların TMSF kapsamına alınmaları kâr ve zararın paylaşılması mantalitesine ters düşse de tasarruflarını katılım bankalarında değerlendiren fon sahipleri için ilave bir güvence sağlamıştır.

Tasarruflarını katılım bankalarında değerlendiren fon sahiplerinin, belli bir dönem sonrasında anaparası üzerine kâr payı alıp alamayacağına dönem sonuna kadar bilinmemesi fon sahipleri açısından risk unsuru oluşturmaktadır.

Katılım bankaları ticari işletmelerin kısa dönem işletme sermayesini kredi şeklinde finanse edemezler. Bu durum ise katılım bankalarının işletmelerin sermayelerinin finansmanında yetersiz kalmalarına yol açmaktadır.

2001 yılından itibaren katılım bankalarının bankacılık sektörü içerisinde toplam aktifler yönünden payı ve topladıkları fonlar istisnai bazı yıllar dışında sürekli artmıştır. Ayrıca bu dönem içerisinde katılım bankalarının net kârları toplamının artış oranlarının ticari bankaların oranlarından genellikle yüksek oranlarda gerçekleşmiştir.

Ülkemizde 2006 yılı Eylül ayı itibari ile bankacılık sektörü tarafından toplanan fonların %3,37'si katılım bankaları tarafından toplanırken sektörün kullandığı nakdi kredilerin %4,48'i katılım bankaları tarafından kullanılmıştır. 2006 yılı Eylül ayı itibari ile katılım bankaları topladıkları fonların %93,1'ini nakdi kredi olarak kullanırken ticari bankalarda bu oran %69,17 olmuştur. Söz konusu oranlar, katılım bankaların topladıkları fonları ortalama olarak tekrar ekonomiye yönlendirme konusunda ticari bankalara göre daha başarılı olduğu ortaya koymaktadır.

Katılım bankalarının mevduat toplamalarının sektör toplamı içerisindeki payının 2001 yılından itibaren artması, toplanan fonların da genelde mevduat olarak bankalara gitmeyen fonlar olduğu dikkate alındığında, ekonomiye kazandırılmış ilave bir fon olarak değerlendirilebilir.

2001-2007 yılları arasında, kârlılık oranları açısından, katılım bankalarının ortalama kârlılık oranları ticari bankaların ortalama oranlarına göre daha yüksek gerçekleşmiştir. Aktif kalitesi açısından katılım bankaları, ticari bankalara göre daha riskli ancak daha fazla getirisi olan bir yapıdadırlar. Katılım bankalarının likidite durumu ticari bankaların yarısı olduğundan ani ve büyük montanlı nakit çıkışları durumunda katılım bankaları ticari bankalara göre daha büyük risk taşımaktadır.

Mudiler açısından ise katılım bankalarının Türk Lirası, Amerikan Doları ve EURO cinsinden mevduata verdikleri ortalama kâr payı oranlarının 2000 ile 2005 yılları arasında bazı dönemlerde ticari bankaların ortalamasının altında bazı dönemlerde üzerinde gerçekleştiği görülmektedir.

Ülkemizdeki katılım bankalarının sektör içerisindeki payının sektör üzerinde hâkimiyet sağlayacak kadar yüksek oranlara ulaşması, ülkemizdeki bankacılık sektörünün yapısı, ekonomik ilişkiler içerisinde bulunduğumuz diğer ülkelerinin ekonomik sistemleri, uluslararası piyasalarda giderek artan rekabet ile dünya genelinde yaşanan küreselleşme ve para transferlerinin kolay ve mali piyasaların giderek daha esnek hale gelmesi gibi sebepler başta olmak üzere katılım bankalarının ürün çeşitliliğini geliştirememeleri ve finansal ürünlerinin ticari bankaların ürünlerinden piyasaların ihtiyaçlarını karşılamada daha yetersiz ve kısıtlayıcı olması gibi sebeplerden ötürü mümkün görülmemektedir.

Bugün faizsiz bankacılık kavramının fikri anlamda kurucusu sayılan Mısır'da dahi pür faizsiz bankacılık yapılmamaktadır. Aynı şekilde kendi iç işlemlerinde faiz ve faizli işlemlerin yasaklandığı, bankaların yaptıkları işlemlerden sadece komisyon aldığı Suudi Arabistan ve diğer bazı Ortadoğu ülkeleri kendi tasarruflarını, Avrupa Birliği ülkeleri veya ABD gibi, ülkeleri dışında değerlendirirken, tasarrufları karşılığında reel faiz almaktadırlar. Aslında bu durumu normal karşılamak gerekir. Çünkü günümüzde dünya, kapitalizmin temel görüşleri üzerine kurulmuş olan ekonomik sistemlerle yönetilmektedir ve ülkelerin her ne kadar faiz ve faizli işlemleri kendi iç işlemlerinde yasaklamış olsalar dahi, tasarrufları karşılığı faiz almaları kaynaklarının reel değerini korumak adına rasyonel bir davranış olmaktadır.

Buraya kadar yapılan çalışmalar sonucunda şu sonuçlara ulaşılmıştır.

- Faizsiz bankacılık batı ülkelerinde de kabul görmüştür. Dünya genelinde önde gelen Citibank, Deutsche Bank ve Swiss Bank gibi büyük birçok bankaların faizsiz bankacılık hizmetleri sunan birimler kurmaları faizsiz bankacılığın ticari bankacılık ile birlikte yürütülebileceğini yani faizsiz bankacılığın tamamlayıcılık yönünü göstermektedir.

- Faizsiz bankaların, ticari bankaları tamamlayıcılık özelliği bulunsa da nihai olarak faizsiz bankalar hem kendileri hem de ticari bankalar ile rekabet halinde çalışmaktadırlar.

- Katılım bankalarının kurulmasına 16.12.1983 tarih ve 83/7506 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile izin verilmiştir. Katılım bankalarının fon kullandırma işlemlerinin tamamına yakını vadeli satış yöntemi tarzındadır.

- 1992 ile 2006 yılı Eylül dönemi arasında ticari bankalar topladıkları fonun %57,7'sini, katılım bankaları topladıkları fonun %85,7'sini kredi olarak kullandırmışlardır. 2001-2006 yılları arasında ticari bankaların ortalama aktif kârlılığını %8, özkaynak kârlılığını %1 olarak gerçekleştirirken aynı dönem içerisinde katılım bankalarının ortalama aktif kârlılığını %12, özkaynak kârlılığını %17 seviyelerinde gerçekleştirmiştir. Bu verilere göre katılım bankaları, ölçüklerinin vermiş olduğu avantajla, daha kârlı gözükmektedir.

- Katılım bankaları, ticari bankaların yürüttüğü işlemlerin büyük bir çoğunluğunu yerine getirebilmektedir.

- Katılım bankalarının TMSF kapsamına alınmaları, bankacılık alanında yeni risklere yol açmayacak şekilde yeniden düzenlenerek, katılım bankalarının kendilerine has olan kâr-zarar ortaklığı yapısı tekrar sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Akgüç, Öztin : **100 Soruda Türkiye’de Bankacılık**, İstanbul, Gerçek Yay., 1987.
- Akın, Cihangir : **Faizsiz Bankacılık ve Kalkınma**, İstanbul, Kayıhan Yay., 1986.
- Altan, Mikail : **Modern Bankacılık Fonksiyonları Açısından Özel Finans Kurumlarının Değerlendirilmesi**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı, Konya, 1998.
- Armağan, Servet : **Ana Hatlarıyla İslam Ekonomisi**, İstanbul, Timaş Yay., 1996.
- Atıcı, Mahmut : **Sorularla ÖFK ve Bankacılık Temel Bilgileri**, İstanbul, Asya Finans Kurumu Yay., t.y.
- Aypek, Nevzat : **Sermaye Piyasası Aracı Olarak Risk Sermayesi ve Türk Sermaye Piyasasında Uygulanabilirliği**, Ankara, KOSGEB Yay., 1998.
- Battal, Ahmet : **Bankalarla Karşılaştırmalı Olarak Hukuki Yönden Özel Finans Kurumları**, Ankara, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü Yay., 1999.
- Büyükdeniz, Adnan : **Türkiye’de Faiz Politikaları**, İstanbul, Bilim ve Sanat Vakfı Yay., 1991.
- Çiller, Tansu, Çizakça Murat : **Türk Finans Kesiminde Sorunlar ve Reform Önerileri**, İstanbul, İSO Yay., 1989.
- Çivi, Halil : **Türkiye’de Bankacılık**, Ankara, Cumhuriyet Üniv. Yardımcı Ders Kitabı Yay., 1985.
- Çizakça, Murat : **Risk Sermayesi Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları**, İstanbul, İSAV Yay., 1993.
- Dixon, Rob, Holmes Phil : **Financial Markets**, London, International Thomson Business Press, 1992.
- Gökalp, Mehmet Faysal, Güngör Turan : **İslam Toplumunun Ekonomik Yapısı**, İzmir, Faisal Eğitim ve Yardımlaşma Vakfı Yay., 1993.

- Günel, Vural : **Özel Finans Kurumları**, Ankara, Türkiye Bankalar Birliği Yay., 1984.
- Günel, Vural : **Hukuki Açıdan Sermaye Piyasası Faaliyetleri**, İstanbul, İstanbul Menkul Kıymetler Borsası Yay., 1997.
- Gürdoğan, Nazif : **Özel Finans Kurumlarının Fonksiyonları ve İşleyiş Mekanizması**, İstanbul, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yay., 1988.
- James, Ellen L. : **Merchant Banking**, Institutional Investor, y.y., 1989.
- Karamısır, Sami : **İslami Bankacılığın Temel Esasları**, İstanbul, Faisal Finans Yay., 1997.
- Kocaimamoğlu, Sururi : **“Bankacılık Ansiklopedisi”**, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara, 1985.
- Levis, M. K., Davis K. L. : **Domestic and International Banking**, London, y.y., 1987.
- Mishkin, Frederic S. : **The Economics of Money, Banking, and Financial Markets**, 6th Ed. U.S.A., Addison Wesley, 2001.
- Özsoy, İsmail : **Faiz ve Problemleri**, İzmir, Nil Yay., 1993.
- Özsoy, İsmail : **Özel Finans Kurumları**, İstanbul, Asya Finans Yay., 1997.
- Parasız, İlker : **Para, Banka ve Finansal Piyasalar**, Bursa, Ezgi Kitabevi Yay., 2000.
- Pekkaya, Semra : **Türk Mali Sistemi İçinde Bankacılık Sektörünün Gelişimi ve Finansal Yapısının Analizi**, y.y., Türkiye Kalkınma Bankası Yay., 1994.
- Sadr, Muhammed Baqer : **İslam Ekonomisi Sistemi**, Çev. Mehmet Keskin, Sadettin Ergün, 1. Baskı, Ankara, Rehber Yay., 1993.
- Saeed, Abdullah : **Islamic Banking and Interest – A Study of The Prohibition of Riba and Its Contemporary Interpretation**, Leiden, E.J.Brill, 1996.
- Sarıaslan, Halil : **Venture Capital (Risk Sermayesi) Finansman Modeli ve Türkiye’de Uygulama Olanakları**, Ankara Sanayi

Odası Dergisi-Özel Eki, Yıl 16, Sayı 113.

- Tekinalp, Ünal : **Banka Hukukunun Esasları**, İstanbul, Beta Yay., 1988.
- Tuncel, Kürşat : **Risk Sermayesi Finansman Modeli (Dünya Uygulamalarının Analizi ve Türkiye İçin Özgün Bir Model Önerisi)**, Ankara, SPK Yay., 1996.
- Türkay, Orhan : **Mikroiktisat Teorisi**, 10. Baskı, Ankara, İmaj Yay., 2001.
- Uludağ, İhan, Erişah Arıcan : **Finansal Hizmetler Ekonomisi (Piyasalar-Kurumlar-Araçlar)**, İstanbul, Beta Yay., 1999.
- Ünsal, Erdal M. : **Makro İktisat**, 4. Baskı, Ankara, İmaj Yay., 2001.
- Yüksel, Ali Sait : **Bankacılık Hukuku ve İşletmesi**, İ.İ.T.İ.A. Nihad Sayar Yay. ve Yardım Vakfı Yay., İstanbul, 1974.

MAKALELER

- Battal, Ahmet : “Yeni Bankalar Kanunu’na Göre Özel Finans Kurumlarının Hukuki Temeli ve Bankacılık Sistemi İçindeki Yeri”, **Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama**, İstanbul, Albaraka Türk Yay., 2000.
- Büyükdeniz, Adnan : “Faizsiz Finans Kurumlarının Mali Sistem İçindeki Yeri ve Çalışma Prensipleri”, **Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama**, İstanbul, Albaraka Türk Yay., 2000.
- Büyükdeniz, Adnan : “Potansiyel Bir Sermaye Piyasası Aracı Olarak Özel Finans Kurumları Katılma Hesapları”, İstanbul, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Ekonomik Araştırma Merkezi Yay., 1988.
- Çizakça, Murat : “Risk Sermayesinin Batı’daki Başarıları ve Gelişmekte Olan Ülkelerdeki Potansiyeli”, **Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama**, İstanbul, Albaraka Türk Yay., 2000.
- Durakbaşa, Necdet : “Özel Finans Kurumları Hakkında”, **Banka ve Ekonomik Yorumlar**, Sayı: 10, 1985.
- Erken, Nazım : “Özel Finans Kurumları”, **75 Yılda Para’nın Serüveni**, İstanbul, Tarih Vakfı Yay., 1998.

- Karim, Rifaat Ahmed Abdel : “The Impact of The Basle Capital Adequacy Ratio Regulation on The Financial and Marketing Strategies of Islamic Banks”, **International Journal of Bank Marketing**, Vol. 14, Issue 7, 1996.
- Metwally, M.M. : “Differences Between The Financial Characteristics of Interest-Free Banks and Conventional Banks”, **European Business Review**, Vol. 97, No. 2, 1997.
- Nienhaus, Volker : “Profitability of Islamic PLS. Bank, Competing with Interest Banks, Problem and Prospects”, **Journal of Research Islamic Economics**, Vol:1, 1983.
- Önal, Recep : “Türkiye’de Özel Finans Kurumları’nın Dünü, Bugünü ve Yarını Sempozyumu Konuşması” **Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama**, İstanbul, 31 Mayıs 2000, İstanbul, Albaraka Türk Yay., 2000.
- Özel Finans Kurumları Birliği Vakfı : “Yeni Bankalar Kanunu ve Özel Finans Kurumları İle İlgili Getirdiği Yenilikler”, **Bankalar Kanunu’nda Özel Finans Kurumları**, İstanbul, Özel Finans Kurumları Birliği Yay., 2000.
- Rajesh, K. Aggarwal, Tarık Yousef : “Islamic Banks and Investment Financing”, **Journal of Money, Credit, and Banking**, Vol. 32, No. 1, 2000.
- Tosun, Mustafa : “Türk Mali Sisteminde Özel Finans Kurumları Deneyimi ve ÖFK’ların Türk Banka Sistemi İçindeki Yerleri Üzerine”, **Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama**, İstanbul, Albaraka Türk Yay., 2000.
- Yahşi, Fahrettin : “Özel Finans Kurumları’nın Mevzuat Serüveni”, **Albaraka Türk Bereket Dergisi**, Yıl 3, Sayı 9.
- Zaim, Sebahattin : “Özel Finans Kurumları’nın Sağlıklı Çalışabilmesi İçin Evvela İnsan Modelinin Oluşması Gerekir”, **Türkiye’de Özel Finans Kurumları Teori ve Uygulama**, İstanbul, Albaraka Türk Yay., 2000.

KANUNLAR

01.11.2005 tarih 25983 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 5411 sayılı Bankacılık Kanunu.

23.06.1999 tarih 23734 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 4389 sayılı Bankalar

Kanunu.

02.05.1985 tarih ve 18742 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 3182 sayılı Bankalar Kanunu.

24.04.2003 tarih ve 25088 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanan 4842 sayılı Kanun.

28.06.1985 tarih ve 18795 sayılı Resmi Gazete’de yayımlan Finansal Kiralama Kanunu.

03.04.1985 tarih ve 18714 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan 3167 sayılı Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun.

19.12.1999 tarih 23911 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 4491 sayılı Kanun.

19.12.1983 tarih ve 18256 sayılı Resmi Gazete’de yayımlan Bakanlar Kurulu Kararnamesi.

20.09.2001 tarih ve 24529 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Özel Finans Kurumlarının Kuruluş ve Faaliyetleri Hakkında Yönetmelik.

01.11.2006 tarih ve 26333 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan Mevduat ve Katılım Fonunun Kabulüne, Çekilmesine ve Zamanaşımına Uğrayan Mevduat, Katılım Fonu, Emanet ve Alacaklara İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik.

11.01.1997 tarih ve 22874 sayılı Hazine Müsteşarlığı Tebliği.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

Küçükkocaoğlu Giray : “İslami Bankalar ve İslami Finans Kurumları Çalışma Notları”, 2005, (Çevrimiçi)
<http://www.baskent.edu.tr/~gurayk/finpazcuma17.doc>
(27.06.2007)

Reisoğlu, Seza : “Bankalar Hukukunda 4672 Sayılı Yasa İle Getirilen Değişiklikler Tebliği”, (Çevrimiçi),
<http://www.tbb.org.tr/v12/konferansnotlari.asp?yil=2001>.
(12.03.2007)

Matthews, Robin, Issam Tlemsani : “Interest in Islamic Finance”, (Çevrimiçi)
<http://business.kingston.ac.uk/research/intbus/islamicf.pdf>
(28.07.2007).

Mali Piyasalar Çalışma Gurubu : “Türk Mali Sektörü Raporu”, 2004, (Çevrimiçi)
http://www.tbb.org.tr/turkce/duyurular/iktisat_kongresi/

Mali%20Sektor%20%20Raporu.pdf. (27.06.2007)

TCMB	(Çevrimiçi), www.tcmb.gov.tr . (Elektronik Veri Dağıtım Sistemi) (21.06.2007)
TCMB	(Çevrimiçi), www.tcmb.gov.tr/yeni/mevzuat/BANKACILIK/TALIMATSON.doc . (21.09.2007)
TBB	(Çevrimiçi), www.tbb.org.tr (21.06.2007)
TKKB	(Çevrimiçi), www.tkbb.org.tr (21.06.2007)
TKKB	(Çevrimiçi), http://www.tkbb.org.tr/DuzMevBankalar.asp . (14.03.2007)
BDDK	(Çevrimiçi), www.bddk.org.tr (21.06.2007)
TMSF	(Çevrimiçi), www.tmsf.org.tr (18.01.2008)
HM	Çevrimiçi), www.hazine.gov.tr (21.06.2007)

DİĞER

TÜGİAD Bülteni, No. 24, Ekim 1992.

BDDK Yıllık Faaliyet Raporu, 2006.

BDDK, Ocak 2008 Aylık Bülteni.

TCMB Finansal İstikrar Raporu, 2006.

Asya Katılım Bankası A.Ş. Akasya Raporlar Sistemi.

EKLER

EK:1 4491 Sayılı Kanun'un 20. Maddesi

“Mevduat toplama yetkisi bulunmayan ancak, özel cari hesaplar ve kâr ve zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla fon toplayan, ekonomik faaliyetleri ekipman veya emtia temini veya kiralanması veya ortak yatırımlar yoluyla finanse eden özel finans kurumları bu Kanununun 10 uncu maddesinin (2) ve (3) numaralı fıkraları, 12 nci maddesinin (2) numaralı fıkrası, 14 üncü maddesinin (5), (6) ve (7) numaralı fıkraları, 15 (2/c, d ve e bentleri hariç), 16, 17 ve 19 uncu maddeleri ile 20 nci maddesinin (2) numaralı fıkrası hükümleri dışındaki diğer maddelerine tabi olup, Kurum bu Kanun hükümleri çerçevesinde bu kurumlara ilişkin kar ve zarara katılma hakkı veren hesapların özelliklerini dikkate alarak her türlü düzenleme yapmaya yetkilidir. Ancak, Kurum bu Kanununun 14 üncü maddesinin (3) ve (4) numaralı fıkralarında belirtilen durumları tespit ettiği takdirde, özel finans kurumunun faaliyet izni Kurulun en az beş üyesinin aynı yöndeki oyuyla alınmış kararıyla kaldırılır. Özel finans kurumları açısından emtia veya gayrimenkullerin finansal kiralanması ya da kar ve zarara katılma ve benzeri yöntemlerle yapılan her türlü finansman faaliyetleri de bu kanuna göre kredi olarak addolunur. Bu Kanun hükümlerine göre, bu kurumların özel cari hesaplar ve kar ve zarara katılma hakkı veren hesaplar yoluyla topladıkları fonlar ve diğer taahhütleri de 1211 sayılı Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası Kanununun 40 ıncı maddesinin (II) numaralı paragrafının (a) bendi hükümlerine tabidir. Bu Kanunun 21, 22 ve 23 üncü maddelerinde yer alan ceza hükümleri, özel finans kurumları ve görevlileri için de uygulanır.”

EK:2 Katılım Bankalarının Kuruluş Şartları

5411 sayılı Bankacılık Kanunu 7. Madde: Türkiye'de kurulacak bir bankanın;

- a) Anonim şirket şeklinde kurulması,
- b) Hisse senetlerinin nakit karşılığı çıkarılması ve tamamının nama yazılı olması,
- c) Kurucularının bu Kanunda belirtilen şartları haiz olması,
- d) Yönetim kurulu üyelerinin bu Kanunun kurumsal yönetim hükümlerinde belirtilen nitelikleri ve plânlanan faaliyetleri gerçekleştirebilecek meslekî tecrübeyi haiz olması,
- e) Öngörülen faaliyet konularının plânlanan malî, yönetim ve organizasyon yapısı ile uyumlu olması,
- f) Nakden ve her türlü muvazaadan âri olarak ödenmiş sermayesinin en az otuzmilyon Yeni Türk Lirası olması,
- g) Ana sözleşmesinin bu Kanun hükümlerine uygun olması,
- h) Kurumun etkin denetimini engellemeyecek şeffaf ve açık bir ortaklık yapısı ve organizasyon şemasına sahip olması,
- i) Konsolide denetimini engelleyici nitelikte herhangi bir hususun bulunmaması,
- j) Öngörülen faaliyet konularına ait iş plânlarını, kuruluşun malî yapısı ile ilgili projeksiyonlarını sermaye yeterliliğini de içerecek şekilde, ilk üç yıl için bütçe plânını ve yapısal örgütlenmesini gösteren bir faaliyet programını iç kontrol, risk yönetimi ve iç denetim sistemi de dahil olmak üzere ibraz etmesi,

Şarttır.

Kalkınma ve yatırım bankaları için ödenmiş sermaye, birinci fıkranın (f) bendinde belirtilen tutarın üçte ikisinden az olamaz.

Bu maddenin uygulamasına ilişkin usûl ve esaslar Kurulca belirlenir.

EK:3 Katılım Bankalarının Kurucularında Aranılan Şartlar

5411 sayılı Bankacılık Kanunu 8. Madde: Bankaların kurucu ortaklarının;

a) 2004 sayılı İcra ve İflas Kanunu hükümlerine göre müflis olmaması, konkordato ilân etmiş olmaması, uzlaşma suretiyle yeniden yapılandırma başvurusunun tasdik edilmiş olmaması ya da hakkında iflasın ertelenmesi kararı verilmiş olmaması,

b) Bu Kanunun 71 inci maddesi uygulanan bankalarda veya bu Kanunun yürürlüğe girmesinden önce Fona devredilmiş olan bankalarda nitelikli paya sahip olmaması veya kontrolü elinde bulundurmaması,

c) Tasfiyeye tâbi tutulan bankerler ile iradî tasfiye haricinde tasfiyeye tâbi tutulan finansal kuruluşlarda, faaliyet izni kaldırılan kalkınma ve yatırım bankalarında, ortaklarının temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimi Fona intikal eden veya bankacılık yapma ve mevduat ve katılım fonu kabul etme izin ve yetkileri kaldırılan kredi kuruluşlarında, Fona intikalinden veya bankacılık yapma ve mevduat ve katılım fonu kabul etme izin ve yetkileri kaldırılmadan önce nitelikli paya sahip olmaması veya kontrolü elinde bulundurmaması,

d) Taksirli suçlar hariç olmak üzere affa uğramış olsalar bile mülga 765 sayılı Türk Ceza Kanunu ve diğer kanunlar uyarınca ağır hapis veya beş yıldan fazla hapis, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu ve diğer kanunlar uyarınca üç yıldan fazla hapis cezasıyla cezalandırılmamış olması veya mülga 3182 sayılı Bankalar Kanununun, bu Kanunla yürürlükten kaldırılan 4389 sayılı Bankalar Kanununun, bu Kanunun ve 2499 sayılı Sermaye Piyasası Kanununun ve ödünç para verme işleri hakkında mevzuatın hapis cezası gerektiren hükümlerine muhalefet yahut mülga 765 sayılı Türk Ceza Kanunu, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu veya diğer kanunlar uyarınca basit veya nitelikli zimmet, zimmet, irtikâp, rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, inancı kötüye kullanma, dolanlı iflas gibi yüz kızartıcı suçlar ile istimal

ve istihlâk kaçakçılığı dışında kalan kaçakçılık suçları, resmî ihale ve alım satımlara fesat karıştırma, karapara aklama veya Devletin şahsiyetine karşı işlenen suçlar ile Devlet sırlarını açığa vurma, Devletin egemenlik alametlerine ve organlarının saygınlığına karşı suçlar, Devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, milli savunmaya karşı suçlar, Devlet sırlarına karşı suçlar ve casusluk, yabancı devletlerle olan ilişkilere karşı suçlar, vergi kaçakçılığı suçlarından veya bu suçlara iştiraktan hükümlü bulunmaması,

e) Gerekli malî güç ve itibara sahip bulunması,

f) İşin gerektirdiği dürüstlük ve yeterliliğe sahip olması,

g) Tüzel kişi olması hâlinde, risk grubu ile birlikte ortaklık yapısının şeffaf ve açık olması,

Şarttır.

Bankaların tüzel kişi kurucu ortaklarının doğrudan veya dolaylı olarak nitelikli paya sahip gerçek kişi ortaklarının bu maddenin birinci fıkrasının (a), (b), (c), (d), (e) ve (f) bentlerinde yer alan şartları taşıması gerekir.

Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası anlaşmalarla kurulmuş çok taraflı kredi kuruluşları ve finansal kuruluşlar hakkında bu maddenin birinci fıkrasının (b) ve (c) bentleri uygulanmaz.

EK:4 Katılım Bankalarının Faaliyet İzinleri

5411 sayılı Bankacılık Kanunu 10. Madde: Bu Kanunun 6 ncı maddesi çerçevesinde kuruluş veya Türkiye'de şube açma izni alan bankaların, Kuruldan ayrıca faaliyet izni alması şarttır. Bir beyanname ile yapılacak başvuru üzerine verilecek izin, Kurul tarafından aksi kararlaştırılmış olmadıkça, 4 üncü maddede belirtilen bütün faaliyetleri aynı maddenin son fıkrasındaki sınırlamalar çerçevesinde kapsar. Verilen faaliyet izinleri Resmî Gazetede yayımlanır. Kararın, ilk izin başvurusunun yapıldığı tarihten itibaren en geç üç ay içinde verilmesi gerekir.

Kurum, bu Kanun ve bu Kanuna dayanılarak yapılan düzenlemelerdeki şartları taşımayanlara gerekli düzeltmeleri yapmaları ve eksiklikleri tamamlamaları için altı ayı geçmemek üzere süre verir. Bu süre içinde yeniden başvuranlar hakkında yapılan inceleme sonucunda durumları uygun bulunmayanlara verilmiş olan kuruluş izni geçersiz olur ve sonuç yazılı olarak bildirilir. Kuruluş izni almış olan bankaların faaliyete geçebilmesi için;

a) Sermayesinin nakit olarak ödenmiş ve plânlanan faaliyetleri gerçekleştirebilecek düzeyde olması,

b) Kurucuları tarafından 7 nci maddede belirtilen asgarî sermayenin yüzde onu tutarındaki sisteme giriş payının en az dörtte birinin Fon hesabına yatırıldığına dair belgenin ibraz edilmesi,

c) Faaliyetlerinin kurumsal yönetim hükümlerine uygunluğunu sağlaması ve yeterli personel ve teknik donanıma sahip olması,

d) Yöneticilerinin, kurumsal yönetim hükümlerinde belirtilen nitelikleri haiz olması,

e) Kurulca faaliyet konularını yürütebilecek yeterliliğe sahip olunduğu kanaatine varılması,

Gerekir.

Sisteme giriş payının ödenmeyen kısmının, faaliyete geçiş tarihinden itibaren Kurulca belirlenecek ödeme plânı çerçevesinde Fon hesabına yatırılacağına ilişkin taahhütnamenin Kuruma ibrazı zorunludur. Sisteme giriş payı bir defaya mahsus olmak üzere alınır. Banka hissedarları sisteme giriş payının ödenmesinden müteselsilen sorumludurlar.

Bu maddenin uygulanmasına ilişkin usûl ve esasları belirlemeye Kurul yetkilidir.

EK:5 Katılım Bankalarının Kuruluş İzinlerinin İptali

5411 sayılı Bankacılık Kanunu 11. Madde: Bir bankanın kuruluş izni;

- a) İzin gerçeğe aykırı beyanlarla alınmış olması,
 - b) Kuruluş izninin verildiği tarihten itibaren dokuz ay içerisinde faaliyet izni için başvurulmaması,
 - c) Kuruluş izninden vazgeçildiğinin beyan edilmesi,
 - d) İzin verilmesinde aranan şartların, faaliyete geçilinceye kadar kaybedilmesi,
 - e) Faaliyet izni alınamamış olması,
 - f) İradi olarak bu Kanunun 4 üncü maddesinde belirtilen faaliyetlerin tümünden vazgeçilmesi ve iradi tasfiyenin tamamlanması,
 - g) Devrolunan bankanın birleşme veya bölünme işlemlerinin tamamlanması,
 - h) Bu Kanunun 106 ncı maddesi kapsamında tasfiye veya iflas takibatının tamamlanması,
- Hâllerinden herhangi birinin gerçekleşmesi durumunda, Kurulun en az beş üyesinin aynı yöndeki oyuyla alınan kararlar iptal edilir.

EK:6 Katılım Bankalarının Faaliyet İzinlerinin İptali Veya Sınırlandırılması

5411 sayılı Bankacılık Kanunu 12. Madde: Bir bankanın, faaliyet izninin gerçeğe aykırı beyanlarla alınmış olması veya faaliyet izninin alınmasından itibaren altı ay içinde faaliyete geçilmemesi ya da bir yıl içinde kesintisiz altı ay süre ile faaliyette bulunulmamış olması hâlinde faaliyet izni iptal edilir. Faaliyet izninin alındığı tarihten itibaren bir ay içerisinde ilgili kuruluş birliğine üye olunmaması veya sisteme giriş payının kalan taksitlerinin Fon hesabına yatırılmamış olması ve bu yükümlülüklerin Kurum tarafından yapılan uyarıya rağmen yerine getirilmemesi durumunda, bu Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) ve (b) bentleri dışında kalan faaliyet konuları Kurulca tek tek sınırlanabilir.

Bu kararlar ilgililere yazılı olarak bildirilir ve Resmî Gazetede yayımlanır.

Türkiye'de şubesi bulunan yurt dışında kurulu bankaların, kurulu buldukları ülkede herhangi bir nedenle faaliyet izninin kaldırılması, faaliyetlerinin durdurulması, iflas veya tasfiyelerine karar verilmesi veya konkordato ilân etmeleri hâlinde, bunların Türkiye'deki şubelerinin faaliyet izinleri Kurul tarafından kaldırılır.

Bu Kanunun 4 üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) veya (b) bentleri kapsamında bir kredi kuruluşuna verilen yetkinin Kurul tarafından kaldırılması, faaliyet izninin kaldırılması hükmündedir.

EK:7 Katılım Bankalarının Faaliyet İzinlerinin Kaldırılması Veya Fona Devirleri

5411 sayılı Bankacılık Kanunu 71. Madde:Denetlemeler sonucunda bir bankayla ilgili olarak;

a) Bu Kanunun 70 inci maddesi kapsamında alınması istenen tedbirlerin Kurul tarafından verilen süre içerisinde ya da her halükârda en geç oniki ay içinde kısmen ya da tamamen alınmaması ya da bu tedbirleri kısmen veya tamamen almış olmasına rağmen, malî bünyesinin güçlendirilmesine imkân bulunmadığı veya bu tedbirler alınmış olsa dahi malî bünyesinin güçlendirilemeyeceğinin tespit edilmesi,

b) Faaliyetine devamının mevduat ve katılım fonu sahiplerinin hakları ve malî sistemin güven ve istikrarı bakımından tehlike arz ettiğinin ortaya çıkması,

c) Yükümlülüklerini vadesinde yerine getiremediğinin tespit edilmesi,

d) Yükümlülüklerinin toplam değerinin varlıklarının toplam değerini aşması,

e) Hâkim ortaklarının veya yöneticilerinin, banka kaynaklarını, bankanın emin bir şekilde çalışmasını tehlikeye düşürecek biçimde doğrudan veya dolaylı veya dolanlı olarak kendi lehlerine kullanması veya dolanlı olarak kaynak kullandırması ve bankayı bu suretle zarara uğratması,

Hâllerinden bir veya birkaçının varlığı durumunda Kurul, en az beş üyesinin aynı yöndeki oyuyla alınan kararla bankanın faaliyet iznini kaldırmaya ya da kredi kuruluşunun temettü hariç ortaklık hakları ile yönetim ve denetimini, zararın mevcut ortakların sermayesinden indirilmesi kaydıyla kısmen veya tamamen devri, satışı veya birleştirilmesi amacıyla Fona devretmeye yetkilidir.

Faaliyet izni kaldırılan kredi kuruluşları bu Kanunda yer alan hükümlere göre,

kalkınma ve yatırım bankaları ise genel hükümlere göre tasfiye edilir.

Bu madde kapsamında alınan Kurul kararları Resmî Gazete'de yayımlanır.
Yayın tarihi ilgililer bakımından tebliğ tarihi olarak kabul edilir.